

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672, 413-6673**

Szerkesztőségi mobil: **(70) 388-7034**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

www.facebook.com/magyarnaplo

Kiadja az Írott Szó Alapítvány

(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.

(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti

a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletága

(1080 Bp., Orczy tér 1.)

Előfizethető valamennyi postán,

a kézbesítőknél, e-mailen

(hirlap@posta.hu), faxon (303-3440)

Egy évre 7500 Ft, fél évre 3900 Ft.

További információ: 06-80-444-444

Nyomda: Pannónia Nyomda Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

A folyóirat megrendelhető

szerkesztőségünkben is:

• személyesen:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.

• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**

• telefonon: **06-1-413-6672**

• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu**

Szellemi honvédelem

1970-ben jártam először és utoljára – hogy úgy mondjam irodalmi utazóként – nyugaton. Illyés Gyula javaslatára biztosított egy párizsi alapítvány számomra ösztöndíjat, amelynek segítségével öt hetet Párizsban és Londonban tölthettem.

Londonban a *Cifra nyomorúság* és a *Tardi helyzet* legendás szerzőjét mindenképpen szerettem volna meglátogatni. Ha jól emlékszem, Siklós István vitt el hozzám. Az egyik londoni elővárosban található lakásában népes vendégsereg gyűlt össze, többnyire 56-osok, én voltam az egyetlen, aki frissen érkezett otthonról. Szabó Zoltán szinte egész este engem faggatott. Akkor nem tudtam mire vélni kitüntető figyelmét.

Valószínű, arra lehetett kíváncsi, pislákol-e még a magyar szellem a honi ifjúságban, akit ott akkor akaratlanul is én képviseltem, vagy végleg eloltotta azt a kádárizmus fojtogató füstje.

Már 1939-ben *Jámbor szándék* című cikksorozatában, amelyben meghirdette a szellemi honvédelem szükségességét, a magyar lelkiületet, a magyar szellem lángját tartotta a közösségi cselekvés egyetlen hiteles irányjelzőjének és megbízható erőforrásának.

Sokan vetették ellenére akkor, hogy a magyarság közjogilag önálló, független államban él, van saját hadereje, közigazgatása, mi szükség akkor holmi délibábos kuruclázadásra. Szabó Zoltán azonban nem jogilag független államról, hanem lelkileg független nemzetéről beszélt.

Üzenete elevenünkbe vág ma is. Sokan hiszik, felszabadulva a szovjet uralom alól minden kötöttségtől megszabadultunk, nincs ellenségünk, beléptünk az Európai Unióba, tehát nem kell többé semmit sem tennünk a hazánkért, a nemzetünkért, külön-külön is boldogulhatunk. Szabó Zoltán kontraasszimilálnak nevezi az így gondolkodó embert, „hajnalig érzeleg – mondja – német műdalokon (ezt a kitétel a mai állapotokra alkalmazva amerikai slágerekre cserélhetnénk), de semmit nem érez egy székely népballada hangjainál.” Ugyanez a kontraasszimilált magyar előbbre valónak tartja a világ bal- vagy jobboldali megváltását, mint a magyarok megmaradását.

„Rafinált nemzeti öngyilkosság készül itt, maszlag és áfium által, kényelmes ágyban, amelyet idegen szellemiség és híg-magyar jó íz vetett meg a magát elveszteni hajlandó magyarnak.” Láta és érezte a veszélyt, amely nem kizárólag kívülről les ránk, amit magunkban hordunk, és először alattomban nem is a politika, a gazdaság, a honvédelem színterén, hanem a lélekben rombol.

De nem mindenki adja meg magát a csábításnak, nem mindenkit bódít el maszlag és áfium. Szabó Zoltán akkor a népi írókban, valamint Bartókban és Kodályban látta a nemzeti és a népi lelkiismeret hiteles megszólaltatóit, akiknek a szavára figyelni kell. Mert, mint írja, ezek a szellemi szabadságharcosok be vannak zárva: „dolgozószobájuk falának könyveivel beszélgetnek, és tömegetől, néptől elzártan kopognak a vastag falakon, mint Kufsteinben a rabok. Az érti őket, aki nagyon odafigyel.”

Védekezésül azt ajánlja, figyeljünk azokra a művekre, amelyek a „magyarságot kifejezik”, mert, mint írja, ezek a művek készen állnak, csak senki nem veszi észre őket. A piacot, a nyilvánosságot agyonreklámozott, idegen szellemű, sekélyes áruk uralják.

A helyzet ma sem változott, a művek készen állnak, csak a figyelem hiányzik.

Oláh János

Szerkesztőbizottság: *Jókai Anna* (elnök),
Báger Gusztáv, Horváth Antal,
Kalász Márton, Kő Pál, Nemes Attila,
Salamon Konrád, Szakály Sándor, Vasy Géza

Főszerkesztő: Oláh János

E-mail: olahjanos@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

A szerkesztőség tagjai:

Csontos János

(felelős szerkesztő, vers, Nyitott Műhely)
E-mail: vers@magyarnaplo.hu

Bíró Gergely

(olvasószerkesztő, próza)
E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Csender Levente (szerkesztő)

E-mail: csenderlevente@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 421-9580

Gilányi Magdolna (szerkesztő)

E-mail: gilanyi.magdolna@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 421-8147

Molnár Csenge-Hajna (tördelőszerkesztő)

Réger Ádám (Lőtér, szerkesztő)

E-mail: regeradam@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Szalai Judit (szerkesztő)

E-mail: szalajudit@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 421-7962

Szentmártoni Anikó

(szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)
E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7030

Zsiga Kristóf (könyvkiadás)

E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Borító: **Oláh Máttyás László**

A címlapon: **Fekete György**

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Mutatópéldány kérhető a szerkesztőségben.

Oláh János: *Szellemi honvédelem* 1

SZEMHATÁR

Dobozi Eszter: *Hasztalan itt dobogunk; Mátyás kútja* 3
Döbrentei Kornél: *A tenger érted jön* 4
Mezey Katalin: *Ismernek téged* 5
Tarbay Ede: *Hosszú vadászat* 11
Kontra Ferenc: *Elvakítja a nap* 12
Kókai János: *Berlioz ars; Metszéspont* 24
Bartók ars 25
Papp-Für János: *Reigl-kórtan; Aknay-kórtan; Dalí-kórtan* 26
Albert Gábor: *A Magyar Írók Szövetségének 1986-os közgyűlése* 27
Luzsiczka István: *Fantomfájdalom; Mennyből; Erdő, kisvasút* 32

NYITOTT MŰHELY

Csontos János: *Egy pionír aranykora*
(*Beszélgetés Fekete Györggyel, az író belsőépítésszel*) 33

EURÓPAI FIGYELŐ

Német irodalom – válogatta és a fordította Schiff Júlia
Martin Walsler: *A rendezés* 41
Dagmar Nick: *Zsoltár; Változások; Ez a szív* 46
Könyvedén, Birtok; Tapasztalat 47
Marcel Beyer: *Hogyan nevettek és rikat meg bennünket*
egyazon Leica 48
Schiff Júlia: *Jeges utak* 50
Ludwig Steinherr: *Ami egyszerre csak szembetűnik*
Egy zacskó gyümölcscsel az esőben 58
A való életéről; Helyek, Jól ettalálva 59
A kislány Macbeth lady; Történelem, visszafelé 60

LÓTÉR

Szakolczay Lajos: *Bűvölet s bűvölő*
(*Király László: Készülődés Pazsgába*) 61
Lantos Tivadar: *A kóclábú-lét tagadása*
(*Döbrentei Kornél: Ajánlások könyve*) 65

SZERZŐINK 68

Számunkat Fekete György munkáival illusztráltuk.

DOBOZI ESZTER

Hasztalan itt dobogunk

*Áthajtuk csak sebtében, mint külhoniak, mind
e helyen. Itt volt nekünk hajlékunk is. Evégből,
mint kinek otthona, egykor olyan volt, s most idegen már
a táj. S míg végigrobogunk a partokon, át meg
át hidakon, vándorként csak szemléljük elálló
lélegzethez lomhán a várat, palotákat,
gótikus íveket is bámészan, mint a turisták
néznek megcsömörülve a látvány s fény özönétől.
Mert minekünk is csak látványosság, nem az élet
színtere most ez a város. Mint körből kikopottak,
hasztalan itt dobogunk, bár nincs ház, mely befogadna,
nincs ágy, párna pihenni, nem ismer már meg a boltos.
Nincs honnan kitekinteni. Nem pásztázzuk az ablak
mélyéről a Dunát s a hegyre bukón a napot sem.*

Mátyás kútja

*Innen minden látszik: az ádáz harcok a trónért.
Látszik, ahogy testvér testvérét öldösi, s hétrét
görnyed a lenti tömegben a pór. A fellegekig visz
a kővel kirakott út. Másfél századon át volt
hős, koronás főké. Aki hullámszik s araszol most
rajta, ki népe lehet, mondd! Hömpölygő hada omló
partjain a rontásnak! S itt tombolja ki ártó,
bősz erejét. Mert újra előkúszik, tekereg. Van!
Végtelenített örvénylésben. S nem csak a véred
ontja, ugyan, nincs, így gondolja, de lelkedet örli
meg, dőzsölve föléli. Ha harc, legyen! Állom! A kardom
és sisakom majd fölveszem én. Szétvágva Dunánk bár,
innen a kúttól látni, ahogy mind egybefolyik már
s él az időben (folytonos ár), ami egykoron elvált.*

DÖBRENTAI KORNÉL
A tenger érted jön

*Ne hidd, létezik végbúcsú a tengertől,
 tettei, abbamarad s kezdi előlről,
 tonnás hullámokat gördítve robotol,
 vagy ékíti testét megejtő habfodor,
 tükrén szelíd s kegyetlen erő áramol,
 lét-szomjadra gyötrető sóval válaszol,
 szemlélni ígéretes, csak távolabbról:
 míg nyájas arcán nem sejlik át a rabló.*

*Mikor a horizontra felmoccan a nap,
 feltámadás fogamzik égisze alatt,
 a hajnal volt némelyeknek végétélet,
 bitófákkal kicövekelt hurok-érett,
 utolsó lélegzet elszakadt a földről –,
 éj-démont űző, rőt irhájú virradat
 a zsigereid közt szívedig matat,
 víz, fény, ég, önfeledten azúrt özönlő,
 mítoszba bújtat, elevenné öltöztet,
 gondolatokkal barázdálja fel agyad
 onnan is serkenhet Angyali üdvözlét,
 palástod mennyből tépett, szánandó kacat,
 varázsköpenyt hord rabruhás illúzió,
 s támadhat szilaj ár, fenékgig lehúzó,
 némává dúlt füledbe súgja a tenger:
 süllyedtedben mélységesebb vagy, mi elnyel,
 nomád szabadságodhoz éppen annyi kell,
 ne szembesülj, hogyan készül a parizer,
 korlátlan úr vagy, ha többé nem marasztal,
 ocsmány-titkú, bús zátony: földi boncaszta.*

*Utolsó Ítélet előtti pillanat,
 amikor torkodba horgas horog akad,
 örvénybe zuhantál, nem magadtól tetted,*

*puffadsz, mállasz, életeid csontig vedled,
 rozsdáll emlékeid láncolata, szakad,
 tengsz egy űrközi híd üres íve alatt.
 Teremtő Isten kiábrándulva retteg,
 féli okát, mit, kit, miért teremtett.*

*Cápa tűnik föl, lényeged nem is látja,
 feketén magaslik farkvitorlája,
 tárt pofájában gerincroppantó fogsor,
 villan léttajték-dörzsölte üde foncsor,
 falni mohó, nagydarab étvágy az egész,
 tolnak farvizén elektromos ráják,
 és ha még élsz, végzetes áramuk átjár,
 kihalásod elegáns ábrándja elvész,
 és mégis, bár megbénítják a szívedet,
 vergődésed kietlen csúcsán érezed,
 mint csírázik hullámsírban az öröklét.
 Bár nem dönthetsz, hol s mikor nyel el a sötét,
 magad körül tudod az óvó méhlepényt,
 plankton-kirajzásban őrzi az ősreményt.*

*Nincsen obulus szememen, mégis látom,
 felém evez, tengert hág ladikos Kháron,
 lapátol, veríték veri ki, ide tart,
 elkékül, mint kibe a kígyó belemart,
 se korbács, se parancs, önkéntes gályarab,
 visszatérnie mindig egyedül szabad,
 tehetetlenül nézem, érkezését várom,
 látomás, csak késik, hogy valóra váljon.*

*S mikor egy távoli szárazföldi kertben,
 hol paradicsomaid pirulnak telten,
 hozzájuk hajolsz, akkor lerogyni rendel,
 nem emelkedsz fel már, érted jött a tenger.*

2013. Hvar sziget, Jelsa, Horvátország

MEZEY KATALIN
Ismernek téged

A spicliről és a sztrájkról

– Picinyem, te végtelenül naiv vagy – mondta Évának egy nyugodtnak induló délelőtt Karolcsák Péter.

Ketten voltak az irodában, Sováki Endrének valamelyik távolabbi üzemegységhez kellett kimennie. Az ilyen, szélcsendes napok ritka kivételnek számítottak. Az izgalmakat legtöbbször Bandi bácsi békétlen természete okozta, aki hol a párttikárt, hol a fiatalasszonyt provokálta valamilyen aktuális témával, amiből aztán nagy viták, csaták, sértődések keletkeztek.

De ahogy az összetűzést, az összebékülést is mindig Sováki eszközölte ki: ő kért elnézést sarkos fogalmazásáért vagy a másik önérzetébe gázoló megjegyzése miatt a megbántottól, még akkor is, ha gorombaságára ők is gomorombasággal válaszoltak. Ezért Éva nem tudott sokáig haragudni rá.

Szeretett elszöszmötölni az íróasztala fölött a papírokkal, levelekkel munkakezdéstől ebéddőig, aztán meg fájröntig, ahogy a bányavidéken a műszak végét nevezték. Nyugalmas nap ígérkezett tehát, és lám, most Karolcsák telepszik be Éva csöppnyi irodájába a rendszerint Bandi bácsi által igénybe vett vendégszékre, és kezd bele valami várhatóan hosszadalmas mondanivalóba. Volt már úgy, hogy a gyermekkorát kellett megismernie a gonosz mostoha szülőanyától az édes nevelőszülőkhöz bezárólag, de volt úgy is, hogy a házasság-hirdetéseire érkező válaszokat olvasgatta fel Évának, a véleményét kérdezve, hogy vajon melyik jelentkező lehet az igazi? Legtöbbször persze a betegségére panaszkodott, mert sajnos az operáció után sem szüntek meg a problémái, sőt, egyre fenyegetőbb jelek utaltak arra, hogy a másik veséjével sincs minden rendben.

Éva titokban sóhajtva tette tehát félre a jegyzeteit, hogy teljes figyelmét illendőképpen a főnöke mondókájának szentelje.

– Hányszor mondjam, hogy ne légy olyan bizalmas az Öreggel? – kezdte szinte számonkérő komolysággal Péter, aki az asszony párttag-felvételi kudarca óta többnyire tanítóbáncis hangon beszélt munkatársával.

Az elbeszélés a szerzőnek kiadónknál megjelenés előtt álló, azonos című könyvében olvasható.

– Mindent kifecsegsz neki, szinte élvezettel tárgyalod meg vele a politikát. Mire való, hogy elmesélted az egész csehszlovákiai utazásotokat, a főnökasszony ügyeit, meg mindent? Biztos lehetsz benne, hogy többet nem visznek sehová!

– Ezt honnan tudod? Bandi bácsi ki nem állhatja az elnökasszonyt. Mérget veszek rá, hogy ő nem mondott vissza neki egy szót sem.

– Bandi bácsi spicli – mondta nyomatékmal Karolcsák, és jelentőségteljesen a fiatal nő szemébe nézett. Aztán lehajtotta a fejét, és elhallgatott. Úgy ült ott, hosszan előrenyújtott lábbal, sovány mellkasán karbafont kézzel, lesunytt fejjel, mint az elzárkózás szobra. Éva ennek ellenére tudta, hogy nem kell sokat várnia, ismét egy hosszú kioktatást hall majd tőle.

– Spicli? A főnökasszony spiclije? – kérdezte, hogy a hatásszünetet megtörje.

– Nem a főnökasszonyé. Róla is jelent. Mindenkiről jelent. Rólad is.

– Rólam? Kinek? Kit érdekelek én?

– Mindenkit. Mindenki érdekel mindenkit, ha nem vettek volna még észre.

Éva nem tudta függetleníteni magát attól a tényről, hogy a párttikár, a magas kapcsolatokkal rendelkező elnökasszony bizalmasa mondja mindezt. Kelletlenül hallgatott.

– Hidd el, mert tény: az Öreg spicli. A rendőrségre hordja a híreket.

– Hivatalból tudod? – Éva hangsúlyából némi gúnyt lehetett kihallani, nem csoda, hogy Karolcsák indulatba jött.

– Túrót! Hivatalból még Irén sem tudhatja. Csak kikövetkezteti – ilyen bizalmasan mondta: Irén. Mintha arra akarna utalni, hogy mindazt, amit elmondani készül, valójában a főnökasszonytól hallotta.

– Ő mondta neked, hogy Bandi bácsi spicli?

– Hülyeség! Irén nem beszél velem ilyesmikről, és biztos lehetsz benne, még ha tudná, se mondaná el soha senkinek. – elhallgatott. Aztán ismét szuggesztíven a fiatal nőre nézett, és úgy mondta: – Én tudom! – a saját melléneke szegezte hegyes mutatóujját. – Én magam tapasztaltam.

Hosszan mesélte, hogy valahányszor együtt kellett valamilyen hivatalos ügyben a megyei rendőrkapitányságra menniük, ott mindenki úgy ismerte Bandi bácsit, mint a legközelebbi kollégáját. Mindenkiel tegeződik, neki ott mindenki régi

haver. Úgy közlekedik a folyosókon, hogy minden második ajtón beköszön vagy be is tér. Ennyi Karolcsáknak pontosan elég volt, hogy levonja a megfelelő következtetéseket.

– És te még arról a szerencsétlen pártfelvételdről is panaszkodtál neki. Ne bizalmaskodj vele, mert minden szavad egyenesen a dossziédba kerül.

– A dossziémba?

– Nyilván. Régóta vezetik, de mióta Bandi bácsi mellett dolgozol, azóta jól megvastagodhatott. Ahogy az enyém is.

– Gondolod, hogy minket is befűj? – Péter sokatmondóan bólogatott. – De kit érdekel egyáltalán, amit én mondok? Különben mindegy, mert nem mesélek neki soha semmi olyasmit – védekezett Éva.

– Olyasmit! Tudod is te, hogy mi az az „olyasmi”? Csak amiket nekem mesélsz... égnék áll tőle a hajam. Jegyezd meg, hogy itt minden állás politikai állás – a hangja megint kioktató volt. Sőt, mintha be akarná jelenteni, hogy Éva alkalmatlan egy ilyen állásra.

Talán ő maga is észrevette ezt, mert meg-
enyhülten, szinte kérlelően folytatta:

– Egyáltalán... minek mindig mindenkinek kifejtene a véleményedet? – Éva sértődött, értetlen tekintetere lehalkított hangon folytatta: – Például, amit múltkor az impregnáló üzemben tett látogatásról meséltél! Pont a Marcsinak kellett elmondanod!

– Miért? Kezdetből fogva jóban vagyunk. Ő senkinek soha nem árulna be.

– Hát akkor most jól figyelj! Csak azért mondom el, hogy végre tisztán láss! Miután visszajöttetek az üzemből, a titkárságon Marcsi asztalánál ültél, igaz? Igaz. Engem közben behívatott az elnökasszony. Bementem hozzá, aztán kiszóltam Marcsinak, hogy jöjjön be ő is, mert Irén diktálni akar neki egy levelet. Marcsi pedig fogta a gyorsíró tömböt, a ceruzát, és bejött a főnöknőhöz, igaz? Te meg ott maradtál az irodában. Hát idefigyelj: a saját fülemmel hallottam, ezért elhiheted, amit mesélek. Marcsi első dolga volt elmondani nekünk, hogy te mennyire megkritizáltad az elnökasszonyt.

– Nem is kritizáltam... Csak annyit mondtam, hogy szörnyű a szegény impregnáló asszonyok helyzete, és hogy segíteni kellene rajtuk, amit egyébként a főnöknő is megígért nekik.

– Mondtál mást is!

– Legföljebb annyit még, hogy nem kellett volna a főnöknőnek letegeznie az asszonyokat. Különösen azután nem, hogy ők nem tegeztek vissza.

– Pontosan. Meg az öltözködését is kifogásoltad.

– Lehet, hogy mondtam valamit. Igenis, kár volt azt a gyönyörű santung kosztümjét felvennie, mikor ezek a szegény nők ott ülnek a nyomorult gumicsizmáikban, foltos munkaruháikban, fogatlanul. Húszegeyhány éves lányok, két-három éve dolgoznak ott, és sorra kihullik az összes foguk. És megcsináltatni nem tudják, mert nincs rá pénzük. Havonta újabb és újabb foguk hullik ki a vegyszerektől, az esztékában meg évente csak egy pótlást csinálnak ingyen. Igenis, felháborító volt, szívesen elmondanám az elnökasszonynak is, ha meghallgatna.

– Felháborító, persze! De miért hiszed, hogy ezt ő nem tudja? Itt van pontosan a kutya elhantolva! Olyan okosnak képzeled magad, miközben pedig oltári hülyén viselkedsz!

A bekövetkező csend mintha igazolta volna Karolcsák pedagógiai érzékét.

– Tudja! Csak nem tehet semmit! – folytatta aztán előredőlve, meggyőzően. – Nem ígérhet olyasmit, amit nem tud betartani. A sztrájk pedig, amit szerveztek, nem módszer! Nem mehetünk vissza ötvenhatba!

Éva lesújtottan hallgatott. Péter most már elemében volt, érezte, hogy fölénybe került, talán van esélye jobb belátásra bírni kolléganőjét. Lehalkított, bizalmas hangon folytatta azzal, hogy ezért ki is fogják rúgni őket. Mind. Egy fillér nélkül!

– Ezt akarták elérni? – a homlokára mutatott. – Észnél kell lenni, Kisanyám!

– Kirúgják őket? – hüledezett Éva.

– Miért? Mit gondoltál? Kitüntetést kapnak?

– A főnökasszony segélyt ígért nekik!

– Lesz, aki segélyt kap, lesz, akit kirúgnak. A többséget. Az biztos!

– Ez aljasság! Ilyet nem tehetnek! És te? Te mit szólsz ehhez?

– Ne gyerekeskedj! Tudod, hogy az ötvenhatos sztrájkszervezők közül is hányan vannak még börtönben? Ez nem vicc. Ezt nem lehet újramezdeni! Világos?

– A vegyszerekről van szó, meg az egészségükről. Szellőztetőberendezést ígért a főnökasszony, és ehelyett kirúgja őket?

– Nem ő rúgja ki, nyilván. Ő szakszervezeti elnök. Az igazgató fogja bezárni az egész műhelyt, mert nem gazdaságos a működése, nem éri meg a nagy munkavédelmi beruházást az a haszon, amit megtermelnek. Egyszerű, mint egy pofon.

– De ha nincs munkavédelem, akkor persze megéri? A dolgozók élete ingyen van? Pont emiatt a szemlélet miatt kértek a szakszervezettől segítséget.

– Mi köze ehhez a szakszervezetnek? Ez gazdaságossági kérdés. Nem a szakszervezet kompetenciája. Miért akarod mindenbe beleártani magad?

– A bérek kérdése is gazdasági kérdés, nyugaton mégis sztrájkot szerveznek a szakszervezetek a magasabb bérekért.

– A kapitalizmusban sztrájkolnak, naná. De itt szocializmus van. Itt a sztrájknak nincs helye, a sztrájk a szocialista rendszer hátbatámadása.

Hosszan magyarázta, hogy aki sztrájkol a szocializmus ellen, az a szocializmus ellensége. És hogy ezt mindenki így látja.

– De ők nem a szocializmus ellen sztrájkoltak – érvelt makacsul a fiatalasszony. – Hanem azért, mert nincs a műhelyben megfelelő szellőzés, nem kapnak vízhatlan védőöltözetet, és ha terhes lesz valamilyük, akkor vagy úgy dolgozik tovább, ahogy eddig, vagy elmegy, de egészségesebb munkát nem kap. Ez egyszerűen disznóság. Embertelenség. Ez nem a szocializmus kérdése, ez a helybeli vezetők bűne. Miért nem szabad ezt szóvá tenni? Miért nem szabad ellene tiltakozni?

– Mondjon fel, akinek nem tetszik! Elmehe dolgozni máshová. – Karolcsák határozott volt. – Ez nem kapitalizmus, itt van hol dolgozni. Senkinek sem kötelező az impregnáló üzemet választania! A sztrájkjal pedig mindent elrontottak...

– Egyetlen szombat délelőtt nem vették föl a munkát. Miért? Te mit csináltál volna a helyükben?

– Egy biztos: sztrájkolni nem sztrájkolok. A sztrájkról mindenkinek az ellenforradalom jut az eszébe, és akkor vége a dalnak...

– Ellenforradalom! Mi köze az egészhez? De tényleg, szerinted mit kellett volna tenniük?

Péter őszintén bevallotta, hogy fogalma sincs. Egy biztos, nem lett volna szabad szervezkedniük.

– Te nem tudsz segíteni rajtuk? Mégiscsak párttitkár vagy!

– Én a szakszervezeti központ párttitkára vagyok, semmi közöm az üzemekhez. Hál' Istennek. Értsd meg, hogy mi nem tehetünk semmit! – hosszan nézett Évára. – És egyben biztos lehetsz: ostobaság volt leszólnod a főnökasszonyt, pont a saját titkárnöje előtt. Meg kell végre tanulnod tartani a szádát... Jut eszembe, aztán nehogy elpletykizd a vén spiclinek, amit mondtam róla!

– Sosem pletykállok. – Éva a sírás határán volt.

– Nem pletykász, persze. De itt a legkisebb bolhából is hamar elefánt lesz. Különösen, ha valaki nem válogatja meg a bizalmasait.

A bizalomról

Éva mindannak ellenére, amit megtudott róla, ragaszkodott az Öreghez. Azért-e, mert az életkorán és a beszédmódján túl olyan sok mindenben emlékeztette őt az édesapjára?

Ennek a generációnak a tagjain kívül a hatvanas években ki köszönt a hölgyeknek olyan jelentőségteljes „kezét csókolom”-mal, sőt igazi kézcsókkal? Kiben volt annyi figyelmesség, hogy maga elé engedje a nőket vagy az idősebbeket? Hogy felsegítse a kabátjukat, hogy ugorjon, ha valami leesett? Mindegy volt, ki és mit ejtett le, passziójuk volt, hogy elsőként ugorjanak, mint ahogy elsőnek nyújtottak segítőkéz a buszról, vonatról leszállóknak, a lépcsőhöz velük együtt érkezőnek, bárkinek bármilyen élethelyzetben. Ki járt olyan egyenes derékkal, mint ők? Ki tudott olyan méltósággal, olyan mértékkel enni és inni nyilvános vendéglátásokon? Neveltetésük ugyan nem volt főúrnak, még csak úrnak sem mondható, de a cserkészéletben megtanulták, vagy a gáláns filmekből ellesték és gonddal gyakorolták a dzsentlemenekhez illő viselkedést.

Sováki Endre is az a típus volt, aki talán még a jó családból származó férfiaknál is fontosabbnak tartotta, hogy külsőségekben is képviselje ennek a lovagias, mégis mondén, a békeidőkbeli rajongott mozisztárok által terjesztett kultúrának a gesztusait.

Ma azt tartjuk megszokottnak, ha valaki annyira el van foglalva saját magával, hogy nem érdeklí, észre sem veszi, ha egy másik ember a lába előtt esik össze az utcán. Ugyanakkor azt is tudjuk, hogy a segítőkész lovagoknak ez a nemzedéke két világháborúba is elmasírozott, ott tömegesen lemészárolta, lebombázta, esetleg halálra kínozta embertársait. Ennek fényében annyi megállapítható, hogy az elmúlt évtizedekben, ha jobb nem is, de valamivel őszintébb lett a világ.

Mint a legtöbb nőre, Évára is jellemző volt, hogy elvárta: a másik ember olyan legyen, amilyennek ő elképzei, amilyen társra, barátira neki épp szüksége van. Bandi bácsi esetében is mindazt öntudatlanul

zárójelbe tette, ami nem illett bele a ráruházott, kedvelt apaképbé. Ha mégis kétségek merültek fel benne – nagyon is indokolt kétségek – azokat a nap nap utáni találkozások, beszélgetések során úgyis eloszlatta az Öreg azzal, hogy mindig minden gondjáról-bajáról kikérdezte, mindig végighallgatta a fiatalasszonyt, és lényegét tekintve mindig neki adott igazat. Biztosította őt a szeretetéről, sőt, annál is többről: az iránta való férfiúi elragadtatásáról. Látszólag olyan sokra becsülte és annyira bizalmába fogadta Évát, mintha egy személyben titkos imádója és féltőn szerető édesapja lett volna.

És ez Évára nézve egyáltalán nem volt veszélytelen. Az Öreg nem állt meg a jó munkatársi viszony határán, hanem egyre meggyőzőbben udvarolt fiatal kolléganőjének. Számára látszólag semmi problémát nem jelentett, hogy mindketten házasságban élnek. Pedig máskülönben a férfiaknak ahhoz a típusához tartozott, akik, ha ismerősi, mondjuk munkahelyi körben bármi szóba került, azonnal a feleségükre hivakoznak: Ilonát állandóan beleszötte a történeteibe, egy rossz szót soha ki nem ejtett volna róla, vele kapcsolatosan sosem jelent meg az arcán a tőle annyira megszokott, csúfondáros kifejezés. Emiatt a nők naivabb része valójában veszélytelennek tartotta közeledését, egyszerű stílusnak az udvarlását, és feltétlen, jóleső bizalommal volt iránta.

Sováki Endre Éva számára – mindannak ellenére, amit megtudott róla – szinte nélkülözhetetlen személyiség volt. Mélyen beléivódott a sajkosi látogatásnak, a férfi korai árvaságának, nehéz gyermekkorának emléke. Meggyőződése volt, hogy az az igazi arca, hogy a legőszintebben tevékenykedik például a kolostor és az apácák érdekében.

Érthetetlen volt számára, hogy hogyan férhetne mindez össze a rendőrségi besúgással? Talán a nővéreket is besúgja? Tudnivaló volt, hogy a klerikális reakcióval az szinten érvényben lévő irányelvek alapján, a politikai rendőrség is „foglalkozott”. Mégsem tartotta elképzelhetőnek, hogy Bandi bácsi, miközben egyetlen segítőjüknek mutatkozik, egy személyben a megfigyelőjük is lenne. A Sovákira jellemző keserű cinizmussal pedig ilyemi összefért volna, mégsem tudott feltételezni róla ekkora aljasságot. És ha megkísértette is a gondolat, Bandi bácsi értette a módját, hogy eloszlassa kételyeit.

– Úristen – mondta neki Éva egyszer –, csak hallgatom, hogy milyen rosszmájú vagy... Képzem, miket mondasz a hátam mögött rólam is...

– Azt te, Kislányom, úgysem tudod elképzelni – nevetett bennfentesen a férfi. De volt a szemüvege csillanásában valami meghatódottság, ami megnyugtatta Évát. – Te lefegyvereztél engem...

Aztán lehajtott fejjel hallgatott egy ideig. Amikor ismét a nő arcába nézett, szinte ijesztően komoly volt a tekintetete.

– De véged van, ha egyszer eljátszod a bizalmamat!

– Hogyan játszhatnám el? – próbált rámosolyogni Éva.

– Mit tudom én? Beállsz például az ellenségeim közé.

– Kik az ellenségeid? – kérdezte a nő ártatlanul.

Bandi bácsi elfordult tőle. Komor arccal matatott a könyvespolcon. Aztán anélkül, hogy ismét ránézett volna, kedvetlenül mondta:

– Ne add a naivat, Kisanyám! Talán előtted befogják a mocskos pofájukat? Hallanod kell, hallod is a sok rágalmat, amit úton-útfélen rám szórnak. De ha beállsz közéjük, véged van! Ezt jó, ha észben tartod... – Évára nézett, elmosolyodott, és megszokott harsányságával zárta le a témát: – Mondtam már neked: ez a kezem a Rókus kórház, ez pedig a Kerepesi temető! – előbb a bal, majd a jobb öklét emelte fel.

Évát szinte leforrázták ezek a mondatok és a nevetés közben is komoly szempár. Másodszor hallotta az Öregtől ezt a tréfának szánt fenyegetést vagy fenyegetésnek szánt tréfát: az első munkanapján is ezzel fogadta, amikor az elnöki titkárságon bemutatták őket egymásnak. Akkor sem értette, milyen szokás ez, miért ijesztget valaki egy nőt az ökle mutogatásával?

– Agyonütnél? – kérdezte bizarr mosollyal az egyébként olyan kivételesen udvarias gavallért.

– Mi az, hogy! – hangzott a meggyőző válasz.

Augusztus 21-én hajnalban furcsa zúgásra ébredtek. A hőség miatt az ablakok nyitva voltak, a sötétítő vászonfüggönyök mögül közeledve, majd távolodva, de szünni nem akaróan hallatszott a szokatlan dübörgés. Ez a fentről jövő, félelmes robaj egyértelműen csak repülőgépektől származhatott. Amikor Éva felriadt, Gyurka már az ablaknál állt, félig eltakarta a lobogó függönyszárny.

A lakótelep házai fölött, a város fölé emelkedő hegyvonulat fölött sűrű egymásutánban haladtak el az észak felé tartó katonai repülőgépek. Messze voltak, mégis szokatlanul közel, zúgásuk szinte fájt az fülnek.

– Mi történt?

– Az oroszok – válaszolta a férfi. – Mennek a csehekhez.

Napok, hetek óta beszédtema volt, nemcsak köztük, de mindenhol, sőt még a rádióban, tévében is a csehszlovák reformkommunista világ sorsa. A helybelieket az általánosnál is jobban érdekelte, mert a város fölötti autópályán többször látták már a fekete autók hosszú sorát, politikai delegációkat vittek tárgyalni az északi szomszédhoz.

Bandi bácsi komáromi haverjaitól meg is tudott állítólag némely fontos részletet például a Kádár János–Dubček találkozókról. A szigettel szemben, a híd jobb oldalán álló kikötőépületben folytak eszerint a hajnalba nyúló tárgyalások. A komáromiak nagyon optimisták voltak, úgy gondolták, hogy ha ilyen kitartóak a dolgok megbeszélésében, hát biztos meg is fognak egyezni. – Majd az Öreg elrendezi – mondták Kádárról. De ha jobban belegondolt az ember, fel kellett merülnie a kérdésnek, hogy mit és hogyan is rendezett el eddig Kádár?

A környékbeliek fantáziáját mégis megragadta az, hogy rá bízta a szovjet a tárgyaló szerepét, és az is, hogy ő a legalkalmasabb helyszínnek épp Komáromot találta. Elvégre világtörténelmi eseményekről volt szó!

És most ott dübörögtek fölöttük az észak felé tartó repülőgépek.

– Csapatszállító gépek – mondta Gyurka. Tudta, volt katona. – Ezek magyarok – kiáltott fel később.

Éva látni vélte a kis ablakszemek mögött a bevetésre vezényelt, riadt kiskatonákat. Nagy a baj. Valójában hetek óta, mint Damoklész kardja, lebegett a fejük fölött a kérdés, vajon elkerülheti-e a Prágai Tavasz a magyar ötvenhat sorsát? Mintha a jövő múlt volna ezen a válaszon. És most megérkezett a válasz.

Bekapcsolták a rádiót. A hírek élén drámai hangon olvasták föl a párt Politikai Bizottságának közleményét. A Varsói Szerződés gyalogos és gépesített szárazföldi egységei a csehszlovák kommunista párt vezetőinek (itt neveket sorolt a bemondó) kérésére, internacionalista segítségnyújtásként ma hajnalban több irányból átlépték Csehszlovákia határait, hogy elhárítsák az országot és vele együtt az egész szocialista tábor fenyegető ellenforradalmi fordulat veszélyét... A Magyar Néphadsereg egységei is résztvesznek a hadműveletekben.

A légi hadtestekről nem adtak hírt, de azokat a saját szemükkel látták.

Éva elkeveredetten dobta magát az ágyra. Megjelentek előtte prágai látogatásuk emlékképei: a

fényes utcaköveken vonuló jókedvű emberek, a nap-sütésben csillogó zászlók.

– Tudtam – mondta Gyurka. – Nyilvánvaló volt. Most megkapják, ami jár.

– Ott is szétlőnek mindent? – kérdezte Éva.

– Miért? Mit gondoltál? – csüggedt volt a hangja. Ledől az ágyra.

– Azt, hogy tárgyalással megoldják. Végül is ott kint egy puskalövés sem dördült el. Ezek is kommunisták voltak.

– De a maguk útját akarták járni. Nem akartak megegyezni az oroszokkal. Azt hitték, hogy nekik szabad az, ami a hülye magyaroknak nem volt szabad. Lövöldözés nem volt, persze, mert nem voltak bent a ruszlik. Most lesz, hogy már bent vannak. Itthon sem mi kezdtünk lőni.

– Szegény kiskatonák! Lehet, hogy már áll a bál. Szerinted háború lesz? Megtámadják a bevonulókat?

– Nyilván. Megpróbálják megvédeni a határaikat.

– De akkor jönnének visszafelé is a repülők.

– Eleinte vadászgépek mentek. Aztán következtek a csapatszállítók. Ha tényleg az ottaniak hívták be az oroszokat, lehet, hogy nem lesz harc. Lehet, hogy a hadsereg szembefordult Dubčekkel, és az oroszok mellé állt. Ki tudja?

Éva a szakszervezeti iroda udvarán várakozó autókban látta, hogy a korai időpont ellenére gyűlés van a főépületben. Álltak ott a pesti központhoz, de a megyei pártbizottsághoz tartozó gépkocsik is. Lehangoltan bandukolt hátra, úgy érezte, hogy az autók körül beszélgető, cigarettázó sofőrök gúnyos, sőt ellenséges pillantásokkal kísérik.

Az iroda üres volt, Bandi bácsi sem volt a helyén. Később derült ki, hogy vidéki kiszállásra ment.

Tíz óra felé nyílt a bejárati ajtó, Karolcsák jött meg. Nem sokkal később benyitott hozzá. Jókedvű volt.

– Szervusz, Kisbogaram! – mosolygott a fiatalasszonyra. – Mi újság?

– Honnan tudjam? Lőnek is odaát? – kérdezte Éva gúnyosan.

– Miért lőnének? Ők kértek segítséget – a keskeny arcon szokatlan volt a leplezetlen, kárörvendő vigyor.

– Ki? Dubček?

– Nem Dubček. A józanabbak. Vége a pütkösdi királyságnak.

– Pütkösdi királyságnak? Hiszen a pártkongresszus választotta meg őket.

– Mást is megválasztottak már. Azért még nem kell visszaélni a bizalommal – Karolcsák itt magára mutatott. Éva dühösen nézte.

– Mert Dubček visszaélt?

– Visszamehet sofőrnek, ahhoz biztos jobban ért. Csak nem akarta eddig mondani az ember, mert remélte, hogy előbb-utóbb észhez térnek. Nyilvánvaló, hogy nem lehet figyelmen kívül hagyni a realitásokat. Mehetnek mind a sunyiba. Én nem sajnálom őket.

– Én sajnálom. Nagyon sajnálom. A végén őket is felakasztják, mint...

– Idefigyelj – vágott a szavába Karolcsák. – Van számodra egy jó hírem! – Megfordította az asztalon az imént letett mappát, egy papírlapot vett ki belőle. Meglobogtatta a levegőben. – Ezt a főnökasszony küldi neked. Ha még most is be akarsz lépni a pártba, aláírja a felvételiidet!

Éva elé tette az űrlapot, amelyen az elnökasszony ugrándozó betűivel ott állt: „Zavaros gondolkodású, megbízhatatlan.”

– Ez vicc?

– Nem. Az elnökasszony a legkomolyabban mondta. Hajlandó az ajánlód lenni. – Karolcsák várakozó arccal nézett rá.

Éva ingerülten lökte odébb az űrlapot.

– Nem kell. Mondd meg neki, hogy igaza volt. Egyébként pont ma? Ez... ez nagyon rossz tréfa. Nem gondolod?

– Nem. Nem gondolom. Nem muszáj most azonnal válaszolnod. Beszéld meg otthon. A lehetőség most nyitva áll előtted.

– Nem áll nyitva. Múltkor is csak azért írtam alá, mert Prága miatt azt hittem, hogy tényleg van „emberarcú szocializmus”. De nincs. Ma hajnalban kiderült... – a sírás határán volt.

Karolcsák Péter nem bírta a síró nőket.

– Nyugodj meg – visszarendezte az űrlapot a mappába, felállt, és gyorsan kifelé indult. Kinyitotta az ajtót, kilépett, behúzta maga után, aztán váratlanul újra kinyitotta és rávigyorgott Évára.

– Na, most már belátod, hogy az elnökasszonynak volt igaza? Ismer téged.

– Igen – legyintett Éva. – Belátom... ismer.

Cím nélkül

TARBAY EDE
Hosszú vadászat

*Sólymokkal, vadászmadarakkal,
ők lóháton, kezeken kesztyű,
léptük nyomán múlik a hajnal,
földig hajol a keserű fű.*

*Vadászatvégi paták hangja
fáradtan, vérrög hangja, szívben.
Falka, kürtszótól elszakadva,
mind erdőszéli emberisten.*

*Emlékük vér megalvadt cseppje.
Szemükben jóllakottság álma.
Várnak, amíg a vissza-este
vadászkedvüket felzabálja.*

*Ha újra hajtás, szembeszállna
mindjük, hogy inkább felsebbezze
bőrüket szíj, de nem a vágta.
Szégyen a földre felszegezve.*

*Jobb lenne, már kőszáraz pléden
rángásokkal idézni hajszát.
Álmuk fekete sűrűjében
az üldözöttek aranybarnák.*

*Folyó felől szag. Szimatolnak.
A sólyomszárnyak megremegnek.
Várják a lassan kelő holdat.
Sisak alól hallgatnak csendet.*

*A gyepplők fogva. Vén vadászok
előtt a vízpart, káprázatban.
Őzcsorda. Szarvuk kivirágzott.
Fejük emelve összecsattan.*

*Izmok, akár az íjak húrja.
Menekülésre, üldözésre.
Lélegzetét zihálva fújja
közönyös, hűvös holdsütésbe.*

KONTRA FERENC Elvakítja a nap

Elvakítja a nap. Egy történetnek úgy kell befejeződnie, hogy valaki visszatér a tett színhelyére. Arra megy, amerre sűrűsödik a látnivalókra éhes tömeg. Csupa báméskodó, meg-megálló ember, akik keresgélni jöttek, és mintha minden csodának és titoknak a végére akarnának járni. Csak most érkeztek, és nem is maradnak sokáig, máris otthonosan mozognak körülötte a téren, mégis ő lesz köztük az idegen. Aki előbb pillantja meg, amit keresett, mint gondolná, mert ez a város olyan kicsi lett, olyan szűkek az utcái, mert minden úgy történik, ahogyan az ember emlékeiben lenni szokott: minden összemegy, ha a valósággal szembesülnek az emlékek. Az egyetlen, ami összeköti az emlékeket a jelenvalóval; beleszédül egy kicsit, a fűszeres levegő egyszeriben ritkább lesz körülötte, érzi az Arno felől érkező fuvallat legapróbb rezdülését, mint aki meztelen, a léptek könnyűek, és áll a kockaköveken, mint régen, csak egyetlen dolog emelkedik fölé óriásként: a saját teste. Sosem látta, mégis felismeri kékeszöld tekintetében a saját tekintetét, mintha el sem múlt volna annyi év. Lepillant rá: itt vagy hát, megérkeztél. Már nem nézhet vissza rá, a pajzson visszatükröződik a fény, elvakítja a nap.

Az Angyalvár, ahonnan megszökött, mintha visszavárta volna. A lándzsás zászlók alatt a széttárt sasszárny olyan volt, mint egy széthúzódó, baljós mosoly. Kétnapos hajsza után a San Vincenzoal Volturno apátság katakombáiban elfogták és visszavitték. Amikor a torony alatti udvarba értek vele, egy kis pihenőt tartottak, inni adtak neki favödörből, aztán letaszígták egy szűk csigalépcsőn koromsötét, nyirkos cellájába a kert mögé, ahol tarantulák és páncéltetvek tenyésztek. Rálökték egy földre vetett dohos derékaljra.

A Krisztus-szobor őrzésére épült bástya, alatta a börtöncella lehet akár jövődöbéli otthonom is, és a magam javára fordítom a várakozást, mondta hangosan, és meglepődött, amikor hangját megsokszorozódva visszahallotta. A föld alatti járatokat visszhang járta be.

Másnap az örök maréknyi főtt kölest hoztak neki füstös cserépedényben. Azt kérte tőlük, hogy adják be néhány könyvét.

Részlet a szerző kiadónknál megjelenő, *Angyalok regénye* című művéből.

Örülj, hogy enni kapsz.

Nem tartozom ezért hálával senkinek.

Parázna képeket festettél.

A művészetben miféle paráznaság lehet?

Fiatal lányokat vetköztetted le. Mit gondoltál, mindent megengedhetsz magadnak?

Akkor legalább a Bibliát hoztátok ide. Imádkozni fogok azokért a lányokért, akik azt hazudták a poroszlók várkapitánya előtt, hogy erőszakkal téptem le a ruháikat.

De nem méltatták válaszra. Beszámoltak a várnagynak a fogoly állapotáról, aminek mégis lett némi foganatja, mert harmadnap bevitték a bibliáját. Amikor a többi könyve felől érdeklődött, az volt a válasz, hogy ez éppen elég lesz a bűnbánathoz.

Mozogni nemigen tudott a kifecamodott lábával, a szükségét végezni is nagy erőfeszítések árán vonszolta odébb magát, hogy a szalmával tömött zsákot, amit párának használt, ne piszkítsa össze. Naponta egyórányi fény jutott csak be a szűk nyíláson keresztül az odúba. Csak az alatt olvashatott, olyan volt, mint egy fényliturgia; a nappal és az éjszaka többi részében türelmesen feküdt a sötétben, várta a halált. Elgondolta, mennyivel könnyebb lett volna hóhérbárd alatt kimúlni, és a gondolatra kellemesen elnehezült a feje. Szervezete lassan alkalmazkodott a purgatóriumhoz.

A tizedik zsoltár első sorát ismételte, a Qui habitat in ajutoriumot. Olyan áhítattal merült el a Bibliában, ha tehette volna, csakis olvasással töltötte az időt, minthogy azonban hiányzott a napvilág, minden baja elővette, és olyan gyötrelmessel töltötte el, hogy már-már azon volt, kioltja az életét, de a kését elvették, nem tudta, miképpen vihette volna véghez.

Kint eleredt az eső, befolyt börtönébe a bűzös lé. Totyogott a latyakban. Megérezett valami szokatlant a lába alatt. Ilyen a gondviselés. Kiasott a sárból egy fatuskót, szétfeszítette, abból eszkábált egy lebillenthető csapdaféleséget, és úgy irányította, hogy a fejére zuhanjon. Felállította a szerkezetet, és amikor rászánta magát, működésbe akarta hozni, valami lát-hatatlan erő megragadta, és vagy négyrőfnivel odább taszította. Elájult, ahogy a falnak csapódott, és ott is maradt hajnaltól estig. Addigra már többen is benéztek hozzá, hogy mozdul-e. Csak arra neszelt fel, amikor a várkapitány lépett be.

Hát ilyen véget érdemel egy messze földön híres mester?

Miért lennék az?

Hiszen te voltál századunk elsősülött gyermeke.

E szavakra kinyitotta a szemét, és látta, hogy papok állják körül.

Micsoda bűz! Azt mondták, hogy halott, hűledeztek. Holtnak is hittem, mentegetőzött az egyik ör.

Már nem volt lélek benne, erősítette meg a másik.

Felszedték a földről, kihordták a rothadó, bűzlő derékaljat, és szóltak a várnagynak, az pedig rendelkezett, hogy adjanak neki újat.

A rab elgondolkodott, miféle isteni hatalom menthette meg a saját cselekedetétől. Aznap éjszaka egy ifjú alakjában megjelent álmában egy angyal.

Azt kérdezte tőle, tudja-e, ki kölcsönözte a testét, melyet idő előtt tönkre akart tenni.

Azt válaszolta, hogy mindent a feltámadás fiának köszönhet.

Akkor hagyd, hogy ő vezessen téged, és ne kételkedj a megváltásban, hiszen magam gördítem el a követ azok útjából, akik megérdemlik, mondta az angyal.

Már abban sem volt biztos, hogy amit látott, valóságos volt-e, vagy csak lázalmának szülötte. Csak érezte homlokán a szárny érintését.

Másnap, amikor eljött a fény sugar, körülnézett a cellában, pillantása egy málladozó téglára esett. A tíz körmével szedte ki a falból, és nekilátott a munkának. Mivel semmi más eszköze nem volt, egy kődarabbal kezdte örölni a téglát. Az aprólékosabb részeket a szemfogával véste ki. Szobrot formázott, az angyalét, aki a Hatalmasságok, az Uralmak és az Erősségek angyala volt egy személyben, aki megmentette az életét. Napokig tartott, mire kész lett vele, az ör persze ezt is kileste, és jelentette alázatosan a várnagynak. Így esett, hogy mire az írnok lemásolta a rab megöletésére kiadott parancsot, a várnagy nem írta alá, hanem széttepte. Elkoboztatta a szobrocskát, aztán kihajította a rabot a vársáncba.

Mindazért, amit eddig csináltam életemben, nekem semmi sem járt, lássátok csak a kezem nyomát mindennap a pénzeiteken, amivel elárultatok

engem, kiáltotta fel a vár fokára, hogy meghallja, az is, aki ott áll hosszú köpenyben, mint egy ragadozó madár. Aki rosszabbat tesz annál, mint amit én valaha elkövettem, annak nem bocsátok meg!

Kivonszolta magát az útra. Ott hevert egy darabig a sárban, aztán mintha megrezgett volna alatta a föld. Lódobogást hallott.

*

Fűszeres forralt borral melengette a kezét, nagyot kortyolt a kupából, mintha sosem akarna felmelegedni. Kicserepedett a szája a láztól. Lába még sínben volt, párnákra polcolta. A műhelyében ült, nézte a kandalló fahasábjai felett összecsapó lángokat.

Egy aprócska tégelyben ólmot olvasztott.

Dermesztő hideg volt, mint akkor. Az apja nézte ilyen hosszán a tüzet, és a lobogó fényben egy virgoncan fickándozó gyíkforma kis állatot vett észre. Rögtön tudta, mi az. Hirtelen lekevert egy pofont a fiának. Keservesen sírva fakadt. Aztán az apja vállára tette a kezét, és gyengéden csitítgatta.

Kedves fiam, ezt nem valami rossziaságért kaptad, hanem azért, hogy emlékezz: az

a gyíkcsonka ott a tűzben szalamandra, és eddig tudtommal senki emberfia előtt nem mutatkozott.

Aztán homlokon csókolta, és egy tallért nyomott a markába, rajta a firenzei liliommal, hogy sose felejtse el.

Ez az érme vezérelte a művészet felé, elhatározta, ha addig él is, ilyeneket készít majd, hogy az ő keze nyomán érintse meg mindenki a pénzt, és általa becsülje meg a vagyonát. A nyakában hordta mindig egy vékony bőrön a tallért, amit az apjától kapott, és valóban örökre megjegyezte a látványt: semmi sem lehet szebb a földön, mint az, ami magának a kisugárzásnak a fénye, a tűz. Ezért minden test közül a tűz az, amely önmagában szép, mert a legkönnyebb, és a legközelebb áll a testnélküliséghez, és egyedül ez nem foglal magába más

Korpusz (barokk, bronz öntvény, fainstalláció, keretezett textil háttér)

elemet. A többi test bele is veszik a sötétségbe, ha a tüztől eltávolodik.

Ahogy a lángokat nézte, azon töprengett, hogy a tűz lehet vakító fény, melybe nem lehet beletekinteni, ahogy a napba sem, de kellőképpen megszelídítve, mint amikor gyertyafénnyé válik, lehetővé teszi a fényvel és árnyékkal folytatott játékot, az éjszakai virrasztást, amelynek során egyetlen magányos láng kényszeríti arra sötétségben szétfoszló lobogásával, hogy használja a képzeletét.

Az ólom megolvadt közben, és szétfolyt a kövön, ebből próbálta megfejteni a holnapot. Először minden öntvény fehér, csak az emberi kéz ragyogtatja fel, akár a gyémántot, és ezáltal lesz mindegyiken ott a sors keze: amit teremtünk, azzá válunk.

Miközben öltözött, ezt a kifényesedett foltot nézegette, a herceghez készült. Még sántított egy kicsit. Láttá, hogyan verdesnek a szárnyak a tűzben.

Mindannyiunknak van példaképe. Mindenki hasonlítani szeretne valakire. Valamit irigyel tőle, a hatalmát, a képességeit, a szépségét, a tisztaságát, az erejét vagy a tudását. És azt irigyl mindenki, akiben ezeket a tulajdonságokat megtestesülni látja. Van, akiben megszállottsággá válik, hogy egyenesen az istenektől eredeztesse földi hatalmát. Lehet, hogy sosem mondja ki hangosan, mégis hajtja valami, egy belső hang diktálja az ambícióit. És egyszer elárulja magát. Erre gondolt, amikor a vártorony börtönablakából megpillantotta I. Cosimo de' Medici herceget, pedig még azt sem tudta, hogy kicsoda. A herceg viszont tudta, hogy van ott egy rab, akit céljai érdekében ki kell szabadítania.

Először csak egy mellszobrot rendelt tőle, hogy próbára tegye.

Fogjon hozzá, Mester, csak ennyit mondott neki, amikor először meglátogatta.

Könnyű, milánói agyagot hozatott a munkához, amit gyorsan tud formázni, hogy minél élethűbben alakítsa az arcvonásokat, mert látta, hogy mennyire türelmetlen a herceg. Legyenek minél nemesebb vonások, kétség se férjen egyenességéhez, arra gondolt, hogy a hiúságát ezzel elégítheti ki leginkább. De nem is a megrendelés miatt, inkább saját maga miatt kellett gyorsabban dolgoznia, hogy a vonásokat még a kezében érezze, éppúgy, mint ahogy festő az ecsetét, hogy azt a vonást örökítse meg, amelyik a legjellegzetesebb. Lehet, hogy az arcon csak pillanatokra jelenik meg az a vonás, mégis elárulja a jellemet.

Hazament, és napokig nézegette a rajzait, először agyaggal próbálkozott. Amikor az agyag megkötött, egy szörnyeteg tekintett rá.

Aztán viaszból készítette el a herceg fejét, méretarányosan. Ezzel már elégedett volt. Vitte a szűk utcákon a hóna alatt. Aztán fel a lépcsőkön. A Mester türelmetlenül toporgott az asztal előtt az ebédlőben. Eddig olyan sürgős volt, most pedig... A herceg keze mintha véres lett volna. Két kézzel tömte magába az ételt.

Győzködöm magam, hogy van valami undorító a toszkán juhsajt, a bazsalikom, a paradicsommártás és a füstölt kékhal együttesében... de néha mégis erőt vesz rajtam a szégyenteljes vágy, és nem tudok ellenállni ennek a szaftos kombolettónak. Egyenesen a flottakikötőmből hozták. Megkóstolja?

A Mester látta, hogy az invitálás csak formáság, hiszen a tál már szinte teljesen üres volt. Azt gondolta, hogy a műve most mindennél fontosabb. Térjünk végre a tárgyra. Fehér vászonból takargatta ki, mint valami törékeny kincset. Azt várta, hogy a herceg legalább összecsapja a tenyerét az ámulattól.

A herceg azonban közömbös maradt, gyanakodva méregette saját vonásait. Körbejárta az asztalt.

Tényleg ilyen lennék?

Törölgette a szalvétával az arcát, a szakála is tele volt paradicsomdarabokkal. Aztán kelleetlenül elhúzta a száját. Valamit hiányolt róla: a páncél mellvértjéről a díszet, Medúza levágott fejét.

Az ember azért jött, hogy uralma alá hajtson mindent, és ehhez két alapvető tulajdonsággal rendelkezett. Az egyik az értelem. A másik, hogy feltétel nélkül hajlandó volt elpusztítani bárkit és bármit, aki vagy ami az útjába került.

Ilyen lennék, kérdezte higgadtan a herceg.

Csak őszinte volt. Legalább sikerült megfejtennem egy álmot, amely arról szól, hogy az ellenség nem mer betörni Perszeusz országába, mert Medúza feje jól védi a békét. A példakép jelét kell tehát a mellén viselnie.

Miközben a herceggel társalgott, rájött, hogy a jelképek a saját vonásainál is fontosabbak. Mintha a díszítés tenné azzá, ami. A művész persze megrendelésre dolgozik, és akkor jár túl a megrendelője eszén, ha a saját mércéit magasabbra teszi. Az arcvonásokkal leleplezi a herceget, aki cserébe kap érte egy tökéletes Medúszafejet a mellvértjére.

Az apród, akinek ruháját Firenze lila-arany selyemzslájából varrták, most kiment az ebédlőből, és még ugyanazzal az ajtónyitással lihegett be a nyomában Bandinello. A herceg ingerülten, fagyosan fogadta.

Mi járatban van ilyen bejelentetlenül?

Bandinello még csak nem is válaszolt, testbeszédével akaratlanul is kifejezte, hogy hozzá képest a Mester csak egy szökött fegyenc, és a hírek gyorsan terjednek, az irigysége vezérelte oda, mert nem tőle rendelte meg portréját a herceg.

Rögtön az asztalon álló viaszbüsztöt fürkészte. A maga kelletlen vigyorával fejcsóválva azt mondta, hogy aki ezt készítette, annak fogalma sincs az anatómiáról. A szobrásznak egy ötvös csak a patkókovácsa lehet.

A Mester csak hallgatott, rezzenéstelenül állt, hátal a jövővénynek. Mikor szánalmas fecsegését befejezte, amiből kirítt a féltékenység, várt egy kicsit, hogy higgadt hangon tudjon visszavágni.

A kegyelmes herceg úr nagyon jól tudja, hogy Baccio Bandinelli minden ízében romlott, az volt mindig is. A legfennköltebb szépséget is a legalantasabb rútságga alacsonyítja. Én azonban, aki mindenben csak a szépet keresem, közelebb járok az igazsághoz.

A herceg szemlátomást kedvét lelte az érvelésben, Bandinello viszont alig bírt magával, bizonyítania kellett, hogy nincsen nála nagyobb művész Toscanában; feszengett, és amúgy is csúnya, sebhelelyektől heges arcát a legéktelenebb fintorokba torzítva mondta:

Theoria sine praxis sicutrota sine axis.

A herceg elindult az oszlopcsarnokon át az alsó terem felé, Bandinello a sarkában. Köpenyegénél fogva a Mestert is utánalódították a szolgák, követték a herceget a fogadóterembe, ahol először ő foglalt helyet egy ovális márványasztal előtti trónszerű, támlás széken. A két vetélytárs pedig, mint a jobb és a bal lator, a herceg két oldalán ült egy-egy báránybőr zsámolyon. A szolgák a falnál álltak, mint a szobrok. A hercegnek csak egy mozdulatába került, hogy egy kancsó bor és kelyhek kerüljenek az asztalra.

Bandinello szólalt meg először.

Szová kell tennem, hogy egymást követik a méltatlanságok ellenem. Nagyuramnak ezt meg kellene torolnia. Amikor a Herculest és Casust ábrázoló szobrot lelepleztem, száznál is több gúnyszonettet akasztott rá a csöcselék, nem értették a dinamikáját, a szobor nagyszerűségét, amit csak a kivételesen intelligens elme érthet, mint amilyen kegyed.

Mivel a herceg erre nem kívánt reagálni, a Mesternek adta át a szót, aki váratlan párhuzamot talált.

Amikor viszont Michelangelo Buonarroti megnyitotta a Medici-kápolnát, feltárva csodálatos alak-

jait, akkor száznál is több szonettel dicsérte ugyanez a „csöcselék” a szépség művészetét.

Bandinello úgy felbőszült, majd’ megpukkadt mérgében.

Mi kifogásod a szobrom ellen?

Elmondom. Ha már az anatómiát említetted az imént, szobrod bizony alapjaiban híján van annak. Ha Herculednek levágnák a haját, abban a koponyában bizony az észnek szemernyi helye sem maradna, az arcról sem derül ki, hogy emberé-e vagy egy herélt oroszláné, mivel csak sörénye van, egybe sincsen. A fejnek semmi köze a figurához, és olyan szerencsétlenül áll a két csapott váll között, mintha csak úgy odadobták volna. Egy gnóm, holott hősnek kellene lennie. A mellkasa sem embert formáz, hanem falnak döntött dinnyés zsákot. Nem derül ki, melyik lábára támaszkodik és melyikkel próbál erőt kifejteni. Nincsenek izmai. A karok is úgy lógnak, mintha még sosem láttál volna ruhátlan embert. Hercules és Casus lába úgy érintkezik, hogy ha szétválasztanánk őket, egyiküknek sem maradna lábikrája. Ráadásul Hercules másik lába mintha a talapzatba süppedt volna, vagy talán sánta volt, mert rövidebb egy rőffel a bal lába.

Arra már nem futotta Bandinello türelméből, hogy Casus alakjának szarvashibáit is végighallgassa, ingerülten közbevágott.

Mégis mit kellett volna tennem?

A herceg a Mesterre nézett.

Egy művész hús-vér embereket tanulmányoz, ha ábrázolni szeretné őket.

Csak nem képzeled, hogy a műtermemben két ölelkező pucér férfit nézegettem volna hetekig?

Éppen az a baj, hogy ezek valóban ölelkeznek, holott birkózniuk kellene.

Fogd be a szád, szodomita!

A herceg szigorúan ingatta a fejét, mint akinek sérti a szó a fülét. A cselédek kuncogása a kárörömé volt, a megbélyegzés sercegése. A sértés hallatán a Mester dühbe gurult, de aztán kitalált gyorsan valami csattanósat.

Te nem tudod, mit beszélsz! Adná Isten, hogy értek e nemes művészethez, melynek – és ez írva van – Jupiter és Ganümedész hódoltak, itt a földön pedig a legnagyobb császárok és hercegek lehetnek részei. A magamfajta egyszerű ember, egy szökött fegyenc nem érhet föl odáig.

Erre senki sem tudta visszafojtani a nevetését, a herceg hahotája volt a leghangosabb.

*

Teleokádták az inasok Firenze utcáit, minden bűzlött már az ingyen chiantitól és ürüpecsenyétől. Francia udvari zenészek aludtak szanaszét a palota folyosóin. I. Cosimo de' Medici feleségül vette a nápolyi alkirály, Toledói Péter tizenhat éves leányát, Eleonóra hercegnőt. Házasságkötése után a herceg a Palazzo della Signoriára költözött, ahol kétszáz svájci és német gárdista vigyázott a biztonságára.

Egy év múlva felépítette Firenze tengerparti flottáját, amely jelentős szerepet játszott a lepantói tengeri ütközetben. A vezérhajó mindig a kikötő legfelső részén állt, a mólóhoz kötve, hogy minél függőben kijusson a nyílt vízre. Itt állomásoztatta a testőrségét teljes készütségben, láncinges, sisakos egyenruhában, hogy szükség esetén villámgyorsan tengerre kelhessenek. Az árbocokon a Fiorentina-lila és arany heraldikás szalagokat tépkedte, lengette hosszú sávokban a szél. Magával vitte a Mestert is, hogy büszkélkedjen hét hajóból, hét bárkából álló flottájával, és kíváncsian várta a véleményét.

A hajó orrára kellene valamit faragni, ami jellemző, valami ijesztőt, amitől a halak is megrémülnek, ami megóvja minden bajtól. Olyan legyen, mint a katedrálisok vízköpő szörnyei.

Milyen igaz, mennyire igaz, nézett a hullámokat megtörő sziklák felé a herceg. Majd gondolkodom rajta. Most megmutatom a környéket! Itt van mindjárt ez a hasadozott kérgű fa. Nézze csak a korona formáját és a virágok állását. Sajnos nem érjük el őket.

De arra jött egy zsákokkal megrakott szekér. A rajta zötyögő siheder felágaskodott, és letépett nekik egy ágacskát. A Mester szemügyre vette a különös virágokat. A kagylónyi ragacsos, hamvas kékeszöld rügyek olyanos voltak, mint a csukott illatszeres szelencék, a természet igazi ötvösmunkái. Tapintásra egyszer csak ledobták a belülről feszítő porzósálak a burokfedelet, a szirmok sugarasan szétterültek, és előttük nyílt ki a világoskék tengeri rózsza.

A nap sugaraitól izzó, szikrázó meredek partfal lábánál helyenként olyan dús volt a vegetáció, hogy alig tudtak átgázolni rajta. A Mester elragadtatva nézte a sok új növényt, és elismerte, hogy még sosem látta őket a természetben, legfeljebb Sandro Botticelli képein. Ott volt például a trombita formájú, nagy virággal kevélykedő redőszirm, más néven csattanó maszlag, de nevezték csodafának is. A rózsaszín babért is először látta. Óvatosan lépkedtek a többségükben egyébként ártalmatlan

kígyók miatt, jó néhányat láttak, amint léptük zajára a kövek közé siklanak. A Mester szórakozottan nézelődött, minden apróságban örömét lelte. Csak a herceg nem vesztette el az időérzékét, próbálta diktálni a tempót, hogy most már érjenek végre a lovakhoz. Alkonyodott, mire felkapaszkodtak a vízmosásból.

Elindultak a falu felé, nagyon tompán hallották az angeluszra hívó harangszót. Alig látható ösvény kanyargott a réten át a falu felé. A Mester megjegyezte magának az ismeretlen ösvényt, igazi menekülési útvonalnak számított, lerövidítette az utat a kikötő felé. Már jócskán ellovagoltak, de még mindig a fülükben csengett a távoli Úrangyala.

A herceg az úton hazafelé elmesélte a Mesternek, mit forgat a fejében. Egy szobrot szeretne a háza elé, talán a térre, vagy inkább a félig nyitott loggia párkányára állítani. Egy olyan szobrot, ami valóban jelképes. A görög mitológia kortalan, erkölcsi tisztaságot sugárzó alakja Perszeusz volt, őt kellene megformálni, csillagképe fényesen ragyog a város felett.

A Mester persze mindjárt a levágott Medúzafejre gondolt a mellvérten. A hadvezérre, aki legyőzi az ellenséget. A férfit, aki megmenti a lányt a tengeri szörnytől, és feleségül veszi. Eleonóra hercegnőt ezzel lehetne igazán elbűvölni.

Az egész város dicsőségére állítanám, mondta a herceg. Kibontakoztathatnád a fantáziádat és a tehetségedet. Michelangelo már márványba faragta *Dávidját*, most megmutathatnád, mire mész a bronzal.

Nagyon sokba kerülne.

A herceg megállt, és egy bőrrerszényt vett elő. De nem pénz volt benne.

A Mesternek tátva maradt a szája, amikor előkerült belőle az angyalszobor, amit a fogával faragott a várbörtön cellájában. Az ör persze ezt is kileste, és jelentette a várnagynak, akkor vették el tőle, és most így látta viszont; csak a napfényben mutatkozott meg, valójában milyen jól sikerült.

Ezt a szobrot kell elkészítened az én dicsőségemre.

A Mester elgondolkodott, hogyan kapcsolta össze a herceg ezt a két teljesen különböző alakot, mármint akinek ő gondolta, és azt a másikat, akit a mitológia emelt a magasba. Az egyik szem hatalmasnak és legyőzhetetlennek látja azt, akihez a másik fohászodni akart, hogy mentse meg az életét. Egyikük legyőzhetetlen hősnek képzelte magát, míg a másikuk utánozhatatlan művésznek.

*

Erős, szőrös lapátkezelével végigsimította kopaszodó homlokát, és amikor elvette a tenyerét az arca elől, bozontos szemöldöke összevissza meredezett, és mindig gyanakvó nagy szemében egy narancssárga gömb visszaragyogott. Négyszög alakú kertjének közepén ült, a leánderbokor árnyékában. Késével egy narancsot hámozott, olyan vékony spirálban ereszkedett a lába elé a héja, hogy már leért a köre, de óvatosan, vigyázva bontotta ki, hogy a leve se csorduljon, és a narancshéj se szakadjon le. De a súly nem bírta tovább, a héj lehullt a köre és összetekeredett, mint egy ijedt szalamandra.

Ekkor termett előtte Pietro, és megkérdezte, hogy vajon ezt miért csinálja. Ennyire unatkozik?

A Mester még mindig az összetekeredett sárga héjat nézte, mint a szalamandrát, és megrökönyödött rajta, hogy ami ilyen szabályos, nem is lehet emberi kéz műve. Aztán feljebb emelte a tekintetét, a fiú lábára, az ingére, a mellén keresztbe font karjára. Ahogy ott állt, egyik lábát előrevetve, mint aki inas létére – csak így – meg merte szólítani, az inasok hercegének tűnt. Talán nagyobb hőstettekre is képes lehet, gondolta a Mester.

Először annyira bonyolultnak képzelte a munkát, hogy hónapok múltak el, és fogalma sem volt arról, mégis milyennek kell lennie egy hősnek, akire éppúgy felnéz majd a pápa és minden írástudatlan híve. Hány testből kell majd összeraknia Perszeuszt, hogy tökéletes legyen? Már kazalban álltak a rajzok különböző korú férfiakról, karokról, arcokról, hátizmokról. És most egyszeriben azon töprengett, hogy valójában hány évesnek kell lennie.

Gyere be a műterembe, Pietro, lerajzollak.

A fiú büszkén követte, mint akit nagy megtiszteltetés ér.

A Mester egy tollal gyors vonalakat rajzolt egy durva merített papírra.

Pietro leült a padra, félprofilba emelt fejjel és arcára erőltetett mosollyal várta, hogy most őt lerajzolják.

A Mester türelmetlenül rászólt, hogy vegye már le az ingét.

Azt már nem.

Miért, még sosem fürödtél az Arnóban?

Az más.

A Mester elgondolkodott, hogy elzavarja, és hívjon valaki mást, aki pontosan azt teszi, amit akar, engedelmesen pózol, vagy pazarolja az idejét erre a

kis makacs mitugrászra. Közben körbejárta. Ráférne egy alapos mosdatás. Látszik rajta, hogy gyerekkorától halaskosarakat rakott a piacon. Érződik is rajta. De legalább arányos a testalkata, és kiválóan edzett, pontosan kirajzolódnak mozdulatának izomvonalai, ilyesmit nem olyan könnyű találni. Arcának pedig megjegyezhető toszkán karaktere van.

Mi zavar tulajdonképpen? Hogy le kell vetköznöd?

Tudom, hogy az milyen. Láttam már. Egy medálhoz modellt ülni, kész röhej. Láttunk ilyent az udvarról, leskelődünk a többiekkel, és jókat nevtünk azokon, akik itt mutogatták magukat, voltak köztük hájas, gusztustalan hölgyek, akik azt hitték magukról, hogy gyönyörűek. Az meglátszik, hogy ki milyen. Meg az is, hogy ki mit képzel magáról.

Persze, egy meztelen testen semmi titok nem marad.

De engem ne nézzen senki.

Akkor sosem lesz belőled szobor.

Nem is akarok szobor lenni.

Pedig itt művészetről van szó. Gyűjts délután fenn a dombokon nekem bíbortetűt, a kúszónövények levéltövéinél szeretnek tanyázni. De vigyázz, keserű íze van, az tarja távol az ellenségeitől.

Akkor meg mire való?

Senkinek se áruld el a titkot: abból nyerem a karmazsinvörös színt.

Hiszen ötvösmester, azért lettem az inasa. A festék a mázolóknak való!

Honnan tudhatnád, mire kell az nekem? A legfontosabb dolgokat a legnehezebb elmondani. Ha ezekről beszélsz, nevetségesnek érzed magad, hiszen szavakba öntve összezsugorodnak. Amíg a fejdedben vannak, határtalannak tűnnek, de kimondva jelentéktelenné válnak. Ám azt hiszem, többről van itt szó. A legfontosabb dolgok túl közel lapulnak ahhoz a helyhez, ahol a lelked legféltettebb titkai vannak eltemetve, irányjelzőként vezetnek a kincshez, amit az ellenségeid oly szívesen lopnának el. Ha mégis megpróbálsz beszélni róluk, a hallgatóságtól csak furcsálló tekinteteket kapsz cserébe, egyáltalán nem értenek meg, nem értik, miért olyan fontos ez neked, hogy közben majdnem sírva fakadsz. És szerintem ez a legrosszabb. Amikor a titok nem miattad marad titok, hanem mert nincs, aki megértsen.

*

Pietro a kökerítésen lógatta a lábát, és várta a fejleményeket. Az üvegcsét nézegette a Mester, elégedett volt vele.

Ennyi éppen elég lesz, hogy egy széles, fehér selyemkendőt befessen vele.

Egy porcelántégelyben lisztfínomságúra őrölte. Felforralta az edényben a vizet, egy kis citromlevet csöpögtetett bele, hozzákeverte a port, aztán estig ázni hagyta.

Másnap az udvaron kiterítette a kendőt a többi mosott ruha mellé a kötélre. Leült a leánderbokor alá, mintha csak azt várná, hogy megszáradjon. Elégedett volt a munkájával, a kendő közepén kirajzolódott a szabályos napkorong, mint amikor egy kormozott üvegen át figyelték a napfogyatkozást. Ilyen vörös kendőt hordtak a határőrök is a derekukon, hogy messziről meg lehessen őket különböztetni.

Kitaláltam, hogyan lehetsz láthatatlan.

Ahhoz bűvésznak kellene lennie.

Még hozzá úgy, hogy te magad se láss közben semmit. Csak elképzelsz egy narancsot, ahogyan megérik a fán. Ennyi benne a trükk. Annyi ideig képzelenség csukott szemmel állni, a lábad bírja, de a szemed nem. A szemed persze ki is nyithatod, és a vörös szín megnyugtat. Te magad kötöd be a saját szemed, mielőtt az inged levetnéd, akkor nem zavar, ha néznek. Senki sem ér hozzád egy ujjal sem, nem leskelődik senki az ablakon, a szobor pedig csak a tükörképed lesz, és ha ezt is tudod, akkor már semmi szégyellnivalód nem lesz.

Nem vagyok szégyenlős.

Ha megérted, mi miért történik, elmúlik a félelmed, elmúlik a görcs, és természetesen viselkedsz akkor is, ha valójában csak mozdulatlanul állsz. Kemény fizikai munka lesz, sokkal nehezebb, mint a halhordás a piacon. Egy szobornak minden szögből tökéletesnek kell lennie, nem úgy, mint Bandinello idétlenségeinek: azok inkább domborművek, éppen csak kiléptek a falból, és igazából csak előlnézetük van.

És csak álljak bekötött szemmel, annak mi értelme?

Legalább nem feszengsz, nem lesz kínos, hogy valaki figyel, miközben rajzol, majd megformál. A művészek modell alapján dolgoznak, mert különben olyanok, mintha az ő szemük volna bekötve. Ha beszélek hozzád, akkor nem törödsz vele, hogy én látlak-e egyáltalán, akkor a mesére koncentrálsz, ami azért is jó, mert pontosan tudni fogod, hogy most éppen ki vagy te, mintha színpadon állnál, és el kellene játszani a szereped. Az izmaid azt is elárulják, mire gondolsz, mennyire tudod beleélni magad a szerepbe. Vagy inkább ne is éld bele magad, csak azt képzeld el, milyen lennél Perszeuszként. Ahhoz

viszont meg kell ismerned a történetét. Át kell hozzá alakulnod. A színészet nem olyan jó példa, mert az szerepjáték. Nekem nem kell pózolnod, és úgy tenned, mintha ő lennél. Neked azzá kell válnod, meg kell testesítened Perszeuszt.

Meg kell testesítenem, ismételte magában Pietro, mintha belső hangra várna, ami megerősíti.

*

Két hegylánc koszorújában a Comói-tó csupa öböl meg bemélyedés, a szerint, amint a hegyek előreugranak, vagy hátrébb húzódnak. Aztán váratlanul összeszűkül a tó, és úgy hullámszik tovább, mintha folyam volna a jobb oldali hegyfok és a bal oldali széles partszegély között.

A mesére figyelj, Pietro, nekifogok a munkának.

Most azt a jelenetet rajzolom, amikor Perszeusz megérkezett a Comói-tó partjára. Belenézett ezüstpajzsába, melyet Pallasz Athénétől kapott. Úgy látott benne mindent, mint egy tükörben, és ezáltal Medúsa zöld szemének halálos pillantása nem áthatott neki. Ha a szemébe nézne, kővé dermedne. Felemelte rövid kardját, és egyetlen csapással levágta a fejét. Csak Medúsa nem volt halhatatlan. Amint lehullt a feje, a nyakából kiömlő vértócsából kiemelkedett Pegazus, a szárnyas ló, mintha egy hatalmas lárva lenne, burkát széttépeve kitérte szárnyát, és a meglepett Perszeusz szeme láttára felröppent a magasba. A felhők megfürdették, és tiszta hófehér lett. A bal lábad hajlítsd be, tedd kényelmesen a zámolyra, mintha a leölt gorgó lenne alatta. Legyél büszke arra, amit tettél. Lássam!

A Medúsa-fej most élettelenül feküdt a földön. Felemelte, ahogyan a győztesek az ellenség skalpját, csöpögött belőle a nyálas váladék. Akkora volt a véres hústömeg, hogy Perszeusz attól tartott, nem fér bele a tarisznyájába. De a táguló varázstarisznya olyan könnyen magába fogadta a terhet, mint egy követ, mégis olyan súlytalan maradt, mintha még mindig üres lett volna. Perszeusz megemelte szárnyas saruba bújtatott lábát, és a magasba emelkedett. A halhatatlan gorgók felébredtek a zajra. Körülnéztek, és amikor meglátták halott, fej nélküli testvérüket, féktelen haragra lobbantak. Szemükben izzott a tűz. Széttárták szárnyukat, mint a gonosz angyalok, vadul keringve a Comói-tó fölött, a bűnöst keresték rikoltozva. Fejükön vészjóslóan ágaskodtak és sziszegtek a viperák, de Perszeuszt nem bántázták, mert a sisak láthatatlanná tette. A gorgók hiába cikáztak dühödten a tó felett. Senkit sem láttak, akire lecsaphattak volna.

Pietro karja lehullt, mint egy kődarab.

Jól van, lazíts. Fújd ki magad, a kezedbe adom az inged. Vedd fel. Aztán kioldom a kendőt.

A fiú hunyorogva nézett körül. Kereste saját magát, de nem látott semmit. Az a valami, ami szoborkezdemény lehetett, nedves rongyba volt takarva.

Nem akarom, hogy így, kialakulatlan formájában lásd, mert az befolyásolna, mondta a Mester.

Elmúlt két nap. Pietro nem mert a műhely felé menni, mert tudta, hogy a Mester nem venné jó néven, ha belesne, min dolgozik.

Kiment a piacra, hogy segítsen az anyjának, Lunciának. Szétterített egy sűrű halászhálót, arra tette a fedeles vesszőkosarat.

A kosár árnyat adott a halaknak, még sokáig fickándoztak így a bádogedényben, amiben tengervíz volt. Mindegyik fajtából kiterített egyet a hálóra, hogy lássák a vásárlók a választékot.

Amikor Bandinello arra sétált, nem állhatta meg, hogy bele ne kössön a fiúba. Jó hangosan mondta.

Úgy hallom, jó pénzért eladod magad annak a szodomitának.

Pietro elvörösödött. Körülnézett, és látta, hogy a fél piac odapillant, és gúnyosan végigméri.

Én pedig úgy hallom, hogy az ilyen vén kappanok nyáladzanak a sikamlós történetekért, és irigységből aljas pletykákat terjesztenek.

A mestered testközelből meríti anatómiai tapasztalatait.

Ő egy művész.

Még hogy művész! Közönséges bitang, aki mindent ingyen akar, csak mert nemes urak közt legyekedik, de az ő anyja is itt árult a piacon.

Pietro felkapta a hálót a földről, amin a halat árulta, és kivetette Bandinellóra, mintha csak halászna. A szerencsétlen úgy belegabalyodott a kötelekbe, a saját csuhájába, a háló szövédékebe és szigonyaiba, hogy hamarosan a földön fetrengett, elfogta a hisztéria, és minél inkább menekült volna, annál szorosabb-

ra hurkolta maga körül a saját csapdáját. Nem tudott kiszabadulni, felsértette a végtagjait, vérzett az arca. Úgy visított, mint egy kismalac, segítségért kiabált. Addigra már százával nyüzsögtek körülötte, nem akart közbeavatkozni senki. Csak nézték, mint amikor egy gonosz embert vitt az Arno. Odaérték a katonák is a zajra, faggatták a báméskodókat, hogy mi történt.

Majd én elmondom, majd én, ordította a hálóra csavarodott Bandinello. Ez a romlott lóköttő, Pietro támadt rám, el akarta venni az erszényemet.

A katonák azonnal hátracsavarták Pietro karját, hiába tiltakozott, hogy ő ugyan nem akarta kirabolni ezt az undorító vénembert. Belekötött, és meg kellett védenie a becsületét.

Neked ugyan nincs itt becsületed, azt sem

tudod, ki az apád: az egész város, meg a másoknak is a fele.

Ezt még megkeserülik, fenekedett csapzottan Pietro a fogdmegek szorításában.

Még beszédem lesz az anyáddal, jó pénzért most is kapható bármire, röhögött kárörvendően Bandinello.

De a hálóból kibontakozó vénember gúnyos kacagását már nem hallhatta Pietro, mert elhurcolták a fogdába.

Nem sokáig tartották bent. Mire bealkonyodott, már a Mester nyomában sántikált át a piactéren.

Tisztességesnek és jónak lenni önmagában kevés a boldoguláshoz, mondta a Mester.

Mégis a herceg előtt kellett tisztáznia a dolgot.

Az csak kettőnkre tartozik.

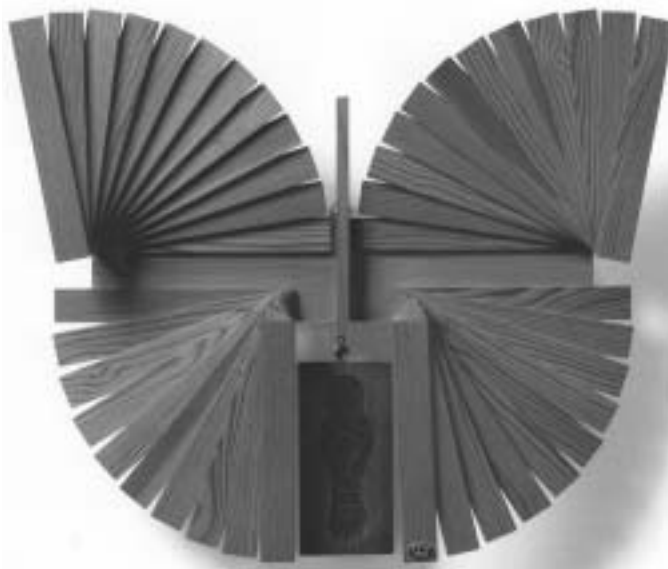
Lehet egyáltalán védekezni a rágalmak ellen?

Látom, hogy vérzik az orrod, tehát védekeztél.

Alaposan helybenhagytak a katonák.

De most már csillapodj. Néhány nap, és kutya bajod se lesz.

Nem hiszem, hogy érti. Nekem az fáj, hogy itt nem az én szavamnak hisznek, hiába van igazam. Itt bárkit megölhetnek büntetlenül, bárkit, és mindig a gyilkosnak lesz igazam.

A lepke két élete (mézeskalács nyomóforma, faléc installáció)

Vagy elszökik a gyilkos egy másik városba, nevette a Mester. Jó, hogy végre rájöttél. Érne fog még sok-sok csalódás.

Pietro elbizonytalanodott, mint aki már kételkedik mindenben.

Folytatni akarja ezek után?

Menj haza, mondom, aludj rá egy nagyot. Holnap nehéz munka vár ránk.

Az asztalon rajzok heverték. A Mester egy üres boroskancsó mellett szendergett az asztalra dőlve.

A nap első sugara aranyba foglalta a leendő szobor méretarányos mását.

A lány, aki friss lepényt hozott, hosszan nézegette. Aztán a Mesterhez lépett, és megrázogatta a vállát, hogy ébredjen, mert nem lesz jó a lepény, ha elhül.

*

Pietro bekötött szemmel hallgatta a mitológiai történetet, amely azzal folytatódott, hogy a tengerből mindennap előkúszott egy hatalmas, kígyótestű szörny, amely nyájakat pusztított, és embereket falt fel. Aznap éppen a király lánya, Androméda került sorra, ott zokogott az egész udvar, annyira sajnálták a gyönyörű lányt, könyörögtek a királynak, hogy ne áldozza fel a saját lányát. Akkor vezették szegényt a tengerpartra. Elkísérjük ezen a rajzon, de máris menekülünk, hogy ne lássuk a pusztulását. A szörny nemsokára felmerül a habokból.

Ne mozogj, mert a hátizmaidat rajzolom!

Perszeusz nem tévovázott, hanem hátat fordítva az embereknek, a parthoz sietett, és a tenger fölé emelkedett. Egy sziklaszirten megpillantotta a megkötözött Andromédát, majd nem messze tőle, a kavicsos parton a királyt meg a királynét. A szülők nem tudtak elválni a szeretett lányuktól. Vesszenek inkább vele együtt. A tenger egyszerre szilaj hullámokat vetve tombolni kezdett. A vízből kiemelkedett az óriási szörnyeteg pikkelyes, nyálkás teste, a felkorbácsolt hullámok vadul örvénylettek körülötte. Androméda rémülten felsikoltott, kétségbeesett szülei hangos zokogásban törtek ki. A szörny egy tajtékos hullámot maga előtt sodorva a szirt felé tartott, ahol Androméda fehér kendőjével eltakarva szemét, mint kivégzésük előtt a halálraítéltek, sorsa beteljesedését várta. Ezt rajzolom most, mert a szobor fehér márvány talapzatára ebből a jelenetből egy domborművet készítek. Ez a történet nem arról szól, ami elmúlt, ezt véd az eszedbe. Nem valaki más akarja megmenteni azt, akit szeret; nemcsak az a művész,

aki teremt, hanem az is, aki felismeri magát benne. Ez a történet arról szól, hogy mi Perszeusz leszár-mazottjai vagyunk.

A hullámok fölött lebegett láthatatlanul a levegőben, kivonta kardját. A szörnyeteg dühösen kapkodott a hős ifjúnak a víz színére tükröződő árnyéka után, de Perszeusz kardja máris lesújtott rá. Most a szörny hirtelen kimagasodott a tajtékzó tengerből, de Perszeusz szárnyas sarujával a magasba szökkent előle, ahol a felhők jótékonyan elbújtatták. Majd váratlanul ismét lecsapott rá, addig csépelte a kardjával, míg a vértől vörös nem lett a tenger. A szörny tekergett, vonaglott, védekezett, segítségül hívta a vihar villámain. Mindhiába igyekezett Perszeusz, nem bírt a hatalmas ellenféllel. Mintha Perszeusz kardcsapásait meg sem érezte volna. Véres szemével kitartóan próbálta kifürkészni az ifjú mozdulatait. Ez a borzalmas tekintet eszébe juttatta Perszeusznak Medúszát. Gyorsan kivette tarisznyájából a fejet, és megmutatta a szörnynek, tekintete találkozott Medúszá üveges pillantásával, amely még mindig halálos volt. A kígyótest nyomban kővé dermedt, lesüllyedt a tenger mélyére. Meredek örvény jelölte a helyet, ahol a tengerfenékre zuhant. Testéből vörös korallsziget emelkedett fel.

Azt mesélik, zátonyra futott hajósok csontjai borítják.

*

Másnap nyüzsgő kovácműhelyé alakult az udvar, a karos kútból egyfolytában vödörökkel hordták a vizet, ami a folyamatos hűtéshez kellett. Egyszerre szítani a paraszat, és hirtelen lehűteni, miközben felveszi a végső formáját.

Már csak néhány állvány hiányzott. Két inast lefoglalt Bandinello emberei a Firenzébe vezető úton, és azzal vádolták őket, hogy lopták a rönköket, ezért a szekeret és a lovat is elkobozták.

A Mester tudta, hogy Bandinello sosem adja fel, nem hagyja annyiban a megaláztatást, hogy ezt a munkát valaki más kapta meg. Beteges gyűlölet fűtötte, már semmitől sem riadt vissza. Üzengetett és fenyegetőzött. Szunnyadt benne a parázs, dédelgette magában, és az alkalomra várt, hogy minden befolyását latba vetve gáncsolja ellenfelét, a szobor kivitelezését.

Addig kell ismételni, amíg el nem hiszik, hogy nem zörög a haraszt. Kitalálta, hogyan csaphatna botrányt, még mindig ugyanazt a lapot akarta kiját-szani, ami kényes is, gyanút keltő is, amitől a közön-

ség eleve előítélettel fogadja majd a szobrot. Nehogy dicsérő szonettekét írjanak majd róla!

Felkereste a lotyó Lunciát, Pietro anyját, hogy ijesszen rá a Mesterre. Egy szombati napon éjfélkor beállítottak hozzá a fiúval együtt, miután értesítették a poroszlók várkapitányát is, hogy nagyobb nyomatékot adjanak az ügynek. A műhely közepén egy háromágú gyertyatartó fényei élessé tették az arcvonásokat, kiemelték mindenkinek a ravaszágát, a szándékát és az érdekeit, a lángok felnagyítottak mindent, magasan felsiklottak az indulatok, egészen a mennyezetig.

A Mester csak ezeket a finom rezgéseket figyelte, de hangosan csak annyit mondott, hogy amit a gyűlölet és a féltékenység hoz a világra, az csak torzszülemény lehet, nem pedig művészet.

A várkapitány nem értette, hogy mi történik itt ezen a késői órán.

Luncia elpanaszolta, hogy kénytelen otthon lakat alatt tartani a fiát, hogy megőrizze becsületét és jó hírét.

Ugyan kitől, kérdezte a Mester.

Luncia csak szenteskedett, mint egy vásári komédiás, nem adta fel. Vihorászott, mint egy bordélyból kiöregedett örömlány. Azt motyogta, hogy ezt beszél, és az emberek száját nem lehet befogni.

A poroszlók várkapitánya elmondta a vádat, amiért a Mestert akár visszaviheti az Angyalvárba is.

Te vagy a megmondhatója, Pietro, hogy vétkezt-e veled.

Csend lett.

Nem, bógte el magát, mint egy taknyos kölyök.

De az anyja hamar feltalálta magát, felcsapta az orrát, és egészen másfajta cselet szövögetett, hogy legalább ő jól jöhessen ki ebből az ügyből.

Ejnye, Pietro, te kis huncut, azt hiszed, nem tudom, hogy megy ez? Megbocsátok neked. De nagyon jól tudja a Mester, hogy a nyelvemtől retteg a piac, az az aranytallér, ami a nyakában lóg, és olyan szépen csillog rajta a lilium, az feledtetni tudná velem a szégyent, ami most ide vezérelt.

A szégyen az, hogy katonákat toboroztál ellenem, és a saját fiadat használtad fel, hogy megszarolj. De akkor sem kapsz tőlem semmit. Ha nem volnék tekintettel erre a szerencsétlen, ártatlan fiúra, aki ismeretlen apjától örökölte fizikumát és büszkeségét, akkor most kifolyatnám a véred itt, helyben, hogy lefetyeljék fel a kutyák. De legyünk elnézőbbek, egy trágyásszekér is megteszi, hogy Firenze végleg kivessen magából Bandinellóval együtt.

*

Pietro tudta, mekkora szükség lesz most minden dolgos kézre a műhelyben. Hajnalban nekifogtak a kemen-ce építésének. Amikor a Mester megjelent az udvaron, Pietro elésietett, és kezdte volna hadarni azokat a mondatokat, amiket egész éjszaka rakosgatott össze és mormolt magában, mint valami verset, hogy bocsánatot kérjen, de a Mester megelőzte. Felemelte a kezét.

Most egy pofont érdemelnél, akkorát, amekkorát az apámtól kaptam, amikor azt akarta, hogy örökre az emlékezetembe véssem a pillanatot, amikor a szalamandra megjelent a tűzben.

Pietro daccal várta a beígért pofont.

Perszeuszra viszont nem emelhet kezét senki emberfia, szögezte le a Mester. Felemelt keze pedig a szokásos mozdulatot tette: gyerünk, munkára.

Először egy vasvázra rakva agyagból megformázta a leendő szobrot. Az inasai adogatták fel neki a tálakat, és gondoskodtak róla, hogy mindig egyformán képlékeny legyen. Eltartott három napig. Miután a forma kihült, hamuszínűre száradt. Mielőtt repedezni kezdett volna, bevonta viasszal, olyan vastagon, amilyen vastagnak majd a bronznak kell lennie. Ezt a viaszt egészen finoman, a legnagyobb aprólékossággal alakította ki, napokon át dolgozott rajta, hogy a rajzolatok, ahol kell, élesek és határozottak legyenek, másutt ecsetekkel pepecselt, hogy simává tegye a felületet.

A bronz pontosan olyan formát vesz majd fel, amilyent a viasz hiánya hagy.

Miután a viasz megkeményedett, az egészet bevonta agyaggal.

A külső rétegen viaszcsöveket vezetett ki, ahol melegítéskor a viasz kifolyhat. Az egész alkotmányt, a háromrétegnyi szobrot átverte négy vasrúddal, hogy a viasz kiolvadása után ne mozduljon el a belső agyagmag.

Ezt még a herceg is látni akarta, és hitetlenkedve csóválta a fejét, hogy miféle szobor lesz ebből. A kezébe vette, forgatta a szobor makettjét, amit már jól ismert.

Nézze csak meg, kegyelmes uram, két csövön folytatom majd ki a bronzot, különben ezt a kicsavart testtartású, bonyolult alakot lehetetlenség lett volna kiönteni.

Olyan, mint egy sárszarkofágba rejtett múmia.

Valójában az is, páratlan hasonlat, kegyelmes uram.

A herceg továbbra sem volt megelégedve a látvánnyal.

Engem az a szép Medúsa-fej aggaszt, melyet Perszeusz a feje fölé emel. Ki lehet azt egyáltalán önteni?

Látja, kegyelmes uram, ha valóban úgy értene a mesterséghez, amint állítja, akkor nem az a szép fej aggasztaná, hanem Perszeusz jobb lába, amelyiken támaszkodik.

Már csak megszokásból is folyton ellenkezik...

A tűznek az a természete, nagyuram, hogy felfelé tör a heve, ezért Medúsa feje minden bizonnyal remekül sikerül. Lefelé viszont nehezebben terjed a tűz, holott hat rőf hosszan lefelé is izzania kéne, hát ezért aggódom én, hogy sikerül-e a láb.

No és a kardja?

Ugyan, kegyelmes uram, már régen készen van. Kipróbáltam, milyen éles, felaprítottam vele három káposztafejet a lakomához. Önnek szántam a megtiszteltetést, hogy majd a szobor kezébe adja a leleplezés előtt. Páratlan ötvösmunka, rozsdamentes acél a pengéje.

*

Megint eltelt egy hét, kiásták a hatalmas vermet is, amibe majd leengedik a szoborformát, amit majd kitölt a bronzfolyam. És valóban, mintha elnyelte volna a föld, így állt, üledett, keményedett az agyag a gödörben. A kemencét úgy alakították át felette, hogy szellős legyen, jókora tüzet lehessen rakni benne, legyen a katlannak is egy kis mozgáster, ezért felülről függesztették fel három hatalmas haranglábra, mintha csak ebédet főznének.

A katlan szájának magasságában téglából körfolyosót építettek, hogy bármikor fel lehessen menni a lépcsőn, meg lehessen nézni, hogyan olvad a fém. Égett a gyantás fenyőfa, gyöngyözött az inasok homloka, a kővájatot a szobor középpontja felé irányították, hogy a massa minél gyorsabban árassza el a viasz által üresen hagyott járatokat és felületeket.

A két szelepszabályozóval szükség szerint adagoljuk a fémet, figyeljete!

A bőrfűjtatók megállás nélkül, sziszegve szítták a szenet.

A Mester, akár egy megszállott, rohangált a lépcsőkön, egy óriás érckanállal mintát vett, és a vízben gyorsan lehűtötte, hogy ellenőrizze az ötvözet minőségét. Hatvanfontos óndarabokat dobott az üstbe, mintha valóban főzne valamit, és nézegetné az állagát, hogy mi kell bele.

Most hozzatok még ónedényeket, mindegy, hogy honnan, először az én házamból pakoljatok ki

mindent, jó lesz majd helyettük a cserépedény is. Aztán jöhetnek az óntalak a szomszédból. Nem lesz elég, ez nem elég, hozzatok rézkancsókat is, evőeszközöket, az alumínium is megfelel, ordította türelmetlenül.

Mindenki rohant, amerre látott, adogatták a Mesternek sorban, ami a kezük ügyébe került, szinte mindegy volt már, micsoda, csak szaporodjon, csak elég legyen. Végül a Mester is elrohant. Hétolnyi fát hoztak a Seristori család Montelupo melletti erdejéből. Három éjszaka rakták egyfolytában a tüzet. A középső éjszakán eleredt az eső, és a massa felszíne megkásásodott. Másnap kétszer annyi fát nyelt el a kemence.

Idetolom kocsin azt az öl cserfát, ami évek óta ott szárad a kamrámban.

Csak Pietro maradt, hogy az olvasztásra figyeljen, közben nézte a lángokat, hogyan fehéritik ki a rézbográcsokat, és hogyan olvadnak egybe az ónmécsekkel. A fehér izzás mögött egy hosszú, fekete köpenyt látott felkapaszkodni a lépcsőn, csuklyája eltakarta az arcát. Lopakodva körülnézett. A fiú a nyomába eredt, látta, hogy egy vaskalapáccsal az egyik haranglábhhoz rohan. Három vaspilléren függött a katlan a tűz fölött, elég volt csupán az egyiket kiütni, hogy kicsorduljon az olvadó fém massa, és ha szétfolyik, sosem lesz másik, a bronz kárba vész, és a szobor is megsemmisül, mert ha lezuhan, a súlyától összetörik az agyagforma a földben, és ott lesz a szobor sírhelye, ahova elásták.

Sosem lesz többé Perszeusz, én elpusztítom!

Pietro kinevette.

Azt kapjátok, amit megérdemeltek.

Már lendült is a karja. Csak egy pillanaton múlt, hogy nem sikerült telibe találnia a kalapáccsal a vaspillért, mert abban a pillanatban a fiú megragadta a csuklyáját, és ahogy elrántotta, az ütés célt tévesztett, a vaskalapács a tűzbe hullt, a parázs felbőszült tűzijátékkal felelt, a katlan pereméig csapott fel a dühös láng.

Fegyver nélkül maradt, ez némi bizonytalansággal töltötte el. Amikor megfordult, Piétróval találta szemben magát. Bandinello gyűlölettől eltorzult arccal rontott neki.

Csöcselék! Most megtudjátok, hogy egy szobrásznak milyen edzettek a karjai, üvöltötte, és megragadta a fiút az ingénél, hogy letaszítsa.

Hercules és Casus elszánt küzdelme volt ez. Birkóztak a körfolyosó keskeny párkányán, nekicsa-

pódtak a vaskorlátnak, a fiú teli szájjal hahotázott dühében. Csak a vak szerencsén múlt, hogy nem zuhantak le egyszerre mind a ketten. Pietro nem engedte el, nézett a szemébe, mint aki meg akarja ragadni ezt a pillanatot.

Úgyse mered megtenni, sziszegte Bandinello.

Dehogynem.

Csak egy nyikkanás hallatszott, ahogy Pietro a térdével tiszta erőből az ágyékába célzott, a lendülettől Bandinello hátrazuhan, a fájdalom még tett egy csavart is a test ösztönös mozdulatába.

A forró katlan falai a többszörösére erősítették az ordítást.

Az izzó bronzfelület egyetlen pontban nyelte el. Sercent egyet, mintha csak beleköptek volna a forró masszába.

A visszhang elült.

A halál, mint a bronz, örökké tart, mondta Pietro, és érezte, hogy ezzel a saját sorsa is megpecsételődött.

Lent megelevenedett az udvar.

Elcsigázottan, fáradtan szállingóztak mindenfelől az inasok, a házból, az udvarból, a betorkolló kis utcákból a tálakkal, vállon cipelt gerendákkal, korhadt rönkökkel, hozta mindenki az utolsót is, ami a keze ügyébe került. A Mester rémülten vette észre, hogy a két kapu fehéren izzik, ha nem indítja azonnal a masszát, szétrobban az egész építmény.

Pietro a lángoktól kivörösödve rohant le a lépcsőn.

A Mester kiütötte a szöveget, és a két csatornán lángholva folyni kezdett a bronz. Olyan iramot vett, mintha könnyű méz csorogna a csuporból, a felszálló göztől, a párálló földtől már nem lehetett látni semmit; az udvart, a házat is beborította a köd. Az inasok köhécselve vizes zsebkendőt szorítottak az arcukra. Jótékonyan eltakarta a pára a kikötött lovakat is. A Mester nem vesztegette tovább az időt. A szobor már úgyis készen állt a földben. Pietrót kellett kimenekítenie a városból, mert közvetlen közelről hallatszott a katonák ordibálása, és az ő nevét kiabálták.

A Sírásók utcáján vágatott végig, aztán letért meredeken az Arno mellett húzódó csatornába, néhol térdig ért a víz. Az éjszaka a menekülőknél kedvezett.

A legszebb csillagképek csak teljes sötétségben merészkednek elő, ilyen a Perszeusz is.

Az etruszk ösvényt kevesen ismerték. Egy ló vágatott a szélben, mintha egy apa a hátán vinné a fiát. Pietrónak csurom víz volt az inge a veritéktől, reszketett, annyira félt.

Éppen most leszel gyáva? Miféle Perszeusz vagy? Erre tanítóttalak?

De túlerőben vannak.

Nem érhetnek bennünket utol, én ismerem a titkos ösvényt.

Mintha hallanám a csattogást, a szerszámokat, ezek katonák.

Ugyan, dehogy, gallyakon taposunk, a lovunk patája zúzza a köveket. Szikrát vetnek a patkószögek.

Hiszen láttak engem, és most üldöznek bennünket a vasálarcosok.

Nem tudhatod.

De akkor sem tettem volna mást.

Eltakar bennünket az olajliget.

Egyre gyorsabb lett az iram, ciprusok csapódó ágai sértették fel az arcukat, az éjszakában csak az eliszkoló vadak szeme fénylett. Az út kanyarulatait csak a holdkaréj rajzolta ki, a sötétben kétoldalt szakadékokat lehetett sejteni.

Már látom őket.

Ne nézz vissza. Érezni a felszálló párát, farkasok órája van, közel járunk.

A ló nyerítve vágatott a pallóra, ahova a flotta kísérobárkáját kötötték.

És valóban, nyomukban felvértezett katonák hadonásztak. Mintha a semmiből tárult volna eléjük a tenger világosan vibráló, palaszerű felülete.

Most ugorj, gyerünk, és rohanj a vezérhajóhoz, ahogy csak a lábad bírja. A hajón a herceg testőrei vannak, akik engem is védenek. Látod, már eloldották a mólón a kötelet. Most ugorj, én addig feltartoztatom ezeket a kuttyákat.

A Mester keresztbe fordította a lovát.

Félre az útból!

Nem megyek sehova.

Visszaviszünk az Angyalvárba, bűnrészes lettél.

A katonák látták, hogy Pietrót már nem foghatják el, a hajó kifutott a vízre. A Mester nem tanúsított semmiféle ellenállást, hagyta, hogy hátraszorítsák és megkötözzék a kezét.

A vezérhajó sebesen távolodott a parttól. A fiú leoldotta oldaláról a vörös szalagot, felnyújtotta, és szorította a tenyerében. Mint Medúsa fejéből a kígyók, ahogy siklottak volna el, úgy elevenedett meg a szalag a szélben, szabadult volna, de a fiú nem hagyta, inkább az ingét tépje le a szél, azért nem kár, a vezérhajó hátsó fedélzetén állt, a súlypontját jobb lábára helyezte, pontosan olyan volt, mint a szobor, és tudta, hogy ez a mozdulat már így marad mindörökre.

KÓKAI JÁNOS
Berlioz ars

akkor

*A ház előtt vártalak.
Mikor kijöttél, új szerelmed lépett mögéd.
Sötétbarna fürtjeid izgatták arcodat.
Mintha színházban néztelek volna.
Komor arccal mutattad, kopjak le.
Rohantam a fák között. Ágak csapódtak hozzám.
Elbotlottam.
Barbár ritmus született bennem.*

húsz év múlva

*A partra mentünk.
Fújt a szél a tenger felől. A rekkenő hőség alábbhagyott.
Mint csiszolt fém, éles volt a láthatár.
Ujjaddal mutattad, merre menjünk.
Szólni már nem voltál képes.
Kendőt kötöttem rád a napszúrás ellen,
takarva régen fodrozódó hajadat.
Ideges lettél, és letépted magadról.
Ősz hullott arcod elé.
Hallgattam kerekesszéked nyikorgását,
semmilyen szimfónia nem jutott eszembe.*

Metszéspont

*A fény élesen hatolt be az ablakon;
mintha szikével vágtak volna a szemembe.
Azt hittem, én ébredek előbb,
de már a nagyszobában ültél a lábad elé meredve.
Nem szóltunk egymáshoz.
Kávét főztem magamnak.
Te most nem ihattad meg kakaódat.
Mielőtt kiléptünk az ajtón, megsédültél.
Idegen volt a kezed, amikor megfogtam.
A liftben arra gondoltam, hogy ez az abortusz
végez velünk.*

Bartók ars

*A lábam és a kezem is fagyott,
mikor meglátom a néhány lélekből álló kis falut.
Templomból sereglenek a hívek.
Idegen pillantások zuhognak.*

*Magyarul köszönök, magyarul fogadnak.
Pálinka, kolbász kerül eléem,
kemencemelegben ülök.*

*Kenyér dagad, parasztasszony dalol.
Fonográfot teszek az asztalra;
a tölcser mélyébe néz.*

*Hallgat, és meggyűlöl.
Magamra hagy.
Néhány órát alszom,
mielőtt újra nekivágok;
mint tolvaj cipelem
hátamra szíjazva az identitást.*

Sylvia hegedűje (hegedű alkatrészek, kottapapír, fakeret)

PAPP-FÜR JÁNOS

Reigl-kórtan

*kivétel nélkül befelé sarokra soha
ne állj mindig csak valami más a biztos
de az mindenképpen igen a darabokból
lassan összeáll összeillik ahol éppen nem
vagy ne feszítsd tovább a keret olyan részeket
őriz vagy inkább szorít a középpont felé
ami tökéletesen passzol bonthatatlan formádra
túl kiszámítható vagy így vedd fel legkisebb
kiterjedésed mert nem ismered a varázspálca ívét*

Aknay-kórtan

*amikor jelen vannak amikor elbújnak
kétségbevonhatatlanul éppen ott és akkor
az elsimított a felhorzsolts tér mögött csak
egy pillanatig közében aztán már sokkal
mélyebbre de csupán éppen annyira hogy
az érintések közt elférjen egy vonalsuhintás
ami mindent metsz és illeszt megtorpannak
a színek lefelé lépcsők vezetnek felfeszített
fejből tekintet tart épp valahová ahol
csak annyi hely van hogy maradék nélkül illeszkedik
egy mindenekfelett-angyal kettéhasított mosolyába*

Dali-kórtan

*ízeltlábú pillanaton egyensúlyozik az idő
newton fejről fára pattan a törvényen kívüli
alma éva a kígyóba harap faágon szárad az
óceán sarka alatta évezredes üledékben halmo-
zódik a teremtés egy kereszten mesterien rövidül
a feszült szenvedés légnemű halállal töltött ballonélet
kötélét szorítjuk nem megy az elengedés magunk után
csupán kérdőjelet hagyunk az összecsapott könyvek
nehéz bölcsességporában melyik galaxis vagyunk*

ALBERT GÁBOR
**A Magyar Írók Szövetségének
 1986-os közgyűlése**

A Magyar Írószövetség diktatúraellenes szabadságharcának egyik nevezetes korszakáról kell beszélnem, az 1986-os Írószövetségi Közgyűlésről, előzményeiről, szereplőiről, lefolyásáról, s a hatalom retorziójáról.

Mindez 27 évvel ezelőtt történt, s csak emlékezettől, minden különös magyarázat nélkül szeretném megemlíteni, hogy a sorsfordító eseményekben oly gazdag Horthy-korszak mindössze 25 évig tartott. Történelmi múltat idézünk, s még a szavakkal is óvatosan kell bánnunk. Az éghajlattal gyakran a szavak, a gesztusok jelentése is megváltozott.

1986-ban a Magyar Írók Szövetsége volt az egyetlen írószervezet. Az 1951-ben alakult Szövetség fokozatosan igyekezett megszabadulni a párt (értsd: a szovjet járszalagra fogott, különböző néven megjelenő Magyar Kommunista Párt) diktatúrája alól. Ez a harc ötvenhatban elbukott, az ellenforradalmárnak tekintett Írószövetséget feloszlatták, az írók egy része börtönbe került.

A kommunista diktatúrának azonban szüksége volt egy olyan szervezetre, amelyen keresztül az akkor még *társadalmi, szellemi* és éppen 1956-os szereplésének köszönhetően *erkölcsi* erőt és tekintélyt képviselő magyar irodalmat és azok képviselőit szem előtt tartassa, befolyásolhassa és a hatalom eszközeivel korrumpálhassa. 1959 őszén ebben a szellemben alakult újjá a Magyar Írók Szövetsége a korábban népi íróknak álcázott, titkos kommunista Darvas József égisze alatt.

Az írók szabadságharca ezzel új szakaszba lépett. Ezt a szabadságharcot a diktatórikus kommunista hatalom éppolyan figyelemmel kísérte, mint a társadalomnak az a része, amelyet nem sikerült a hatalomnak demoralizálnia. Az irodalom és a művészet ennek a kettős figyelemnek a fókuszában vált társadalomalakító tényezővé.

Hogy ez a szerep mennyiben válik a művészet hasznára, illetve milyen mértékben káros, ezzel nem kívánok foglalkozni. Azt azonban érdemes megjegyezni, hogy ez a kettős figyelem a valós értékeket erősen torzította. Az viszont kétségtelen, hogy az Írószövetség-

nek rangja volt, az írószövetségi tagság elismerést jelentett. Az Irodalmi Alap megalakulása például a szabadúszó írói létet is lehetővé tette. Azt ugyanis beírták a személyi igazolványba, s az író vagy költő igazoltatásnál nem minősült notórius munkakerülőnek.

Az Írószövetség tisztújító közgyűléseinek – érthető módon – rendkívül fontos szerep jutott. Hathatós eszköz volt mind az írók, mind pedig a hatalom kezében. A hatalom ilyenkor mutatta meg erejét, ilyenkor igyekezett megregulázni a renitens írókat, az írók pedig ilyenkor mondhatták el, egy idő után már teljesen szabadon véleményüket az irodalomról, az irodalmat korlátozni igyekvő hatalomról, annak túlkapasáiról. Az Írószövetség közgyűlése szinte szabad parlamentként működött. Ez persze nem jelentette azt, hogy ez a „szabad parlament” alakította volna a nagypolitikát. Azt azonban igen, hogy az ott elhangzottakon le lehetett mérni, hogy ennek a támolygó Gólemnek hol vannak gyenge pontjai, mit tűr még el, kik a mindenre elszánt támogatói, s kik azok, akikre ebben a szabadságharcban számítani lehet.

A pártiktatúra egyértelmű uralmát az 1981-es írószövetségi közgyűlés törte meg. Ez volt az első olyan alkalom, mikor a párt kénytelen volt meghátrálni, mikor a választmányt nem a párt állította össze, hanem választották, s a vezetésből olyan ortodox bolsevikok szorultak ki, mint Király István, Pándi Pál, Koczkás Sándor, Nagy Péter vagy Szabolcsi Miklós. A bukott gárda összeesküvést, ellenforradalmat hajtogatva szerette volna megsemmisíttetni a választás eredményét. A Párt vezetői azonban a közgyűlés második napján (1981. december 13-án) mással voltak elfoglalva. Lengyelországban ugyanis akkor vezették be a szükségállapotot, s a Párt végül is lenyelte az írószövetségi békát.

Közben a varsói szerződést újabb húsz évre meghosszabbítják, a Bős-Nagymarosi vízlépcső tervét a kormány elfogadja, Duray Miklóst, a *Kutyaszoritóban* című könyvéért letartóztatják, a könyvhöz előszót író Csoóri Sándor ellen hajsza indul. A Mozgó Világ folyóirat szerkesztőit leváltják, március tizenötödikén gumibotozzák a fiatalokat, Csurka István megszervezi a Monori találkozót, ahol 45 magyar értelmiségi tanácskozik a nemzet helyzetéről. Csurka és Csoóri mellett Bauer Tamás és Kis János is előadó. A határon túli magyarok ügyét vállaló Tiszatáj folyóirat megjelenését betiltják. Ilyen forró és forrongó légkörben hirdetik meg 1986. november 29-30-ra a Vigadó épületébe a Magyar Írószövetség tisztújító közgyűlését.

Az előadás a 2013-as Tokaji Írótábor *Eltiltva és elfelejtve* című konferenciáján hangzott el.

A hatalom fél és óvatos. Emlékeznek a '81-es közgyűlés meglepetéseire, semmit sem bíznak a véletlenre. Természetesen az Írószövetség is tisztában volt a tétellel, ők is készültek. Fekete Gyula szavait idézem:

„Összejöttünk a Kárpátiában néhányan, és arról beszélgettünk, mit lehet csinálni. Én azt javasoltam, hogy öten-hatan szólaljunk fel, és az elég lesz ahhoz, hogy a többség odafigyeljen, mert igazunk van, és ki is tudjuk fejteni az igazunkat. Nekünk más lehetőségünk nincs, csak az igazunkat meglobogtatni a közgyűlés előtt, és akkor bízhatunk abban, hogy a nagy többség mellénk áll, még a párttagok jelentős része is.”¹A megbeszéléseken Czine Mihály, Csurka István, Csoóri Sándor, Kovács István és Kiss Gy. Csaba² is részt vett. Tőle tudjuk, hogy – miután látta, a többiek mind önálló hozzászólásra készülnek – elvállalta annak a levélnek a felolvasását, amelyben 114 író, művész és tudós megdöbbenéssel és felháborodással tiltakozott a Tiszatáj betiltása ellen. A kemény hangú levelet ugyan az Írószövetség még a közgyűlés előtt eljuttatta a Központi Bizottságnak, azt viszont a pártvezetés nem tudta, hogy ez a közgyűlésen is el fog hangozni. Mondanom sem kell, hogy az akkori viszonyok között ilyen nyíltlevél közlésére egyetlen sajtóorgánium sem vállalkozhatott. Kiss Gy. Csabának ez kockázatoktól sem mentes szereplése volt a közgyűlésen,³ viszont az ő nevéhez fűződik az első tárgyilagos és tényszerű beszámoló a közgyűlésen történekről. Ez egy lengyel folyóiratban jelent meg a beszédes Szabadfalvi Árpád álnéven.

Természetesen a párt is készült a közgyűlésre. Akkoriban a legerősebb ember, Kádár várományosának számító Berecz János felügyelte a szövetséget. Hogy semmi meglepetés ne érje a pártot, engedélyt kért Kádár Jánostól, hogy leülhessen beszélgetni Csoóri Sándorral. Néhány nappal a közgyűlés előtt, a Béke Szálló egyik kávézójában került sor a találkozásra.

„Azt kérdeztem tőle – ezek Berecz János szavai⁴ –, hogy meg akarják-e őrizni az Írószövetséget? Mert vannak törekvések arra is, hogy többféle írószerve-

zet legyen. Szétszabdalni stb., azzal nem értettem egyet, megmondom őszintén. Akkor azt tegyék lehetővé, hogy ne kelljen otthagynunk a közgyűlést, tehát legyen a hang elviselhető, olyan, hogy én is, vagy mi is, vitatkozhassunk azzal a hanggal.”

Az előkészületekről személy szerint én magam semmit sem tudtam. Írószövetségi tagként ugyan megkaptam a meghívót, amelyben közölték, hogy csak a meghívó felmutatásával és a személyazonosság igazolásával lehet belépni az épületbe, de ezen túl, magáról a közgyűlésről még egy rövidke hír sem jelent meg a már akkor is XXX. évfolyamánál tartó Élet és Irodalomban. Tehát én is készültem a közgyűlésre. Nem titokban, bár senkinek sem szóltam róla, még legközelebbi barátaimnak sem.

1986. november 29-én, szombaton reggel Jovánovics Miklós köszöntője után elnökünk, Hubay Miklós egy nagyvonalú irodalmi esszével nyitotta meg a közgyűlést, melyet egy mottónak beillő Ady-idézzel fejezett be:

*Halj meg már bennem, te civódó magyar
Békétlen Koppány, hunn ördögök fia:
Komédia, minden komédia,
Nézzek immár nagyobbakra is.*

Ezt követően egyik íróársunk felolvasta a kommunista írók levelét, „amelyet több mint száz párttag írt alá, s amely határozott politikai állásfoglalást fogalmazott meg az írószövetség jövőbeli tevékenységével kapcsolatban.”⁵A pártzsargonban írt szöveg nem lepett meg senkit, a felolvasó személye annál inkább. Két héttel korábban ugyanis még a párton kívüliek számát gyarapította. A *Damaszkuszi úton* abban az időben még kétirányú volt a forgalom.

A megnyitóból megtudtuk, hogy a szövetség 617 tagjából 444-en jelentek meg, s „vendégként” megtisztelte a közgyűlést Pál Lénárd akadémikus, PB-tag, Berecz János, a történettudományok kandidátusa, a PB póttagja, Köpeczi Béla művelődési miniszter, és egy fiatal hölgy, a pártközpontban dolgozó Lendvai Ildikó.

1 A Dunatáj Alapítvány dokumentumfilmjében elhangzott emlékezősek szerkesztett szövege. A filmet 2007 tavaszán *A szellem napvilága avagy Volt egyszer egy közgyűlés* címmel a Duna Televízió vetítette (szerkesztő Domonkos László). – A szerkesztett szöveg a Kortársban jelent meg (2007. 7–8. sz. 99–109.)

2 Írók szövetségben (1981–2011) Csontos János sorozata. 1–8. rész. DVD. Rendező-riporter: Csontos János.

3 Csontos János előbb idézett sorozatában Kovács István tévesen beszél Kiss Gy. Csaba, a közgyűlést radikalizáló felszólalásáról.

Feltételezésem szerint Kovács István csak az előkészületekben vett részt, s a közgyűlés első napján nem volt jelen.

4 A Dunatáj Alapítvány dokumentumfilmjében elhangzott emlékezősek szerkesztett szövege. A filmet 2007 tavaszán *A szellem napvilága avagy Volt egyszer egy közgyűlés* címmel a Duna Televízió vetítette (szerkesztő Domonkos László). – A szerkesztett szöveg a Kortársban jelent meg (2007. 7–8. sz. 99–109.)

5 *A Szerkesztőség* bevezetője Hubay Miklós: *A magyar író és az idő* című írásához. Élet és Irodalom. 1986. dec. 12. XXX. évf. 50. sz. 5.

Ahogy a megszokott protokollt felváltották a hozzászólók, sűrűbb lett a levegő. Csurka István számon kérően bejelentette, hogy „ég az ecsedi lóp”, terítékre került a Tiszatáj betiltása, Eörsi István a szilenciumokról beszélt, Mészöly Miklós a tőle megszokott, diplomatikus eleganciával kérte a közgyűlést, hogy politika helyett beszéljünk irodalomról, a politika pedig vegye tudomásul az irodalom öntörvényű szuverenitását, s ennek jegyében tárgyaljanak.

Köpeczi – gondolom előre megírt – válasza lélektelen, a könyökvédős párttisztviselő mindent elutasító, vagy inkább mindent lesöpítő és semmibe vevő fölényességével érezte, hogy nekik semmi meg tárgyalni valójuk nincs. A hangnem fenyegető volt, és erősen valószínűsítette azt a kósza mendemondát, hogy a pártküldöttek zsebében ott lapul az Írószövetség működését felfüggesztő határozat.

Jelentkezési lapomat, hogy szót kérek, már délben odatettem az elnökség asztalára. Múlt az idő, mindig mást szólítottak, s a lezárás előtti utolsó szünetben kértem az éppen elnöklő Bodnár Györgyöt, hogy hozzászólásomat ne tegyék át a következő napra.

Barátaim közül már többen hazamentek, a pártküldöttek megbékélve, hogy a megbeszélte *vonaltól* nagyjában-egészében senki sem tért el, unottan tologatták papírjaikat. Bodnár György akkor jelentette be, hogy a Vigadóban nyolckor hangverseny kezdődik, a termet időben át kell adnunk, s így az első napon már csak két hozzászóló kap lehetőséget, Albert Gábor és Kiss Gy. Csaba.

Hogy miről beszéltem? Pár mondatban nehéz összefoglalni, de megpróbálom. Szóba hoztam a március 15.-i rendszeres diákveréseket, a Tiszatáj körüli botrányt, a szilenciumokat, a parasztságot nyomorító kulákpolitikát, a falvak tönkretételét, a katasztrófába torkolló népességfogyást, az öngyilkosságok magas számát, az alkoholizmust, az egyetemes morális válságot. Mind-mind azt mutatja, hogy a magyarság nincs megelégedve azzal, ami velünk történik. Céltalanság, program- és remény nélkülség, ez a jelenlegi – elsősorban nem gazdasági, hanem erkölcsi – válságban a legszégeylenlethebb. Veszélyhelyzetben élünk, etnikai létünk forog

kockán. Újra fel kell építenünk a szellemi Magyarországot, mert beteg az ország, gyógyítani kell. Nem hazugsággal, mert az – ahogy Kodolányi mondta – öl, hanem igazsággal, mert az gyógyít.⁶

A pulpituson ülő pártküldöttek sápadtan és dühtől fuldokolva hallgattak. Válaszadásra nem volt lehetőség, s ráadásul meg kellett hallgatniuk Kiss Gy. Csaba felolvasásában a 114 magyar író és művész tiltakozó levelét.

Elnökünk, a megrettent Hubay Miklós másnap bocsánatot kért, hogy „vendégeinket” megsértettük. Berecz Jánosék egyértelműen előre megtervezett támadást gyanítottak, titkos összeesküvést. A „robantás” úgy volt időzítve, hogy ők azon nyomban ne válaszolhassanak, és a megtorlatlanul hagyott vádaskodás egész éjjel ott duruzsoljon a fülekben. Csurkának adott válaszában Berecz János bejelentette, hogy az ecsedi láptüzet eloltották (ami természetesen nem volt igaz), Mészöly Miklóssal még lehet tárgyalni, mondta, de Albert Gábor ultimátumát, demagóg provokációját visszautasítja.

Asperján György és a hozzá hasonló pártfullajtárok sorra jelentkeztek, s Bereczhez dörgölődve bizonygatták, hogy Albert Gábor lényegileg a magyarság ellensége.

A közgyűlés alaphangját végül is Csoóri Sándor határozta meg. Az írók védelmében tartott beszédében Berecz Jánost „paraszt Révainak” nevezte, s kifejtette, hogy „ha valaki demagógiának, rosszindulatnak, provokációnak tartja Albert Gábor felszólalását, az nem tudja, milyen országban él. Aki nem érzi meg, hogy ezt kétségbeesésből mondta egy ember, segélykiáltásból, az süket...”.

Igen jellemző és tanulságos, ahogy Berecz János huszonegy évvel később értelmezi és magyarázza akkori magatartását:

„Albert Gábor felszólalása engem azért háborított fel, hogy úgy mondjam, mert semmit sem ismert el 30 év eredményeiből, nem vette figyelembe azt a nemzetközi helyzetet, amiben voltunk... Másrészt azért neveztem demagógnak, mert lehet, hogy ő úgy érezte, hogy a válság már olyan fokú, hogy robbanás előtti helyzet van, ezt én csak ’88 november elsején mondtam ki a Központi Bizottság ülésén. Én csak akkor jutottam el odáig. És ezt [akkor] nem tudtam elfogadni és nem is akartam. Ha én ez ellen nem szólok, akkor tulajdonképpen azt mond[hat]ják, hogy egy platformon vagyok velem. És nem voltam velem egy platformon, mert nagyon keményen támadta azt

6 Felszólalásom szövege először elhangzása után két hónappal egy szamizdatban jelent meg (DEMOKRATA. 1987. I. sz. 6–9.), majd a *Szétszóratás után* című kötetben (Szépirodalmi Könyvkiadó, 1989. 449–458.), legutóbb pedig a Kortárs 2001. májusi számában (*Néhány dokumentum megtisztítása*).

a pártot, amelynek én tagja és képviselője voltam. Tehát ilyen szempontból foglalkoztatott az ő felszólalása.”⁷

A párt ugyan a végső aduval nem rukkolt elő, az Írószövetség működését nem függesztették fel, de ahogy nyilvánvalóvá vált az új választmány összetétele, hogy abban a párttagok kisebbségbe kerültek, megkezdődtek a kilépések. Az első kilépők közt ott látjuk Asperján Györgyöt, majd az egykori ávos választó tisztet, Berkesi András, de kilépett Juhász Ferenc, Szabó Magda, Gyurkó László, Király István, Garai Gábor, Moldova György, az És főszerkesztője, Bata Imre, Pándi Pál, Sík Csaba, s így lehetne folytatni a sort, de a felsorolásának nincs sok értelme. A cél egy új írószövetség létrehozása volt. Erre azonban nem került sor. Az Írószövetség pártalap-szerve ugyanis visszautasította a tervet, s ahogy nekem erről az egyik résztvevő beszámolt, Tökei Ferenc volt az egyik szenvedélyes ellenzője. Végül mindössze 26 író lépett ki, akik közül a többség később visszatért a szövetségbe.

A diktatúra hatalmaskodása ebben a periódusban elsősorban a jól működő hírzárlatban nyilvánult meg. Minden a színpalak mögött történt. Az első napokban még a Szabad Európa Rádió is csupa nevenséges badarságot közölt, míg végre megszerezték a hiteles jegyzőkönyvet, és abból olvastak fel hosszú részleteket. Az Írószövetség a szamizdatok első oldalára került. A szamizdatolvasók szűk köre a következőt olvashatta az egyik stencilezett kiadványban:

„Ebben az országban – olvasható a DEMOKRATA című szamizdatban –, ahol a lakosságot gyakorlatilag kirekesztették a politikából, sorsa intézéséből, az irodalom, az írók egy része (derekas része) felvállalta az ország gondjait, a társadalom és a nemzet érdekképviseletét. Nem kérte senki: a lelkiismeretüket és a magyar irodalom legjobb hagyományait követték csupán.”

Majd később:

„Már a közgyűlés előtt híre járt, hogy a pártköz-pont elszánta magát a kenyértörésre, és esetleg felfüg-gesztik vagy feloszlatják a szövetséget, ha a közgyű-lés nem a hatalom szájíze szerint zajlik le, vagy a választás eredménye nem lesz a kedvére. Az írószö-

vetségi pártszervezet nevében a közgyűlésen ismertett levél a maga intelmeivel a baljós jelek egyike volt. Berecz a közgyűlésen megmondta: az írók a közgyű-lésen olyan vezetőséget választanak, amelyet akarnak, de 'mi' majd eldöntjük, tárgyalunk-e vele. A burkolt és nem is igen burkolt fenyegetőzések végül mégsem hatottak, sőt inkább azokat is a hatalom ellen hangol-ták, akik eddig haboztak, csatlakozzanak-e a nemzeti gondok miatt szót emelő társaikhoz.”⁸

Ugyancsak a DEMOKRATÁból értesülhettek – már akik hozzájutottak az illegálisan terjesztett szamizdat-hoz –, hogy az Írószövetség újonnan megválasztott vezetőit meglepetésszerűen meghívták Moszkvába. „A pártköz-pont sebbel-lobbal a Kremlbe szalajtott a fő kultúrboncát, Knopp András: nem lehetne-e visszavo-natni ezt a meghívást. Nem lehetett. Viszont sikerült meghívni 'az egyensúly kedvéért' az Írószövetség két olyan tagját is, aki a pártvonal hű támogatójaként ismert: Boldizsár Ivánt és Király Istvánt. Hol leszen szállásuk? Egy fedél alatt a rebellesekkel?”⁹

Ezek után már az irodalmi sajtónak is ildomos volt megszólalnia. Miután az Élet és Irodalom 1986. december 12-én Hubay Miklós politikától mentes, a magyar irodalomért és a magyar nyelvért aggódó esszéisztikus megnyitóját közölte, mintegy ennek folytatásaként, a szerkesztőség rövid bevezetésével közzétették – 1987. január 16-án – Fekete Sándor *Kilépési nyilatkozatát*. Erre volt válasz, s lényegében ennek a virtuális, képzelt és irányított vitának lezárá-sa az És 1987. január 30. száma, amelynek első olda-lán Tóth Bálint egyik legszebb hétsoros verse volt olvasható, a *Nyiss kaput angyal*. A negyedik és az ötö-dik oldalon pedig egy *Bennmaradási nyilatkozat* s vele szemben egy *Kilépés után* című cikk. A címek beszédesek, a szerzők neve nem hangzik ismeretlenül.

A *Kilépés után* szerzője Szerdahelyi István kriti-kus és esztéta, sok más munkája mellett a csodálato-san gazdag 19 kötetes *Világirodalmi Lexikon* szer-kesztője. Mutatóban egy mondat az írásból:

„Kiléptem hát a Magyar Írók Szövetségéből, hogy az én nevemben ne folytathassanak az iroda-lomra káros erőszakot kihívó, s a kultúrelles tech-nokrata ideológiák számára érveket szállító politikát azok, akik a közgyűlésen saját bevallásuk szerint is

7 A Dunatáj Alapítvány dokumentumfilmjében elhangzott emlékező-sek szerkesztett szövege. A filmet 2007 tavaszán *A szellem napvi-lága avagy Volt egyszer egy közgyűlés* címmel a Duna Televízió vetítette (szerkesztő Domonkos László). – A szerkesztett szöveg a Kortársban jelent meg (2007. 7–8. sz. 99–109.)

8 Kármentő Imre (?): *A hatalom kudarca*. DEMOKRATA. 1987. I. sz. 1–4. [Szamizdat] (Részletek)

9 DEMOKRATA. 1987. I. sz. 4. [Szamizdat] – Részlet a *Félfüllel hallottuk* rovatból.

’túlgyőzték’ magukat. Szembeszegezhető velem szemben az a kérdés is: ugyan miért nem bízom abban, hogy a mostani választmány névsorában oly szép számban szereplő élő klasszikusok, kiemelkedő alkotók, a mindenki által méltán tisztelt elnök és a kommunista főtitkár úrrá lesz a szenvedélyeskedésen és bonckodáson.

Nem, egyáltalán nem bízom ebben.”

A *Bennmaradási nyilatkozat* aláírója pedig Kertész Ákos. A név ugyan ismert, de néhány mondatdal be kell mutatnom az 1986-os Kertész Ákost.

„Azt hiszem, nem mondok megrázóan újat, ha azt hangoztatom – írja meglehetősen hosszú nyilatkozata utolsó hasábján –, hogy a kultúra értékvesztése a jövőre orientált szemléletet is aláássa; a kultúráját megtagadó közösség ítéletet mond önmaga fölött. Irtózás a gyerektől, tudatos önsorsrontás, alkoholizmus, öngyilkosság, tömeges infarktus édestestvére a harácsolás ösztönének, az *egyszer élünk, utánunk az özönvíz-szemléletnek*. Ez a lelki-szellemi csőd ijesztőbb a gazdasági csődnél, és ezen sem lehet kultúra nélkül fölülelni. (...) az író dolga a világban, akár az élő szervezetben az érzékelő idegsejteké, hogy hírt adjon arról, mi fáj, hol fáj...”

Fantasza volnék? Ezt úgyis a jövő dönti el.

Én tehát maradok, várok és reménykedem. S ha az új vezetés programja és gyakorlata nem felel meg a várakozásomnak, akkor sem lépek ki, legfeljebb magamban füstölgök majd harmadfél esztendeig. Lehet, hogy más másképp van vele, de én így értelmezem a demokráciát.”

Az 1986-os közgyűlés történetét ezzel le is lehetne zárni. Az új helyzetben a pártállam hisztérikusan viselkedett, a Szövetséget vezető Cseres Tibor bölcsen. Hiába korlátozták a szövetség működését, hiába nem engedélyezték a nemzetközi szerződések megújítását, a szövetség ellenállt a nyomásnak, s nem volt hajlandó rendkívüli közgyűlés összehívására, ahol – Köpeczi Béla elvárása szerint – a vezetésből ki kellett volna zárni az úgynevezett „kemény magot”. A Magyar Írók Szövetsége megmaradt. Mondhatnám azt is: győzött. Erkölcsi értelemben megközelítette az 1956-os csúcst.

Néhány, számomra szokatlan esemény átszínezte akkori életemet, és ez is hozzátartozik az 1986-os

közgyűlés történetéhez. A Szépirodalmi Kiadó ugyanis annak ellenére, hogy a feltételül szabott példányszámot a könyvterjesztő megrendelte, *Emelt fővel* című szociográfiám második kiadását váratlanul leállította. Ezek után már az sem lepett meg, hogy elfogadott és szerkesztés alatt lévő *Besúgók és grállovagok* című kéziratomat indoklás nélkül visszakaptam. A nevére-már-nem-emlékszem kiadó a vendégprofesszorként Amerikában tartózkodó Ungvári Tamás villájában működött, könyvemet pedig Hegyi Béla szerkesztette. Mentségére mondom, ő csak ítéletvégrehajtó volt. Mikor az igazgatónőtől időpontot kértem, hogy megtudakoljam a meglepő fordulat okát, a titkárnővel kiüzent, hogy számomra sem most, sem máskor nincs ideje, egyáltalán soha nem kíván fogadni.

Mindezek után lassanként felsejlett bennem, hogy ez az, amit úgy hívnak: *szilencium*.

Az *Emelt fővel* második kiadása csak huszonnégy év múlva jelent meg, a másik könyv két és fél év késéssel a Maecenas kiadónál *Zsákutcák hősei* címen látott napvilágot, s egy 1986-os kilépő – Sík Csaba – írt hozzá lelkendező fülszöveget.

Az Írószövetség sem hagyott magamra. Biztosítottak együttérzésükről, s kértek, jelezzem, ha megtorlasként bárhol is megjelenési nehézségeim támadnának. Többek közt Cseres Tibor, Nemes Nagy Ágnes és Timár György keresett meg ebben az ügyben. Sőt, a nemrégiben indult *Újhold-Évkönyv* szerkesztője, Lakatos István – a „szilencium” ellenére – kéziratot kért tőlem, és a borkereskedővé vált Szemere Bertalanról írt esszémet közölték.¹⁰

Akkor már nem jártak fekete autók. Az Írószövetség túlélte a pártdiktatúra hatalmaskodásait. Az egész magyar társadalom feszült várakozásban élt. Írók, nem írók hittek abban, hogy ami egyszer elmúlt nem jöhet vissza. Eszünkbe sem jutott, hogy a rontásként ránk nehezedő múlt más alakban, a szabadság áruhájába öltözve újra ránk telepedhet.

És nemcsak az Írószövetség nimbuszát tépázza majd meg, de a művészet, az irodalom, sőt – az eszelős technika nevében – a magyar nyelv létjogosultságát is megkérdőjelezheti.

¹⁰ Egy borkereskedő lelki alkata. *Újhold-Évkönyv*. 1986/2. 383–399.

LUZSICZA ISTVÁN
Fantomfájdalom

*apám ma köztünk járó emlék
 bárhol lépve ott a lábnyoma
 apám innen el nem ment soha
 apám a leglétezőbb nemlét*

*apám mindörökre otthon van
 apám már mindörökre vendég
 benyitok mielőtt kopognék:
 épp nálam jár látogatóban*

*apám a testet öltött hiány
 embernek úr úrnek embernyi
 a megelevenedett semmi
 nincs mely van – apám ki nem-apám*

*s fiaimat ha ölelem át
 nem érem már el az unokát:
 apám ma a megcsonkolt karom
 sajtó nihil – fantomfájdalom*

Mennyből

*kétezer-tíz sárlucskos
 semmilyen karácsonyán
 a váci prospektúrán
 elpihenve jó apám
 mennyből azért eljöttél
 még ilyenkor is angyal
 leszálltál az apámhoz
 hogy elvigyed magaddal:
 s karácsony ha lesz még
 én mennyből apámra várok –
 angyalok vigyázzatok rá
 ő is vigyáz rátok*

Erdő, kisvasút

*míg ösvények közt keresgéltem
 távot útirányt menetrendet
 egy halk szerelvény észrevétlen
 nekiindult a végtelennek
 ahonnan retúr nem indul már
 vagy ha mégis – most csak azt tudom:
 a végállomáson úgyis vár
 vagy szembejön a visszaúton*

Egy pionír aranykora

Beszélgetés Fekete Györggyel, az író belsőépítésszel

Belsőépítész, iparművész, író, szerkesztő, televíziós ismeretterjesztő, s nem mellékesen a Magyar Művészeti Akadémia (MMA) elnöke. Nyolcvanon túl is forr körülötte a levegő. Könyveit még felsorolni is sok: *Corvina Múterem – Fekete György*; *Színes lakások – lakásszínek*; *Székfoglaló*; *Ezredvégi tűnődések*; *Harmadik harang*; *Emberközében*; *Létezéseim*; *Sylvia*; *A Szent Korona ezer arca*; *Belső tárlat*; *Befelé tágasabb*; *Terülj asztalkánk*; *Bátorító*; *Tárgyak természetrajza*; *Aranykor*.

– Mikor érezted azt, hogy művészi pályára kell orientálódnod?

– A technikum eredetileg a mérnöki terület felé terelt, de volt egy Darvas nevű kiváló rajztanárom a Népszínház utcában, aki felfedezte, hogy jobban szerettem a szabadkézi rajzot, mint a műszaki rajzot. Amikor eljött az az idő, és megkaptam a technikus oklevelet, bár megbeszéltem a szüleimmel, hogy a Műszaki Egyetem építész-mérnöki karára felvételizem, nem oda mentem el, hanem a Kinizsi utcába, az Iparművészeti Főiskolára. És fel is vettek, mégpedig belsőépítésznek. Az építőművészetek felé az alaplőkést az adta meg, hogy Zalaegerszegen az udvarunkban épült a templom, apám temploma, s annak az építését az alapároktól kezdve a torony tetejére kitett csillagig végignéztem – a kubikumunkáktól az üveglakokon át az orgona beépítéséig. Ez nekem varázslatos volt.

– Vagyis megvolt a családi indíttatás is...

– Igen, de a főiskolai felvétellemből óriási botrány lett. Apám teljesen kétségbe volt esve, és azt kérdezte tőlem: „Te most az egész életedet azzal fogod eltölteni, hogy levelezőlapokat fogsz rajzolni?” Vagyis az iparművészetről mint

profí diszciplínáról az volt egy átlagértelmiséginek a véleménye, hogy az afféle rajzolgatás: fogalmuk nem volt arról, hogy az iparművészetnek vannak mondjuk ötvös, bútortervező, díszlettervező meg keramikus szakai – nem voltak tisztában a körülményekkel.

– A daliás ötvenes évek – hiszen 1952 és 1957 között végeztél a tanulmányaidat – az iparművészet tekintetében sokak számára homályzóna. Egyáltalán: mit tanítottak ezen a néven? Mennyire nyomta agyon az egészet a szocreál?

– Nem nyomta agyon. 1957-ban azonnal Gádoros Lajos építész tervezőirodájába kerültem – én voltam az első belsőépítész az Általános Épülettervező Intézetben, az ÁÉTI-ben. Olyan komplex épülettervezések estek a nyakamba, mint a pécsi Olimpia vendéglátó-iparközpont, az Orvostudományi Egyetem, a klinika – egyik a másik után. Ezek között számomra a legkedvesebb a Vadászati Világkiállítás Nemzetek Csarnoka volt, és több nagy külföldi kiállítás: Damaszkusz, Athén, Koppenhága, Chicago, San Francisco, Tokió – de például az 1958-as brüsszeli világkiállítás belsőépítészeti terveit mint szerkesztő rajzoltam meg, sok-sok kezdeti tapasztalattal gazdagodva.

– Nagyon fiatal voltál – természetes volt, hogy utazgass a világban akkor, amikor ez igen keveseknek adatott meg?

– Akkor természetes volt, mert a főiskolának már a második-harmadik évében tudtuk, hogy ki lesz az opponensünk, s annak a tervezőirodájába mentünk el. Minden egyes belsőépítésznek volt konkrét jövőképe arról, hogy hol fog dolgozni. Számomra ez a munka valóban világjárást jelentett, utána pedig én voltam az első, aki magánirodát, sőt magánműhelyt állíthatott fel, miután 1964-ben kiléptem az állami szolgálatból, az ÁÉTI-ből. Egy tervezőműtermet hoztam létre, a műhelyemben pedig különféle tárgyakat és bútorokat gyártottunk, amelyeket aztán az Iparművészeti Vállalat forgalmazott. Ezenkívül a Hungexpo külsőseként huszonnyolc éven keresztül ötvenhat országban építettem magyar pavilont, Tokiótól San Franciscón át Kuvaitig. Végigutaztam a világot, mint az első magántervező belsőépítész.

– A műépítészek közül például a Kévés György-féle iroda sokkal később jutott magántervezési lehetőséghez...

– Óriási szerencse volt, hogy a Hungexpo nemcsak saját tervező-

ket foglalkoztatott Havas Lászlótól Gergely Istvánig: nem csinált akkora tervezőirodát, mint amennyi munkája volt. Nyolcvan-száz magyar kiállítás ment külföldre akkor, mert villogtatni kellett a szocializmusnak olyan értékeit, amelyek vagy voltak, vagy nem voltak. Ebben az időszakban volt Jancsó Miklós sztárrendező, Töröcsik Mari sztárszínésznő, mondhatom, hogy mi mindannyian tulajdonképpen a kirakata voltunk a szocializmusnak.

– *Beleeszt-e abba a párt vagy bárki más, hogy milyen megjelenést adsz ezeknek a Hungexpo pavilonoknak?*

– Nem, mert több eszük volt annál. Ha beszéltek volna, nem tudtuk volna az európai szintű teljesítményt elérni. Mi a magyar kiállításokkal Londonban, Párizsban vagy Milánóban teljesen egyenrangú résztvevői voltunk ezeknek a rendezvényeknek, építészeti és tervezői szempontból egyaránt. Soha nem merült fel, hogy mi jövünk Ázsiából a lóitató mellől díszmagyarban – mi korszerűek voltunk. Nem szóltak bele, mert tudták, hogy csak kiváló teljesítménnyel lehet az azonos szintnek akár a látszatát is fenntartani.

– *Hogy lehetett kiiktatni az irigységfaktort, megőrizni a békét a művésztsákkal, ugyanakkor megfelelni ezeknek a hivatalos elvárásoknak?*

– Én pionírtermészetű vagyok. Amikor úgy éreztem, hogy egy dolog már sínen van, s már jönnek a követők, miután valamit kitaláltam – abban a pillanatban váltottam. Így lettem művészeti szakközépiskola-igazgatója és a Képző- és Iparművészeti Szövetség alelnöke Vigh Tamás mellett – azután pedig rengeteg minden: tanítottam, könyveket írtam.

– *Lehet azt mondani, hogy másoknak törted az utat?*

– Ez így nagyon szépen hangzana. Az sem baj, hogy utólag akár így is fel lehet fogni. Tény azonban, hogy a magyar építészet és belsőépítészet történetében annyiféle helyen, annyiféle dolgot senki nem csinált, mint én – beleértve a tizenhat könyvemet is. És ezt nem mellveregetésből mondom, mert négy-öt év múlva mindig borzasztóan elegendem volt a rutinból.

– *A Vigadó-beli 2002-es retrospektív kiállításod, illetve a 2012-es Aranykor című vándortárlatod nyilván egyaránt valamiféle összegzés a pályádon: a hetven- és nyolcvanéves művész számvetése...*

– A 2002-es kiállításon szerepeltek az életművemnek a megmaradt dokumentációs rajzai. A Hungexpo megsemmisítette az egész archívumát, szinte semmit nem tudtam ebből a korszakból bemutatni – háromszázötven beruházási munkából mindössze kettőnek menekült meg a dokumentációja. Az ötvenhat külföldi kiállításból talán négynek az anyaga maradt meg. Egy-egy fotó vagy alaprajz van meg, tehát írmagnak valami. A hibás persze én vagyok, mert életemben nem sütöttem el egy fényképezőgépet. Azt sem tudom, hogy kell megnyomni az exponáló-gombját. Soha nem szerettem a fotózást, és ez nagy hiba, mert a munkák jelentős része „tük”-munka volt (titkos ügykezelés). Ellenőriztek a külföldi helyszíneken, s jöttek a belügyesek is mondjuk két hónap múlva, és leellenőriztek a lakásomon, hogy hol voltam ekkor és ekkor Torontóban vagy Melbourne-ben. Soha nem próbáltam csalni, mert tudtam, hogy akkor vége a dalnak: ha egyszer átverem az államot és nem

mondok igazat, akkor nincs tovább. Ami viszont megmaradt a munkáimból (például a bútorterveim), azokat bemutattam a Vigadóban. Ugyancsak bemutattam a különféle múzeumokban – Szolnokon, Zalaegerszezen és másutt – megmaradt tárgyaimat. S az iparművészet ürügyén bizonyos határátlépéseket is megengedtem magamnak a képzőművészet területére, mert abban az időben, amikor az Iparművészeti Főiskolán tanultam, világszínvonalú képzőművészeti alapképzés folyt ott. Borsos Miklós volt például a szobrász-tanárom, aki fantasztikusan tudta, hogy mit kell mintázásból tanítania egy szobrásznak, és mit egy építésznek: kiváló érzelme volt ahhoz, hogy az ő tudásának milyen tartományát kell egy másfajta diszciplína képviselőjének átadni. Megtanultunk rajzolni, festeni, mintázni, modelleket és kollázsokat készíteni – annak ellenére, hogy nem erre készültünk. Idős koromra most visszajött ez a tudás.

– *Végül is mi az identitásod: milyen művésznek tartod magad?*

– Iparművésznek, mert a belső-építészeti tervektől a mostani mozaikkészítésig egyik sem valami képzőművészeti ideából kitermelt dolog, hogy valamit ábrázolni akarok, és keresek hozzá egy megfelelő technikát; hanem engem az anyag és a technika is erősen inspirál.

– *Az Aranykor duplafenekű cím: egyrészt tényleg aranykor az, ha valaki teljes szellemi és alkotóereje tudatában megéri a nyolcvanát; másrészt valóban aranykor volt, amit megéltél? Politikailag vaskor, utána esetleg ezüstkor – de hogy aranykor...*

– Egyszer, már jócskán a rendszerváltás után, nagyon okos emberekkel vettem részt egy beszélge-

Műtermi munka közben (1980–1990)

tésben, s a történészek és szociológusok azon vitakoztak, hogy az ismert magyar történelemnek vajon melyik az a generációja, amelyik a legtöbb változást megtapasztalhatta, amelyiknek folyton talpra kellett esnie, hogy beteljesítse a hivatását, és ne csak élvezkedjen – s kiderült, hogy ez az én generációm. Ez a korosztály – manapság már hetventől kilencvenötig – megérte a Horthy-korszakot, a világválságot, a nyilas érárt, a kommunizmust, ötvenhatot, hatvannyolcat, a rendszerváltozást... Ez az aranykor próbatételek sorozata. Ám ha egy anya szül hat gyereket, s abban vagy egy négyes iker is – akkor azt mondja, hogy ez egy hányatott anyai lét volt? Hát ő a világ legboldogabb embere, hiszen részt vett a teremtésben...

– Az illyési „szélnyékhez” én mindig hozzáérttem az idézőjelet, s neked is egy igen aktív korszakot jelentett az így jelzett periódus. Ezek szerint szélnyék volt vagy nem?

– Egy biztos: én azok közé tartozom, akik nem hajlandók benyújtani

a történelemnek a számlát, hanem azt mondják, hogy a történelem nyújtsa be nekem, és én majd elszámolok. Én most is úgy élek, hogy néha még keresem is a konfliktusokat, de amit elhatároztam, hogy meg fogom csinálni, azt megcsinálom. Ez lehet mozaik vagy akadémia, de a kertem rendbetétele vagy a házam leomló kéményének felfalazása is. Ezek nekem teljesen egyenrangú dolgok.

– Csökönyös vagy és fanatikus?

– Lehet...

– Ezzel a világnézettel, amivel rendelkezel (egy ideig még a kereszténydemokraták alelnöke is voltál)...

– ...egy félreértett periódusomban... vagy ahol inkább a kereszténydemokrata párt volt félreértve...

– ...mondjuk abban a daliás „tükk”-ös korszakban keresztényként mennyire járt belső vívódással alkotni és dolgozni? Járt-e konfliktussal a létező szocializmusban való létezés?

– Semmilyen konfliktussal nem járt. Az én apám Herczeg Ferenc jóbarátja volt, kiváló lelkész,

Fekete Károlynak hívták, gyönyörű emlékműve is van Zalaegerszezen. A híres református templomot az ő papsága alatt építették, ám az avatás után elment ötszázhusz kilométerre, elcserélte a parókiáját egy Záhony alatti kis falura, s ott is halt meg. S amikor berendelte a püspöke Pápára, hogy micsoda dolog ez, hogy elhagyja az egyházközségét, azt felelte neki: nem tudná elviselni, ha azt mondanák, hogy saját magának csinált infrastruktúrát. Vagyis abszolút erkölcsi alapállásból hozott életreszóló döntést. Akinek rendben vannak az erkölcei, az mindig megtalálja a maga útját.

– Említetted a fotózást érintő főbiádat – a televíziózást viszont még jóformán a hőskorban fedezted fel a magad számára. Kilenc éven át hat ismeretterjesztő sorozatod volt, hatvannál több adással. Hogyan keveredtél a kamera elé?

– Messziről kezdem. Egyszer egy hittanórán megkérdeztük apámat, aki a hittanárunk is volt, hogy miként lehet az életnek ezt a rengeteg zökkenőjét elviselni. Mire azt mondta: „Gyerekek, minden reggel szüzen kell ébredni.” Először szó szerint vettük, de kiderült, hogy arra gondol: este számvetést kell csinálni, ki kell ürülni, s reggel úgy ébredni, mintha mindennap előlről kezdenénk az életet. Mert azt, amire rendelve vagyunk, teljesíteni kell. S egyszer annak is el kell számolni, aki nem készül erre. Ez annyit jelent, hogy ha az ember valamilyen képességet felfedez magában, akkor végig gondolja és használni kezdi. Én egész életemben ezt műveltem. S ehhez kaptam egy óriási indítást Pilinszky Jánostól. Pilinszky a nyolcvanas évek elején ugyanabban a kórházi szobában feküdt

együtt az öcsémmel, s egy látogatás alkalmával, amikor az öcsém épp kezelésen volt, az unatkozó Pilinszky ismeretlenül is beszélgetést kezdeményezett velem. Ez nem sokkal a halála előtt történt. Volt előbb egy klausztrófiaszerű csend, aztán mondta, hogy kérdezzek. Én pedig a *Szálkák* című kötetét hoztam szóba. Elmondtam, hogy a klasszikus verselésen nevelkedtem fel, Arany Jánoson és másokon, s megleptek a kisbetűvel kezdődő mondatok, a mondatok végéről hiányzó írásjelek, s hogy elvileg némely sorokat még össze is lehetne cserélni. Azt a bátor kijelentést tettem, hogy mintha egyetlen Pilinszky-vers se volna befejezve, de nem is folytatható. És ez egy roppant különleges tulajdonsága ennek a verstípusnak, mert egyrészt enged ugyan engem gondolkodni, ám attól a luxustól viszont megfoszt, hogy másképpen értelmezem. Kérdeztem: ez miért van? Erre azt válaszolta, hogy egyszer leültette magával szemben Pilinszky Jánost, s arra jutott vele, hogy az embernek egyetlen dolga van a földön: „le kell petézni”. Ezzel számol el az Úristennek. Elnevettem magam a szóhasználaton, s ő sértődötten megkérdezte, min nevetek. Azt feleltem, hogy a szívbemarkoló felismerés miatt. Mert úgy gondolom, hogy van néhány más képességem is a belsőépítészetten felül – nem elégít ki, hogy évente megtervezzek mondjuk hat általános iskolát. Pilinszky erre elmondta: úgy gondolja, hogy a mindenség egy megközelíthetetlen, felmérhetetlen, befoghatatlan élet. Nem érdemes a keletkezésével meg a méreteivel foglalkozni, mert úgyis túl van az emberi képzelet határain. S aki ebbe az életbe elküld bennün-

ket, annak egyetlen dologgal tartozunk: hogy „lepetézzünk”: olyan üresen menjünk el, mint ahogy megszülettünk. Akármekkora ez a végtelenség, az icipici, porszemnyi Pilinszky Jánosnak nem szabad megsértenie az Egészet. Vissza kell adnia a képességeit a Teremtőnek, s aki ezt elmulasztja, az vét a létezés parancsa ellen. Az a magasugró, aki kettőnegyvenre van predestinálva, de csak kettőhúszat ugrik, mert nem jár rendszeren edzésre, az nem „petézett le”. Nem tud elszámolni az egészbe való visszatétel pillanatában.

– *Összefoglalnám: hozd ki magadból, ami benned van; és semmit ne tarts meg magadnak?*

– Pontosan. És innen jött a tévzés. Rájöttem, hogy az egész magyar közoktatásban és népművelésben rettenetes hiány mutatkozik a közvetlen környezetünk megértése tekintetében. Ebből a felismerésből fakadtak olyan sorozatok, mint az *Ízlések és pofonok*, *Az otthon művésze*, *A másik 12 óra* és a többi. Meg kellett írni a forgatókönyvet, meg kellett tervezni, s könnyebbség volt az is, hogy nem élő adásokban kellett improvizálni, mint manapság sokszor. Hihetetlen mennyiségű és intenzitású visszajelzés érkezett: volt, hogy egy adás után négy-öt nap alatt tíztizenkétezer levél jött, s nyugdíjásokat kellett felvenni, hogy a leveleket kategorizálják a válaszadáshoz. Ehhez a műsorkészítéshez olyan kiváló munkatársaim voltak, mint a szerkesztő Kernács Gabriella, a rendező Kútvolgyi Katalin és az operatőr B. Farkas Tamás. Ez egészen 1988-ig tartott, amikor kipenderítettek a tévétől, mert elkezdtek bírálgatni az állami vállalatokat, hogy a konyha- és hűtőberendezéseket méret szempontjából

ból miért nem koordinálják. Nagy Richárd kedden még átadott egy nívódíjat, szerdán pedig megköszönte a munkámat...

– *Az alelnökösködés a képzőművész szövetségben szakmai vagy politikai pozíció volt?*

– Abszolút szakmai – Vigh Tamást nem lehetett politizálásra kényszeríteni. Ezt azonban megelőzte, hogy a nyolcvanas évek elején elvégeztem egy kulturális vezetőképző iskolát fenn a Budai Várban harminc, ma jól ismert kulturális szereplővel együtt. Itt megismerkedtünk a kultúrigazgatóssal, az oktatásüggyel, a tanácsi igazgatással és egyéb alrendszerrel. Végigutaztuk az országot, és a végén doktori címet kaptunk kulturális vezetésből.

– *A rendszerváltozásnak ekkor még előszele sem volt...*

– Ekkor a Képző- és Iparművészeti Középiskola igazgatója voltam négy évig, 1980-tól '84-ig. Somogyi József hívott meg ide, s így lettem a Képzőművészeti Főiskola tanácsának is a tagja. Itt ismertem meg a képzőművészek, iparművészek, népművészek problémáit, a határeseteket, hogy milyen egzisztenciális problémák merülnek fel az iskola végeztével, a művészeti felsőoktatásban, s ezeknek milyen közük van az államhoz, a törvénykezéshez, a tantervekhez és minden egyébhez. Hirtelen olyan ajtók nyíltak meg előttem, amelyekről igazgatóként fogalmam nem volt. S akkor rájöttem arra, hogy Úristen, egyáltalán lehet-e ebben a dzsungelben egyénileg bármit is közreműködni? Ekkor segített az a kétéves iskola a Várban. Volt közöttünk könyvtár- és múzeumigazgató, pedagógus, rádiós – és beleláthattunk azokba a struktúrákba, amelyekről a saját

helyünkön korábban csak impresszióink lehettek. Elkezdett érdekelni a közélet.

– *Mindez kapóra jöhetett a későbbi államtitkársághoz...*

– Erre nem lehetett tudatosan készülni. Jóllehet részt vettem az MDF alapításában, a XII. kerületiben különösen, sőt még képviselőjelölt is voltam. Az MDF székházában folyt Andrásfalvy Bertalan miniszteri felkészítése, s oda sok olyan értelmiségit meghívtak, aki a kulturális területen akkorra valamilyen ismertséget szerzett. Én is elmondtam ott a tapasztalataimat és vízióimat, amikor bejött Antall József. Leült egy székre, egy darabig hallgatott, majd amikor kiment, az ajtóból intve kihívott, s odakinn azt mondta: „Te Gyurka, nem akarsz te segíteni a miniszternek?”

Mire mondtam, hogy most is épp azt csináltam. „Nem úgy gondoltam: közvetlenül.” Így kért fel helyettes államtitkárnak a folyosón, én pedig vakmerően azt mondtam: jó, elmegyek.

– *Akkor is sokat támadtak...*

– Igen, mostanában déja vu érzésem lehet.

– *Vizont a Székfoglaló című kötetedben tanúbizonyságát adtad, hogy képes vagy írásban is igényesen megfogalmazni a gondolataidat; nem leszel könnyű préda. Mégis jogos a kérdés: felemészti-e a művészt a politikus, vagy lehetséges valamiféle egyensúlyt tartani?*

– A négyéves helyettes államtitkárságot úgy tudnám összefoglalni: nem csaptunk bele a levesestálba. Ezt utólag rendkívüli naivitásnak tartom.

– *Úgy érted: nem kezdtetek – másokkal ellentétben – tudatos kultúrharcot?*

– Talán igen. Ha volt is kultúrharc, nem kormányzati szinten. Gazdasági és politikai támogatás nélkül nem lehet belescapni a kultúrlecsóba. Ugyanakkor egy el-

Államtitkárként Japánban (1992)

szúrt privatizáció, egy elszúrt személyzeti politika nem engedte meg, hogy a kultúra oldalvizén pozitív legyél. Az az értelmiségi ellenzék, ami az MDF-fel és az SZDSZ-szel együtt indult, és még az 1989-es csillagvizsgálóbeli tárgyalásokon is együtt volt, a kormány megalakulása után egy pillanat alatt szembefordult egymással. Akik közülük az ellenzékünk lettek, azzal is szembefordultak, amiről közös ellenzékiként megállapodtunk. Azonnal kirajzolódott azoknak a kívülről támogatott személyeknek a sora, akiknél kihúzó a gyufát akár a pusztá létezéseddel is. Ha az a kamikáze kormány még kultúrharcot is folytat, akkor biztosan hamarabb omlik össze.

– *De hát volt például médiaháború, az ellenfelet pedig ellenség-*

gé stilizálták. Főellenség pedig a pénz átstrukturálása miatt lettél...

– Igen, de a Nemzeti Kulturális Alap létrehozása a korábbi fiaskó miatt csak 1993-ra sikerült, s nem is az intézmény, hanem a személyem került a célkeresztbe. Ez a struktúra amúgy nem újkeletű

dolog volt: már a nyolcvanas évek második felében kidolgoztuk a koncepcióját a Népfront égisze alatt, miután Pozsgay Imrét száműzték a Belgrád rakpartra. Czine Mihállyal, Csoóri Sándorral, Kovács Flóriánnal és másokkal elkezdünk arról gondolkodni, hogy miként lehetne a kultúra finanszírozásának legalább egy részét kivonni az állam keze alól. Ez volt hivatva kiküszöbölni a későbbi állandó kormányváltások hatását és a tudatlan politikusok beavatkozását a

kultúrába. A kormányra kerülésünk után pedig azonnal arra adtunk megbízásokat a kutatóknak: vizsgálják meg, a második világháború után a kultúra finanszírozásának milyen formái honosodtak meg Nyugaton. Mi is egy háború után voltunk, még ha nem is lóttek benne. Akkor alakult ki az a struktúra, amivel kezdetben a liberális és szocialista ellenzék is egyetértett. Húsz percet kaptam a kormányülésen, hogy elmagyarázzam, miről van szó – ennek hatására Antall rábólintott. Az új kultuszminiszter, Mádl Ferenc pedig azt a zseniális húzást csinálta, hogy a Néprajzi Múzeum nagy tanácstermébe meghívta több száz kulturális szervezet vezetőjét, s közölte velük, hogy nemcsak a törvény szerinti ötven százalékknak a kép-

viselőit választhatják meg a sorakból, hanem a minisztérium ötven százalékát is átengedi nekik. S érzéseim szerint a másik politikai oldalnak ez óriási esélyt adott. Nem hagyható említés nélkül Perlik Pál szerepe, aki öt NKA-elnököt is túlélt, és a lelke volt a mechanizmusnak.

– *Az akkori NKA-ban már megvoltak a mai MMA csirái?*

– Igen, de az MMA-nak – noha van jelképesnek mondható pályázati alapja – nem voltak olyan ambíciói, hogy központi pénzelosztó szervezet legyen. A művészeti akadémiának nem a kitalálása, hanem a realizálása kötődik hozzám. A kitalálása Makovecz Imréhez és Kovács Flóriánhoz köthető.

– *Ők szinte egyidőben távoztak, rád maradt hát a munka oroszlánrésze. Időarányosan, az elnöki ciklusod kétharmadánál hogyan halad a projekt?*

– A politikára nem szokták a „szeretet” szót használni, de az bizonyos, hogy ez a kormányzat kivételes szeretettel viseltetik a Magyar Művészeti Akadémia iránt. A világon mindenütt voltak művészeti akadémiák, Magyarország kivételével. Van, ahol társadalmi szervezet, s akadnak helyek, ahol a tudományok és a művészetek közös fedél alatt vannak. Történelmi adósság volt tehát az akadémia létrehozása, s ehhez szerencsés körülménynek mutatkozott a kétharmados alkotmányozó többség, hiszen a művészeti akadémiának a tudományos akadémia analógiájára való megteremtése és kistafirozása aránylag rövid idő alatt mehet végbe. Ez egy másfajta parlamenti konstellációban akár egy évtizedet is igényelne, rengeteg kompromisszummal, botlással és tévedéssel.

– *Am a konfliktusok nagy része is a lendületességéből származik – hogy mást ne mondjak, például az akadémiák duplikálása felforrósítja a levegőt.*

– Ennek a duplikálásnak a története egy külön beszélgetés tárgya volna – itt csak annyit, hogy az MMA fél évvel előbb alakult, mint ahogy a Széchenyi Akadémiát válaszként felülről létrehozták. Azonkívül a Széchenyi Akadémia szóban és írásban is többször kifejezte, hogy nem kíván köztisztviselői feladatokat ellátni, civil egyesület akar maradni. Amikor tehát az MMA bekerült az Alaptörvénybe, azzal szembesültek a törvényhozók, hogy a Széchenyi Akadémiát nem is lehet erre a feladatra felkérni – márpedig egy tudományos és egy művészeti akadémiának is közfeladatot kell ellátni: csökkenteniük kell az illetékes tárcák kompetenciáját. Ez mindenütt így van a világon: számos kultúrorszámban nincs is kulturális minisztérium és kultuszminiszter. 1993-ban a kultúra finanszírozása Nyugaton húsz százalékban volt állami és nyolcvan százalékban magánfeladat – Magyarországon épp fordított volt az arány. Ha tehát egy államban a kultúrafinanszírozás így épül fel, akkor ennek nagyon meg kell szervezni a struktúráját, különös tekintettel a köztisztviselők szerepvállalására a finanszírozás továbbosztásában. Külön sajátosság, hogy a tízmillió Magyarországon van arányaiban a legtöbb profi, diplomás művész az egész világon. Nem szívesen ejtem ki a „ültermelés” szót, de ezzel a jelenséggel is szembe kell nézni, miközben büszkeségérzésünket is táplálhatja.

– *Az akadémiai szféra ennek a művészársadalomnak az elitje, a „kirakata”. Sokan azt mondják: amíg az alkotói elit nem egyezik ki*

valamiképpen, az MMA „ostromlott vár” helyzete is fennmarad. Látsz bármilyen esélyt a kiegyezésre?

– Sok ezer évre visszamenőleg nem ismerek a művészettörténetben sem olyan kort, sem olyan műfajt, ahol volt valaha kiegyezés. Nem azt mondom, hogy harc volt; hanem fel sem merült a probléma. A kiegyezés problémáját azok vetik fel, akik a harcot generálják, és azokat a hatalmi állapotokat szeretnék fenntartani a kultúrában, amelyek a szocializmust jellemezték. Beszélhetünk mérnöki kiegyezésről vagy közigazgatási kiegyezésről? Közlekedési vagy vízvédelmi kiegyezésről? Nincs ilyen...

– *Távol álljon tőlem, hogy harcot generáljak. Am a szocialista viszonyok konzerválási szándékainak megpendítésével arra utalsz, hogy a művészeti akadémia jelentheti a voltaképpeni kulturális rendszerváltást?*

– Hosszabb távon jelentheti, de ehhez valószínűleg az akadémikusok újabb nemzedékére – tizenöt-húsz évre – lesz szükség. Kiegyezés helyett kiegyenlítődés – béke – akkor következhet be, ha a magyar értelmiségnek a különböző pólusai feladják azt a gyakorlatot, hogy a műveik helyett a személyükben hadakozzanak. Mű a művel, festmény a festménnyel, film a filmmel, ékszer az ékszerrel keljen versenyre...

– *Ezzel szemben a viták központjában még véletlenül sem az esztétikai szempontok állnak, hanem a pénz és az intézményrendszer.*

– Igen, és ehhez hozzáadódik, hogy akik a harcot erőltetik, ex cathedra azt állítják, hogy a minőség is eleve náluk van.

– *Ez központi kérdés, hiszen ki mondja meg, hogy kinél van a minőség? Én erre nem tudok olyan viszonylag objektív kritériumrend-*

szert sem mondani, mint amilyen például a tudományos közmegegyezés. Mint a régi tévéműsorod címében szerepelt: izlések és pofonok...

– Akadémikusként én se tudok ilyen kritériumot mondani a művészetben. Belsőépítésként sem tudok. Fekete Györgyként tudok mondani. Számomra az a művészet, aminek üzenetértéke van: valahonnan valahová, valakitől valakinek üzen.

– *Vagyis visszamehetünk a Kútvolgyibe, Pilinszky kórházi ágyához...*

– Visszamehetünk. De ha ezt az üzenetértéket elkezdem populárisan darabokra szedni, akkor engem is szétszednek darabokra. Mert ha én azt mondom, hogy szerintem annak van üzenetértéke, aminek szakrális jelentősége is van, máris ösztűz alá kerülök. Márpedig meggyőződésem, hogy üzenetértéke annak van, ami az embernek a boldogságérzetét szolgálja. Ebben a boldogságérzetben a kritika mellett az is benne van, hogy érdemes élni: akármennyire is hiszünk az örökkévalóságban, az embernek mégiscsak egy élete van. Ezért vagyok protestáns, mert hiszek a predesztinációban: hogy fel vagyunk kenve valamire, és amire fel vagyunk kenve, azt kell teljesíteni.

– *Ebbe az egy életedbe még a versírás is belefér. Honnan jött a készletés?*

– Olyan tömegű szószátyárságra, semmitmondásra, a nullák felmagasztalására, a semmi ömlésére van a mai sekélyes, felszínes élet berendezkedve, hogy az ember óhatatlanul azokat a formákat keresi, ahol szükíteni tud, s megpróbálhat csakis a lényegről szólni. Úgy hiszem, a költők nagy része is eleve azért nyúlt a versformához,

Soproni Alkalmazott Művészeti Intézet, Diplomabizottság

mert utálta a dagályos, önismétlő, másoktól lopott gondolatok áradatait. Amikor a legnagyobb poéták egy szonettbe vagy egy epigrammába elképesztő gondolatokat voltak képesek belesűríteni, azok olyan gondolatok voltak, amelyeknek a bőbeszédű változata nem ért el az emberekig. A kortárs művészetrel is van ilyen problémám. A miénket megelőző korokban nem volt fontos és megengedhető, hogy a kísérleteket a művész a közemberek elé tárja. Senkire nem tartozik, hogy te hogyan verekszel meg magaddal. Mint ahogy nem tartozik a publikumra a sebészorvos több órás küzdelme sem a műtőben: az az érdekes, hogy életben maradt vagy meghalt-e a páciens. Magam is írtam egy sereg hosszú szöveget, iparművészeti tanulmányt, miegymást – de idővel rájöttem, hogy racionalizálni, sűriteni kell. Ekkor kezdtem el döntő többségben epigramma rövidségű verseket írni – ezekből novella is lehetett volna; de minek?

– *Az Iparművészet folyóirat újra-indítása is a nevedhez fűződik...*

– Ez huszonegy év volt az életemből. Egyszer olvastam egy statisztikát, amiből kiderült, hogy több diplomás iparművész van Magyar-

országon, mint képzőművész. Arra döböntem rá, hogy ennek a tömegnek nincs szakirodalma; a kortárs tevékenységnek nincs lenyomata. Nagyon kevesen tudnak egyéni kiállításokat csinálni, hogy legalább katalógusuk legyen. S évtizedek fognak úgy elszállni, hogy nem kap hírt erről a világról sem a szakma, sem a közvélemény. Mert ha valami nincs, az fájhat; de ha valami volt, de nincs meg, az tragédia. Akkor álltam neki Schrammel Imrével és Dvorszky Hedviggel, hogy ötvenéves tetszhalál után feltámasszuk ezt a folyóiratot. Az a gyanúm, hogy ami az utóbbi bő két évtizedben történt az élő magyar iparművészet nyolc műfajában, annak a java benne van ebben a negyedéves kiadványban. Körülbelül tízezer fotót és nyolckilencszáz cikket publikáltunk – ebben a szakma zanzája már benne foglaltatik. Ez azért is fontos, mert az Iparművészeti Múzeumnak évtizedek óta nincsen pénze még a kortárs iparművészeti művek krémjének a megvásárlására sem – ezért ha a folyóirat nem közli, a tárgy voltaképpen nem létezik.

– *Ezeket a rögzítéseket, összegzéseket azért saját könyvek formájában is elvégezted...*

– Sőt van egy beszélgetőkönyvsorozatom is, a három kötet után most tervezem a negyediket. Ez azonban az akadémiai elnökségbe nem fér bele; csak utána esedékes. Negyvennyolc alkotóval beszélgettem ebben a három könyvben – színházi emberrel, keramikussal, építésszel, fotóssal, formatervezővel, és így tovább. Nem életrajzok ezek, hanem vallomások: a titkokra, az exkluzivitásra vagyok kíváncsi; azokra, amiket sehol máshol nem mondtak még el. De eszméletlen mennyiségű jegyzetem is van – az akadémiai archívum számára ezeregyszáz olyan írás összegyűjtésénél tartok, amelyek nem jelentek meg könyvben. Úgy tudom átadni az írott életművem a könyveimmel együtt, hogy ezzel özvegynek, rokonnak, unokának nem kell már foglalkozni. Mindezt azért sikerült megélni, mert a Nyugat-magyarországi Egyetem Alkalmazott Művészeti Intézetének egyik alapítója lehettem, ott habilitáltam egyetemi tanárrá, s ma ennek az egyetemnek vagyok professor emeritusa. A tanítás évei sok-sok tapasztalattal gazdagították az életemet.

– *Az életed – mint egyébként mindenkié – mozaikokból áll össze; gondolom, nem véletlen, hogy a mozaikműfajt szimbolikus, vallomásos formává nemesítetted. Ady azt írta: „minden Egész eltörött”; de te mint ha nem nyugodnál bele ebbe, s megpróbálnád összerakni a széthulló alkatrészeket...*

– Azzal kezdeném, hogy akár mennyire jól tartom magam, én már nagyon régen készülök a halálra. Nagyon pontos számvetéseket csináltam, terveim vannak a következő évekre: olyan boldogan és nyugodtan akarok meghalni, hogy semmi olyasmi ne maradjon utá-

nam, ami befejezetlen. Az ember tudjon a saját életművével a végélelel elé állni. S csak akkor fogok tudni elszámolni, ha rendbe szedtem az egész életemet. Most ott tartok, hogy már bármelyik pillanatban nyugodtan meg tudnék halni, mert úgy érzem, naprakész vagyok ebben az elszámolásban. Ebben pedig nagyon sokat segített a mozaik. Úgy negyven évvel ezelőtt, amikor volt saját asztalosműhelyünk és készítettük a bútarainkat, eszméletlen mennyiségű gyönyörű fahulladék keletkezett. Szeretem a fűrész, a vésőt, a gyalut; s azt faggatni, hogy a fa mit mond magáról, mit árul el nekem a titkaiból, milyen szeretne lenni – csak kéri, hogy én működjek közre ebben. Önmagától ugyanis nem tud megnyilatkozni – kivéve persze az erdőt; de az a botanikusokra tartozik, nem a belsőépítészekre. Csináltam egy nagy mozaikot a székesfehérvári múzeumba már 1970-ben is, ami nincs meg: fogalmuk sincs, hol lehet. Közben hányt-vetett az élet, igazgató és politikus lettem, s el is felejtettem ezt a technikát. Amikor elkezdtem betervezni a hátralévő időmet, rájöttem, hogy ezt a mozaikkészítést, amely nem fizikai megpróbáltatáson alapszik, hiszen nagyon kevés technológiai része van, halálra lehet csinálni. Akkor kiválasztottam harminc-negyven kultikus tárgyat az életemből – a kopt pápától kapott ezüstmedáltól a meghalt feleségem fotóján át a legkülönbözőbb helyekről való faragásrészletekig –, s ezek köré építettem a mozaikokat. Példaként mondom: van egy portrém Makovecz Imréről, azon rajta van egy imádság japánul, s mindezt eltakarja egy mozaik – hogy mik vannak belül, azt senki nem fogja tudni, csak te, akinek elárultam. Mindezen van

egy arany madár egy fészekben, amelyet Makovecz feleségétől, Marianntól kaptam annak az iparművészeti csoportosulásnak az emlékére, aminek közösen tagjai voltunk. A történetet senki nem tudja, de ettől még benne rejtőzik, s más asszociációkra is módot ad. Egyébként Mariannak adtam ezt a mozaikot Imre emlékére.

– *A kopt pápával hol futottál össze?*

– Vele Egyiptomban találkoztam, s kiderült, hogy tud magyarul, sőt az Iparművészeti Múzeumban akkor volt gyakornok 1953-54-ben, amikor én László Gyula tanítványa voltam, s ott pingpongoztam az emeleten.

– *Ha változatlanul készülnek a mozaikok, mi lesz azzal a bizonyos lezárt életművel?*

– Szeretnék még egy kiállítást a nyolcvanötödik születésnapomon, mert vannak még olyan kultikus tárgyaim, amelyek vágyakoznak az örökkévalóságra.

– *Mi lesz ennek a tárlatnak a címe? Hová lehet még az Aranykort fokozni?*

– Nem tudom. Az ellenzőim talán azt fogják mondani, hogy *Varangyor*. (Nevet.) *Gyémántkor* biztosan nem lesz. Amúgy is, a múltkori kiállítás óta egyelőre csupán két új mozaikom van. De ennek az új termésnek, amelynek a nagysága attól is függ, hogy meddig élek, az utolsó darabja szükségképpen félbemarad. Én ezt már bele is kalkuláltam. S ha a katolikusok hiszik, hogy az ostyában benne van az Úristen teste, vajon miért ne hinném, hogy van jelentősége, ha ebben a végső mozaikban benne rejlik a családom, a hitem, a foglalkozásom néhány maradandóságra ítél emlékfoszlánya?

Csontos János

MARTIN WALSER
A rendezés

Regényrészlet

Augustus Baum, a neves színházi rendező szélütés következtében kórházban fekszik. Csehov Sirályának rendezéséből ragadta ki a betegség, de a betegszobából tovább rendez. Nemcsak a darabot, hanem önmagát, és közvetlen környezetét is rendezi. A szereplők: az éjszakai ápolónő, Ute-Marie, a feleség, Gerda, a doktor és önmaga, akiket egy meg nem írt regény logikája szerint mozgat.

A regénynek nincs elbeszélője. Az alakok egymással és egymás ellen beszélve cselekszenek. Részt vesznek a játékban, azért kell beszélniük. A rendezés az egyenes beszéd regénye, de nem csak az. A szereplők életkörülményeik különbözősége dacára egyformán jók, szépek és igazságra törekvők. Ez a feltevés meglepően értelmezi át az ősrégi témát.

Martin Walser nem először választja regénye témájaként a szenvedélyt, a függőséget és a megszállottságot. A rendezés az ironia és a tragikum kettős megvilágításában próbálja megérteni és megértetni az élet legérthetlenebb jelenségét, a szerelmet.

*

Hallgatás és elhallgatás. Eltitkolás és titoktartás. Végre, végre, végre! Gerda! Olyan darabot alkalmazok színre, amiben a szereplők nem képesek bevallani egymásnak az igazságot. És ha mégis kiderül,

akkor az katasztrófa. Először a hallgatás, ez rendben van, azután az elhallgatás, azután az eltitkolás, utána a titoktartás. Amit egymás előtt elhallgatunk. Mindenikünk a másik előtt. Az elhallgatás erőfeszítést igényel. Szorongani kezdesz, attól félsz, elfogy az erőd, és nem leszel képes továbbra is elhallgatni, amit eddig elhallgatál. Ez pedig a véget jelentené. Minden kapcsolat végét. Nem csak a házasságét. Mindenki az, aki a másik előtt a legtöbbet elhallgatja. A titoktartás az, ami egymással összeköt. A titoktartás legmagasabb foka az, amikor valamit önmagam előtt és magam miatt is titokban kell tartanom. Nyilván uralkodik felettünk valamiféle erkölcs többé-kevésbé tökéletesen, amit ugyan nem ismerünk el, de ami mégis eldönti, mit kell önmagunkról tartanunk. Mit szabad, és mit nem szabad gondolnunk. A lélek legfinomabb képessége az, hogy tud védekezni az elviselhetetlen ellen. Ezt a képességet nem fogom gyanússá tenni. Házasnak lenni: egyrészt közelség, másrészt hallgatás, elhallgatás, eltitkolás, titoktartás. Az ember többé vagy kevésbé házias. Az sajnos utópia, hogy a házastársunknak mondhatjuk el a legtöbbet magunkról.

Augustus abbahagyja, érződik, nem mondott el mindent, amit el akart mondani.

Gerda nem vár. Azt kérdezi:

Mennyivel fiatalabb?

Nálad?

Nálad!

Nem kérdeztem meg tőle.

Igazság. Az volna a Paradicsomba való visszatérés, de azzal a tapasztalattal, hogy milyen idekint.

Európa válságos helyzetben van, a gazdasági problémák elégedetlenséget szülnek, és fölébresztik az európai egység eszméje iránti gyanakvást. Egyre többen érzik úgy, hogy az integráció túlzott mértékben korlátozza nemcsak a nemzeti függetlenséget, de az egyéni szabadságot is. Vita tárgya, hogy az integráció az önállóság és kulturális sokféleség megszűnéséhez vezet-e, vagy az új impulzusok éppenhogy gazdagítják az európai kultúrát? Az idei drezdai BARDINALE költészeti fesztivál, amely szeptember 12-e és 15-e között zajlott le, ezeknek a problémáknak a tudatában válaszolta ki jelmondatát: „Európa egy befejezetlen vers”. A részvételre meghívottaktól a rendezők arra vártak választ, miként gondolkoznak Európa költői a közös jövőről.

A kultúrák összekapcsolása az európai integráció fontos mozzanata. Csakis egymás megismerésén keresztül juthatunk el a megértésig és az együttműködésig. Az európai nemzetek elsősorban kulturális és nyelvi közösségek, az individuumot, a magányos embert is csak ebben a szellemi erőterben érthetjük meg. A Magyar Napló jelen számában megjelenő írásokat ennek a szemléletnek a jegyében válogattuk. Nem reprezentatív áttekintésre törekedtünk, erre a terjedelmi okok miatt amúgy sem lett volna mód, hanem a német lélek különböző megnyilvánulásait próbáltuk bemutatni. Helyet kaptak a legidősebb generáció képviselői (Dagmar Nick és Martin Walser), akik a háború borzalmaival is megélték, jelen vannak a ma javakorukban levő ötvenévesek (Ludwig Steinherr és Marcel Beyer).

Ez az összeállítás a lehetséges ablaknyitások egyike csupán, és az én ízlésemet képviseli. A gazdag és rokrétú német irodalom sok-sok ilyen ablaknyitást megérdemel, de hát nemcsak öncélú ablaknyitások ezek, általuk a magyar olvasók is gazdagodhatnak.

A német összeállítást válogatta és fordította: Schiff Júlia

A sérthetetlen lélek gyenge pontjai! Most! De amíg volt, minden volt. A te Mindenséged!

Nézd, Britta, Carla, Lavinia...

Hogy csak az utolsó hármat említsem.

... ez az utolsó három színre alkalmazás. Britta az isteni Kleist Kätchen von Heilbronn-ja, Carla az abszolút Sophokles Antigone-ja. Lavinia a félelmetes Molière Tartuffe-je.

A sérthetetlen lélek gyenge pontjai!

Visszavonom. Bocsánatot kérek.

Kitől?

Tőled. Brittától! Azon az ostoba kölni kongresszuson az első sorban ült. Egyáltalán nem úgy nézett ki, mint az első sorban ülők. A nagybátyjának, az X. Y. professzornak fenntartott helyen ült. Feltűnt nekem, mert felvette a beszédek. A fogadáson aztán megkérdeztem tőle, valóban a nagybácsiért tette. Gyerek lány, noha már huszonhat éves. A haja alól nézett rám, de nem pillantás volt az, hanem segélykiáltás. Jöjjön, mondtam, kézen fogtam, kivezettem. Valami lokálba. Csak nézett maga elé. A kezére. Az ujjai mintha birkóztak volna egymással. És ő nem tudott beavatkozni, nem tudta megállítani őket. Jómagam a Kätchen-próbákon. Eltelve ezekkel a mámoros, lebegő Kätchen-mondatokkal. Nézem a kezét, és mondom neki félhangon a szöveget: Valóban, ha ott összeomlva látom, kipirult arccal és összeillesztett kezeccsékkel. Aztán az első szava: Félek. Majd nagy nehezen: Az apja a vízbe vetette magát a Földközi tengeren egy sétahajó fedélzetéről. Aztán fokozatosan valami tartalom: hogy ő nem akar már mindenben hibás lenni. Felelőtlenség. Ilyen kifejezést préselt ki magából. Felelőtlenség, végre. Elszédült, amikor a fogadáson megszólítottam. Meg kellett fogódkodnia az egyik asztalkában. Éppen segítenem kellett egy színésznőnek, hogy megértse a tizennégy éves Kätchent. Amikor először meglátta Wetter vom Strahl grófot, eléje zuhant. A huszonkét éves színésznő kérde tőlem, hogy Kätchen tudja-e, hogy mit tesz, vagy ez egyszerűen így történt, vagy hogy utánoz-e valamit. Amikor Britta az elszédülésről beszélt, elmondtam neki egyet-mást Kätchenről, aki a darabban nem csak egyszer ájul el a gróf előtt. Akkor egészen odáig volt. Én szintén. Az apja halála óta még sose értették úgy meg, mint abban a pillanatban, amikor megszólítottam. Mikor történt az apja halála? Négy és fél éve. És én nyakig a Kätchen-próbákban! Az első változatban Kleist

monológot írt a grófnak, aki meglátta Kätchent. Felkiált ötször: Valaki szeret! Szeretnek. Lydia fedezte fel ezt a jelenetet. És be akarta vinni a darabba az ötszörös „Szeretnek”-et. Elutasítottam. Nem tudtam, hogyan adhatná elő ezt egy színész. Ötször: „Szeretnek”. Miután Brittával találkoztam, hagytam, hogy a gróf ötször „Szeretnek”-et mondjon. Egyszerre lehetségessé vált. Semmiféle nehézség, semmi furcsaságot nem találtam már benne, ötször azt mondani: „szeretnek”. Meg kellett élnem ahhoz, hogy hihetőnek érezzem. Igen, erre szükség volt. Ez után a monológ után a grófnak sírnia kell. Az ötszörös „szeretnek” után. Sírni a legnehezebb. A színpadon. Egyáltalán a testi folyamatok. Sírni, szeretni, meghalni. Semmit se szabad utánozni. Magamnak is sírnom kellett. Hát igen. Sikerült. Valahogy.

És Britta ma???

Hét éve Braziliában dolgozik a BMW-nek.

Férjnél van?

Nincs.

Persze hogy nincs.

Sokáig írt nekem. Nem is olyan könnyű, nem tudni segíteni egy emberen. A BMW-nek Braziliában! Még látom az egymással birkózó ujjait.

A heilbronni kis Britta!

Csak gúnyolódj nyugodtan. Tauberbischofsheimből való. Mégiscsak. Az nincs túl távol Heilbrontól. Csontkovács volt akkor. Talán még ma is az. Mindent a kezekkel. És Ayurvedával. Minden mindig Pitta, vagy Kapha, vagy Vata.

Végül is sikerrel járt.

Csupán egy affér. Bevallom, a siker onnan származott, hogy Kätchent izzó ködben lovagoltattam. A gróf halálosan beteg, és azt álmodja, hogy egy kerub hozzávezeti Kätchent. Akkor fut be a mindent eldöntő hír: Kätchen a császár lánya. Ezért lovagoltathattam a kerub vezetésével meztelenül, izzó ködben egy fehér lovon.

A sérthetetlen lélek gyengesége!

Mert mindent annyira szemérmesen kell előadnom neked. Ez már rutin. Mihelyt nőiességről van szó, alacsonyabb fordulatszámra kapcsolok. Igyekszem ártalmatlan színben feltüntetni mindent.

Eltitkolás. Titoktartás.

Pontosan. Mindent elviselhetővé akarok számodra tenni. Mert elviselhető is. Mert szeretlek. Mindig is szerettelek. Boldog vagyok, hogy az öregedés nam árt neked. Szemem veled együtt öregszik. Gerda, te az első találkozásunk óta egyetlen nappal se lettél idősebb.

A te öregedésedet nem érzekelem. Nem túlzok. Ki voltál te, ki voltam én huszonkilenc évvel ezelőtt? Befejezetlen, szép, természetes, gazdag ígéretek, nyers gyémántok voltunk. Azután maga a sors csiszolt bennünket százezer percen keresztül. Túl sok volt a kihívás, a követelmény, örökösen a kudarc árnyékában élni, egymás ellen az egymásrautaltságban, együtt egy hadüzenet nélküli, de soha meg nem csillapodó háborúban. Olyan társadalomban, amely arra szövetkezett, hogy kinyírjon bennünket. Ettől olyan búval bélelt csaknem minden férfi, sérült csaknem valamennyi nő. Kivéve téged. Rajtad egyáltalán nem látszik, hogy ebből a világból való vagy. És ez a sértetlenség – itt most egy rémes idegen szó következik, amelyet bárhogy utálok, képtelen vagyok elkerülni – a mi félelmetes szinkronizmusunkból ered. Ebből az össze nem hangolható összhangzatból, amely, lehet, maga az azonososság. A harmónia talán még a szinkronizmusnál is rosszabbul hangzana. Tudod, az idegen szavak ellenségeim. Egyáltalán a szavak, meg a gesztusok, Gerda. Add a kezed!

A felé nyújtott kezét két kézzel ragadja meg.

Gerda, a te szerelmed és az én szerelmem, a mi szerelmünk örök szerelem. Törhetetlen. Megcáfolatlan. Van pillanatnyi szerelem, amely örök akar lenni. Lehet rá gyanakodni, és neked száz okod van erre. De téged és engem, bennünket olyan megértés köt össze, ami erősebb mindennél, amit mások el se tudnak képzelni. Ute-Marie Wiese, engedd, hogy nevének nevezem. Wiese a neve, Gerda. Nekem sose volt az ellen ellenvetésem, hogy a te neved Schlatt. Egy született Schlatt! Az voltál, az is maradtál. Egyenes, karcsú, minden fölösleges gesztus nélküli, megfogható, erős, Schlatt. Most: Wiese. Nem lett volna rá szükség! De így történt, Gerda. Wiese a neve. Egy költő sose nevezne egy nőt, egy lányt Wiesének, rétnek. Ezt csak a valóság teheti meg. A valóság nem szorul rá a gyengédségre. Azt hiszed, rajongok érte! Pedig csak felsorolom, amit érzek. Magyarázd meg, akkor miért mondhatom: ő a szerelem tartománya. A gyengédség hegycsúcsa. Az érzélem óceánja. És Ute-Marie! Furcsa, bensőséges merészség, ahogy ez a keresztnév nekifut, a magasba ugrik! Hol ér földet? A Wiesén, a réten! Gerda, ő hozzánk illik. Érzem. Ő az, akivé mi lehattunk volna. Ha én... szinte mindent helytelenül cselekedtem! Ute-Marie szerencsés véletlen számunkra. Ne szólj semmit. Szeretlek, jobban szeretlek, mint valaha, talán azért, mert most így szólhatok hozzád. Sose voltam még

olyan gazdag, mint ebben a pillanatban. Sokkal jobban szeretek most, mint ahogy valaha is szerettem bárkit. Téged szeretlek, de az éjszakás nővért is szeretem.

Ez az érzés... az ölekezés erejének érzése. Mondd, miért tilos ez az érzés? Ha megmagyarázod, és én megértem, akkor nem érzem többé, megsemmisül, és vége lesz. Nem tudom, mit tegyek. Gerda, legyen meg a te akaratod! Gerda, gyere. Gyere végre! Gyere hozzám!

Gerda leül az ágy szélére, ő pedig magához vonja az asszonyt. Mivel az ágy derékalja fejtől fel van magasítva, a férfi Pietà-szerűen félig fekszik, félig ül.

Mennyi levegőt lélegzel be, jaj, Gerda! Lazulj el! Hagyj mindent egyszerűen meg nem mondottnak! Békében akarok élni veled. Semmi egyebet nem akarok.

Felkészültem rá.

Érzem.

De nem tudok úgy viselkedni, ahogy szeretnék. Ahogy talán kellene! Tegnap történt. Találkoztam egy nővel. Negyven éves. A gyerekeivel nyaralt a Keleti-tengernél. Hazaérkezve nem találta otthon a férjét. Elköltözött. A bútorok, az edények felét, pont a felét, magával vitte. A nő korábban mellopereáció esett át. Azután egy autóbaleset következett. Kiröppült a szélvédőn. A gyógyulás hónapokig tartott, de a hegek megmaradtak. Frankensteinnek érzi magát. Mindenütt hegek. A mellén meg az arcán. A férj pszichológus egy rehabilitációs központban. Segít a pácienseknek, hogy a szenvedésükből erőt merítsenek. A nő azt mondta: Még mindig élek. Az egyetlen hiba az, hogy még mindig élek. Férjem jogosan rossz néven veszi ezt tőlem. És én nem tudok segíteni rajta! Aludni sem tudok. Az injekcióik nem használnak. Nem tudok már nyugodtan ülni se. Éjt napra téve szaladgálok ide-oda céltalanul a végkiemerülésig.

Gerda nem folytatja.

A pácienseid mindig foglyul ejtenek. A pácienseid vámpírok. Mindig is azok voltak. Észreveszik, hogy odatartod nekik a nyakadat.

Mondd csak: milyennek látsz engem?

Rajtad nincsenek hegek. Semmi sincs rajtad tönkretéve. Századszorra mondom: szakasztott olyan vagy, amilyen kezdettől voltál.

Mégis elhagysz. Szabályosan.

Elhagylak? Én téged! Gerda, ahol én vagyok, ott vagy te is.

Hét napja, minden reggel, amikor jövök, látom a szemedet, hogy bevetted azt a rémes szert.

Jaj, már megint ezzel jössz!

Letagadod, mint mindig. Ez groteszk. Olyan vagy, mint egy bokszoló, aki épp elvesztett egy mérkőzést. A lényeg, hogy az éjszakás nővérrel rendszeresen nére kerül sor – megengeded, hogy a *nemi érintkezés* kínos formuláját így rövidítsem...

Kérlek!

Né az éjszakás nővérrel. Mivel ez a kórházi szabályzat szerint is szigorúan tilos, a nő kockázatot vállal, fedeni tehát, mondjuk így, emelkedettebb szükségesség. A klinika szabályainál, az illemnél is emelkedettebb. A szerelem valószínűleg a mindent megmagyarázó és megbocsátó indíték. Eléggé ismeretes, hogy *né* szerelem nélkül is megtörténhet. Statisztikai szempontból valószínűleg sokkal gyakrabban történik meg szerelem nélkül, mint szerelem által. De ugyanolyan biztos: szerelem *né* által is létezhet. És még biztosabb: ami *né*hez vezet, rendszerint nem szerelem. A szerelem a *né* következménye lehet csupán. Lehet! Valakit, akivel teniszszünk, nem kell szeretnünk. Annak dacára szenvedélyesen szerethetünk teniszszni vele. Az a nyelv, amit a *né* produkál, nem a szerelem nyelve. Hanem? Hanem, mondjuk, a fogyasztásé. Vagyis a teljesítményé. A *nében* a partnerek egyetértésben ünnepelik az optimális lefolyást. Minél inkább részesítik a másikat az átéltékben, annál több jut önmaguknak belőle. Valahol olvastam: a másik felgerjesztése fontosabb a sajátmagáénál. Ennek ellentmondok: az öngerjesztés a legfontosabb. És abból jut valami a másiknak is. a *né* esetében produkált nyelv mutatja, hogy a pusztá, a néma *né* nem ideális. Minél fontosabb a nyelv a *né* optimalizálásában, annál nagyobb tettetés. Nem kell ezt hazugságnak nevezni. Elég azt tudni, hogy a szóbeli tettetés több, mint amit a pusztá természet tud, sőt: akar. Most még csak annyit: A *né* kétségtelenül az a motor, ami a mi világunkat mozgásban tartja. Ezerszer bizonyosodott és beigazolódt, hogy mi minden történik végül is a *né* kedvéért. De most: meglepődhetünk azon, hogy azok a férfiak és nők, akiknek egyénisége nem egyenlő a *nével*, akiket páratlan személyiséggéként becsülünk és tisztelünk, a *né* részvevőiként mindenkire hasonlítanak, akikkel különben kereken elutasítják a hasonlóságot? A legkiválóbb személyiség is a *nében* tömeggé változik. Semmi sem személyteleb, mint a *né*.

Hosszú hallgatás. Augustus érdeklődést mutat.

Te se vagy személyesen semmiben se oly kevésbé részes, mint a *nében*. A *nében* nem vagy semmi egyéb,

mint nemed funkcionárusa. Ismerem a segédeszközöket, amikkel az ember önmaga előtt el akarja rejteni, hogy a bennünket leginkább foglalkoztató cselekedet egyben a legszemélyteleb is. Az individualitás nem-teljessége. Agapé charizmája. Vagy Plátó szerint: Először kettős neműek, azután ketté lesznek vágva, majd a részek egymáshoz kíváncsoznak, teli sóvárgással, hogy ismét összenőjenek. Ezer ilyen mese dicsőíti a *né* valóságát. Kiegyenlítődé a különbség nélküliségig... Idefigyelsz még?

Bocsáss meg. Még mindig nem tudom, hogy reagáljon Nina Trigorinra. Bocsáss meg. Itt vagyok megint.

Ezer mese a *né* valóságának dicsőítésére. Kiegyenlítődé a különbözőségiig, ami a *nén* kívül minden elképzelhető módon el lesz rejtve, el lesz titkolva, le lesz tagadva. A *né* tehát olyan történet, amelynek mi semmi esetre se akarunk úgy megfelelni, mint a *né* rabszolgái. A természet akarja ezt így, ő akarja még mindig így. Az egész műveltség nem egyéb, mint a legfontosabbak elrejtésének kísérlete. Ugyanis: a *nében* nem két személyiség, hanem két *né* partner találkozik, akik teljesítenek. Augustus, mot jut eszembe az első, általam látott rendezésed. Húszéves voltam akkor.

Szeget szeggel.

Jó! Hol?

Wuppertalban.

Nagyon jó.

Komisz darab volt. Az erkölcs egyszeregye.

És mégis a végtelen Shakespeare. Pillanat.

Megnyom egy gombot a mobiltelefonján.

Igen, Lydia. Igen, én vagyok. Később jövök ... félórával. Csak Enrico van bejegyezve. Meg fog érteni. Hamarosan ott leszek. Igazán jó darab. *Rómeó és Júlia* ehhez képest limonádé.

Shakespeare megfordul sírjában! Nem kellett volna elvállalnom.

Emlékszem még a cselekményre?

Mint minden, amit el kellett szenvednem, bevésődött.

A herceg...

Alkalmat ad neki a folytatásra.

A herceg szabadságra készül. Angelo, a helytartó kormányoz. És ezt mindjárt a lehető legszigorúbban teszi. Felfrissít egy értelmetlen régi törvényt, amelyik lehetővé teszi neki, hogy a fiatal Claudiót halálra ítélje. De Isabella, Claudio lánytestvére, aki épp kolostorba akar vonulni, Angelóhoz megy és

kéri, kegyelmezzen meg a testvérének. Igen, ha Angelóval hál, akkor szabad a testvére. De Isabella ezt nem tudja megtenni. Szövetkezik Marianával, Angelo egykori menyasszonyával, akit Angelo öt évvel azelőtt megszegyenítve faképnél hagyott. Isabella előkészíti éjjelre a kerti pavillonban a *né* jelenetet. Angelo jön, hál is, azt hiszi, Isabellával, a valóságban viszont a megszegyenítve elhagyott Marianával.

Ebből elég. A többi dráma. Shakespeare szereti a Bibliát megszólaltatni. És Ádám *megismerte* asszonyát, Évát. És az állapotos lón. A *né* után Mariana megesküszik: Én megismertem őt, de az én emberem nem látja be, hogy megismert engem. Angelo viszont arra esküszik, hogy ő Marianát se nem látta, se nem hallotta. Ennyit a *né* általi közelségről. Mindezt *megismerésnek* nevezni szimpla *né* dicsőítés. Két nemi szerv találkozik egymással, hogy a szaporodás parancsának engedelmessédjék, ennyi az ősi vonzás, de már nem tudunk róla. Ennyi Rómeó és Júlia története is. A te feladatod pedig e dicsőítés terjesztése. A erogén zónák izgalmának annyi köze van a szerelemhez, mint a holdnak a hozzá címzett versekhez.

Ha megérintem a mellbimbóit, elszenvedí az, amit te orgazmusnak nevezel. És ami ilyenkor magával ragadja, elragadja, odáig ragadtatja, hogy kiáltania kellene, azt egy párnába fojtja. Olyan nincs is, hogy valaki merő élvezetből kiált.

És hogy ez mindenkivel ugyanúgy történik, az mindegy neked.

Ebben a pillanatban én vagyok az, aki minderről tehetek. Bocsáss meg, Gerda. Mi most mindent túl komolyan veszünk. Tudod még, hogy ki játszotta a gonosz Angelót? Stallhofer! Egyformán fiatalok és egyformán nagyratörők voltunk mindketten. És ő

egy tökéletesen gonosz, simulékonyan gonosz, fölényesen gonosz, vérmérséklet nélküli gonosz Angelót alakított. Én pedig egy szerencsétlenül gonosz, gyámoltalanul gonosz, szomorúan gonosz Angelót akartam. Stallhofer győzött! De a tulajdonképpeni dráma Claudio volt. Az a színész, most nem jut eszembe a neve, alkoholista volt, elmotyogta a szöveget, és mégis vaktában érzéki, állandóan önmagát

elcsábító Claudio volt. Bár csak minden tizedik mondata volt valóban érthető, minden szavát érteni lehetett. A szövegű Stallhofer kimondhatatlanul szenvedett. És egyszer kitört: ő szöveget akar, nem részeg motyogást. Az alkoholista, Kurt volt a neve, mintha villámcsapás érte volna, hirtelen Stallhoferré vált, olyan simulékonyan, annyira szuverénon, olyannyira temperamentum nélkül adta elő a szerepét, mint Stallhofer a sajátját. És megkérdezte tőlem, ilyennek képzelem-e Claudiót, ennyire sebezhetetlennek. Valahogyan kibékítettem őket. Akkor jöttem rá, csak alkoholistákat akarok rendezni. Elveszettek.

Marianna arany madara (famozaik, papír aranymadár, keret és keretezett textil háttér)

Martin Walsér (1927, Wasserburg, Bodensee) egyike a legnagyobb kortárs német íróknak. Regényeiben és elbeszéléseiben az antihősök belső konfliktusait ábrázolja. Lindauban érettségizett, utána a regensburgi, majd a tübingeni egyetemen végzett irodalomtudományi, történelmi és filozófiai tanulmányokat. A Franz Kafkáról írt disszertációjával doktorált Tübingenben. 1953 óta rendszeresen résztvevett a *Gruppe 47* ülésein, ahol *Templones Ende* című elbeszélése kitüntetést nyert. Az 1957-ben megjelent első regénye, *Ehen in Philippsburg* nagy sikere óta szabadfoglalkozású íróként él családjával Friedrichshafenben, majd a bodenseei Nussdorfban. Az elmúlt évtizedek politikai mozgalmában kötelezettséget vállalt Willy Brandt kancellárrá való kinevezése mellett, a vietnami háború és a német kettéosztás ellen. Feltűnést keltett a heves vitákat kiváltó beszéde 1998-ban a frankfurti Pauls-templomban. A Berlieni és a Szászországi Szépművészeti Akadémia, a Darmstadti Nyelv- és Költészeti Akadémia és a Németországi PEN-Központ tagja. Személyvnyünket az író szíves hozzájárulásával a Rowohlt Kiadónál megjelenőben levő, *A rendezés* című kötetéből vettük.

DAGMAR NICK

Zsoltár

*A hold ellipszisei
fogva tartanak;
vállamra jégdara
pereg
az ég szemhéja
rámcsukódik. Mögöttük
ezüstös feketeség
borzong.
Itt akarok rád várni.
Minden utat feltört
a tél és megroppantotta
a hidakat.
Keress meg, kövess
az állatövön keresztül.
A szerelem csillagképe
alatt majd rám találsz.*

Változások

*A csillagok régensségét
merészelted érvényen kívül
helyezni, meg a holdat,
az apályt és a dagályt.
Visszaadtad a varjaknak
fehér tollazatukat,
amit valaha Apolló vett el tőlük
bánatában.
Tudom azt is,
hogy a város
aszfaltjából te virágoztattad
ki a rózsákat
tél közepén.
Az évszakokat is
összezavartad.
De nem csak őket.*

Ez a szív

*Fecsketollak ideges
rezdüléseit követő szívemet
a szélre bízom,
talán hogy egy pehelyfelhő
elvigye hozzád.
A félelem füstjelzéseit
átvészelted rég.
Derűsen és szívósan
életben maradt,
mintha az esti csönd, amit
belélegzünk,
nem volna halálos
önmagában is.
Ideges szívem
sértetlen tér vissza
átvészelve minden
szerelment,
Nyílt tüzek vándora,
nem lettem szegényebb.*

Könnyedén

Egyetlen pillantással
 átfogod a világegyetemet
 kimondatlan szavaddal kimondod,
 fényt vetítesz
 a paleolitikus hallgatásba,
 felmérve az örökkévalót
 egy kavicsal térsz vissza,
 a szívem kútjába dobod
 könnyedén,
 anélkül hogy tudnád:
 földrengést
 idézel elő.

Birtok

A kentauroktól
 tanultam meg a szerelmet
 és a rablást
 s hogy gyorsabb legyek
 a vadászoknál –
 azt is,
 hogy a nyílveszőt miként
 kell kitépni a húsból,
 még a bénulás előtt.
 Ez a tudás ma is hasznomra válik,
 noha egyesek úgy vélik,
 már nem kéne rászorulnom
 az én koromban.

Tapasztalat

Ikarosz a szemem láttára
 zuhant le, a gomolygó ködben
 visszhangzó segélykiáltás
 mintha az én számból fakadt volna,
 tüdőhólyagjaimban megszorult
 a rémült levegő,
 az ég spirálja elbocsájtott,
 s én a fémcső tengerhez csapódtam.

Túl közel kerültem hozzád.

Dagmar Nick egyike az 1945 utáni Németország legjelentősebb költőinek. 1926-ban született Boroszlón, Edmund Nick zeneszerző és Kaete Nick-Jaenicke koncerténekesnő második gyermekeként. Édesapja, aki kora neves zeneszerzője volt, szoros kapcsolatot tartott fent magyarországi kollégáival. Dagmar Nick 2004-ben kiadta és kommentálta édesapja levelezéséből és dalaiból álló művét *Edmund Nick. Das literarische Kabarett, Die Schaubude 1945–1948. Seine Geschichte in Briefen und Songs* cím alatt. Tagja a Német Írószövetségnek, a PEN-Klubnak és a Bajor Szépművészeti Akadémiának. Számos irodalmi kitüntetést nyert el. 2012-ben megjelent Schiff Júlia fordításában a budapesti Napkút Kiadónál *Beszélgetés árnyakkal* című verseskötete. Szemelvényünkbe a költőnő szíves beleegyezésével Schiff Júlia fordításában a Rimbaud Kiadónál 2001-ben megjelent *Liebesgedichte (Szerelmes versek)* című kötetéből válogattunk.

MARCEL BEYER

Hogyan nevettek és ríkat meg bennünket egyazon Leica

Fényképezni annyi, mintha meghalni tanulánk, mormogom félhangosan magam elé, miközben egy délután a LIFE magazin egyik régi kiadásában lapozok, és az olvasóink írják rovatban három kis fényképen akad meg a szemem. Az elsőn a berlini Állatkertben egy csimpánz egy Leicát tart a hasa előtt, és úgy látszik, hogy kíváncsian, de kissé tanácstalanul vizsgálgatja. A másik kettő – a beküldő rövid kísérő levele szerint – pillanatfelvétel, amit a csimpánz maga készített ugyanazzal a Leicával. *De egy állat, még ha emberszabású majom is*, mondom ugyanabban a pillanatban, *nem tanulhat meghalni*, még akkor sem, ha fényképezőgéphez jut, és ketrecéből a rács túloldalán tolongó látogatókról fényképet tud készíteni. Az emberek – lenge nyári ruhában a nők, kalapos férfiak, a vasárnapi kirándulásra kicsinosított gyerekek – nevetnek, kinek nem görbüle minimum mosolyra a szája, ha a majomházhoz érve, még mielőtt saját fényképezőgépét beállítaná, egy csimpánz kamerájával találja magát szemben. A csödület mögött bokrok és öreg fák, napfény derengi át a sűrű lombokat, senki sem visel kabátot, Berlin nyári derűben fürdik.

Régen továbblapoztam már, cikkeket futok át, hirdetések nézegetek, szórakozottan pergetem a lapokat, de a majomfelvételek nem mennek ki a fejemből. Az egyik kapásból készült. Az alakok bemozdultak. A bal szélén egy sötét, emberalakú árnyék látható, annyira közel van a ketrechez, hogy az első pillanatban észre se vettem. Tüzetesebben megvizsgálva valóban felfedezhető egy ember a képen, amint éppen felemeli fényképezőgépét, és a keresőt a csimpánzra irányítva, valószínűsíthetően, vele azonos pillanatban exponál. *Meghalni tanul, ami annyit tesz, egy fényképezni készülő emberszabású majomról felvételt készít egy Leicával*, közben, minél tovább nézem a képet, annál erősebben támad föl bennem a gyanú, a fényképész szeme nem a kereső ablaka mögött rejtőzik, hanem a Leica fölött rám hunyorít.

Ez az alak nem egy véletlenül a csimpánzketrec előtt ólálkodó állatkerti látogató, értem meg, hanem maga a képek beküldője. Kísérő levelében ugyan azt

állítja, hogy a majomőr ötlete volt a Leicát a csimpánz kezébe adni, de valószínűleg hazudik, lehet, csupán azért, hogy ne tűnjön szerénytelennek, hiszen az egyik fényképen rajta van.

Hilmar Pabel, így írja alá az olvasói levelet, a név számomra nem jelent semmit, és mégis, ez az ismeretlen férfi a LIFE-magazin 1938. szeptember 5-i számából rám hunyorított. Rám hunyorított, aztán eltűnt a tömegben, akárcsak a többi látogató, akiket egy majom fényképezett le. Egyesek a pingvinek irányába, mások a vendéglő felé indulnak, távolról látom őket, fagyaltot nyalnak, cigarettáznak, beszélgetnek, míg a városra terülő este haza nem tereli az utolsó látogatót is.

Látogatás a berlini Állatkertben 1938. szeptember 5-én, mormogom félhangosan magam elé, és megint nem csodáltam meg a zsiráfokat, megint elmulasztottam a vadállatok etetését, és a délután megint túl rövid volt ahhoz, hogy az ismerősöket, akik elhaladtukban rám köszöntek, meghívhattam volna egy pofa sörre. *1938. szeptember 5-e*, ez visszhangzik az emlékezetemben. A következő hétvégén a csimpánzketrec előtt meglátom az első kabátot, szeptember végén a nyitott ernyőket, októberben a sapkákat és a sálakat, a háttérben színes lombok, néhány hét, és már kopaszak a fák.

November eleje van, *nem fényképez már a majom*, mondom. Titine, ez a berliniek által annyira kedvelt nőstény csimpánz aligha emlékszik rá, hogy valaha egy Leicával a ketrec túloldalán nevetgélő sokadalomról felvételeket készített. Modelljei két hónappal később, 1938. november 9-én, vélhetően erről se tud Titine semmit, két csoportra oszlottak: egyesek továbbra is, mintha semmi se történt volna, hétvégéről hétvégére kilátogattak az állatkertbe, hogy megcsodálják a három nőstény majmot, Titine-t, Suse-t és Lore-t, a többiek számára minden állatkertlátogatás ettől kezdve tilos lett.

Fényképezni annyi mintha ölni segítenél, mormogom félhangosan magam elé, amikor egy másik délután a BERLINER ILLUSTRIRTE ZEITUNG egyik régi kiadására esik a tekintetem, a címlapot elfoglaló felvétel szemlélésébe merülök. Elnyűtt, foltozott hosszú kabátot viselő férfit ábrázol, aki – görnyedt járása után ítélve – nehéz zsákot hord hátán. Két, simára borotvált, tiszta egyenruhás, fényes csizmájú német kíséri, a mellékelt szövegmagyarázat szerint két rendőr, akik egy zsidó kurmplicsempész vezetnek el.

Ezen a riportfelvételen mégis minden hamis: A rendőrök csizmái túl élénken csillognak, a fogoly csizmái túl megviseltek, ócskák. A rendőröknél nincs fegyver, a foglyon pedig nem látszik, hogy megalázták és megverték volna, vagy hogy féltene az életét. Ezenkívül az egyenruhások, valamint a letartóztatott feketéző túl érdektelenül néznek el a kamera lencséje mellett. Mintha mindhárman tudnák, hogy csupán alakok, szereplők a lublini gettóban a fotóriporter számára megrendezett razziában. Szemük se rebben.

De a fényképész, még ha egy propagandagépezet tagja is, csak azt rögzítheti, ami lejátszódik a szeme előtt, mondom szinte egyetlen lélegzetvétellel, és nem tud, legalábbis addig, amíg a Leica keresőjén át nézi a világot, részt venni az öldöklésben. Ha csak fel nem hatalmazta valaki, hogy a kioldógomb megnyomásával befolyásolja az esemény kimenetelét. Az a három személy a képen jobbról balra halad – talán nem véletlenül, az egyszerű fényképészigazság szerint, a balról jobbra irányuló mozgás a jövő, az élet igenlését jelenti, a jobbról balra irányuló mozgás ellenben elfordulás, a múltba, a pusztulásba, a halálba visszavezető út.

Rég elfelejtettem már ezt a képet is. Most éppen a BERLINER ILLUSTRIRTE ZEITUNG címlapjait

futom át. Az 1940. december 5-i borítófelvétel nem megy ki a fejből. A művészet minden szabályának betartásával elrendezett kép alatt, amelyiknek pillanatfelvételnél kellene hatnia, egy név áll, amivel már találkoztam egyszer régi képes folyóiratokban, noha kevésbé egy személyt hozok vele összefüggésbe, mint inkább egy emberalakú árnyékot. A fényképész neve Hilmar Pabel.

*Ha Hilmar Pabel által fényképeztetni le magát az ember, az annyi, mintha meghalni tanulna, tanára pedig az a férfi, aki 1938-ban kamerájával a csimpánzketrec rácsához nyomakodott, és fényképezni annyi, mint a halálraítélteket megmosolyogtatni. Fénykép rögzíti, ahogyan az alighanem első fényképező majom egy Leicával felvételeket készít a berlini Állatkert látogatóiról. Egy Leicával, amelyik rövidesen a lublini gettóban egy megrendezett razziát örökít meg, gondolom, és egy szót se szólok. És miközben még egyszer szemügyre veszem a Titine nevű csimpánzhölgyet, amint sötét majomkeze a fényképezőgépet tartja, megértem, miért tudom magamnak egyrészt könnyen, másrészt sehogyssem megmagyarázni, hogy *hogyan nevette, meg ríkat meg bennünket egyazon Leica.**

Az idő mérhetetlen (famozaik, óramutatók, esztergályozott korongtál, sprága)

Marcel Beyer (1965, Tailfingen, Baden-Württemberg) 1987–1991 között germanisztikai, anglistikai és irodalomtudományi tanulmányokat végzett Siegenben, magiszteri munkáját Friederike Mayröckernek szentelte. 1989-től fogva Karl Rihával együtt kiadta a *Vergessene Autoren der Moderne*-sorozatot. 1990–1993 között a *Konzepte* című irodalmi folyóirat lektora volt; 1996-ban és 1998-ban az University College London, ill. az University of Warwick in coventry *Writer in residence*-je volt. A németországi PEN-Központ tagja. Kiadó és fordító. Versei, esszéi és regényei tárgya visszatérően a német történelem, különösképpen a Harmadik Birodalom. Utolsó kötete: *Putins Briefkasten (Putin levélszekrénye)*, elbeszélések, Suhrkamp Kiadó, 2012. Az itt olvasható esszé a hollandiai kultúrintézetek közös projektje alapján készült: 12 európai szerzőt kértek fel, hogy Montaigne *Miért nevetünk is, meg sírunk is egyazon dolog felett* esszé-címéhez esszét írjanak.

SCHIFF JÚLIA
Jeges utak

előtt felmérték és tagolták a telep számára kiválasztott területet. A nem odavalósi topográfusok felvilágosították a kíváncsiakat: ide telepítik a koreai háború foglyait. Ez az bélyeg aztán sokáig rajtunk ragadt.

Behavazott falu: hótetők guggolnak a havon, a házfalak láthatatlanok. Keserű füstszag. Az éles napfényben mindenütt füles sapkák, vastag kesztyűk, fülíg bebugyolált arcok. Az emberek lapátjaikkal akarják legyőzni az 1953-as kemény tél havát. A domború tetők mellett lapátolnak, míg a falak és a betemetett emberek ki nem szabadulnak. A házak között mély vájatok az utcák. Útrakelés előtt én is segítettem szüleimnek utat ásni szomszédunk házáig. És most ebben a valószerűtlenül sziporkázó, kékesfehér mélyedésben megyek a találkozóhely felé. Fáradt madarak a tiszta levegőben: anyu és apu, két integető kéz. Noha nem láthatom, valószínű a kis Ildikó is mellettük ugrál. Nemrég hangosan kiáltozva szaladt utánam az utcán:

– A tintatartó, várjál csak, a tintatartó...

Most kezemben tartom a kék tintával félig telt üvegcskét, kissé bosszúsan, mert hisz képtelenség ilyen hidegben tizenöt kilométert tintatartóval kezemben megtenni, és mégis hálásan, hogy eszébe jutott a tintatartó. Nincs töltőtollam. Az írásbeli feladatokra ceruzát vagy a tollszárból és fémhegyből álló író tollat használok. Töltőtolla családjamban csak apunak van, még pedig aranyhegyű. Apa többször hangsúlyozta, hogy a töltőtoll személyes tárgy, a tollhegy alkalmazkodik gazdájához, töltőtollat tehát nem kölcsönzünk. Ezért nem merem most sem elkérni a töltőtollat, és egy sóhajtottal becsomagoltam a gondosan megtisztogatott író tollat. Az írásbeli vizsgákat kötelezően tintával kell írni. De ki tudja, hogy a városban lehet-e tintát kapni? Úgy hírlírok, hogy a líceumban sokkal szigorúbban vizsgáztatnak, mint az elemi iskolában. Egy most elkövetett hiba eleve megghiúsítaná minden esélyemet a továbbtanulásra. Csak nem feltűnni, elterelni magamról a figyelmet, észrevétlen a tömeg közé vegyülni, minden törekvésem erre irányul, de tizenégy éves létemre rendkívül nyurga vagyok, szőke hajam és világos az arcbőröm. Nem csoda hát, hogy az alacsony növésű, sötét bőrű helybeliek gyanakvóan méregessenek. Ez is egy „azok” közül, „koreai”! – súgnak össze a hátam mögött.

Vajon gúnyból vagy egyszerűen tudatlanságból származott ez a kijelentés? Már hetekkel érkezésünk

Nevem is mindig okot ad a sajnálkozó kérdésre, hogy is lehet ilyen kimondhatatlan névvel élni. Az ember megrémül a sok hangtól, aminek egy normális ábécében nincs is megfelelője. Rezignáltan legyint, és az éppen ajkára toluló hangokat alkalmazza. Aszerint, hogy kinek-kinek mi jut éppen eszébe. No meg a ruhák is azonnal elárulják az embert. Semmi megszokott, semmi új. Csupa régi holmi. Most is: anyu síbakancsa, sínadrágja és az örökös viharkabát. Minden gondosan megőrizve, még anyu fiatalkorából a szűkösebb esztendőkre. Alatta rétegenként pullóverek. A meleg gyapjúsapka, ami ellen induláskor hiába védekeztem. Apu hátizsákjában: fehérmű, néhány füzet és kezemben a tintatartó. Meg egy kis tintafolt az ujjamon? Itt lett volna mindig is, vagy most csöppent oda?

Az utolsó ház mellett rám várva négy pár láb topog a hóban. Cerbulescu úr, volt számtantanárom, Valentin, volt osztálytársam az elemi iskolában és szülei. A tanár családja más 'új faluban' él; a nagy hóvihár után nyilván az övéi után akar nézni. Valentin nem tanul tovább; mit akarhatnak vele vajon a szülei? Az engedélyezett tizenöt kilométeres 'kifutón' túl ügyse juthatnak.

Cerbulescu úr veszi át a vezetést. Ő a csoportban a legerősebb. Hozzá csatlakozom. Előttünk szűz vidék: hótenger. Se ház, se fa, de még csak lábnyomok se törnek meg a vakító fehérséget. Őt árnyék halad a fehér végtelenségben, libasorban, lassan. Nem is olyan rossz ez, mint amilyennek apu lefestette, gondolom az első lépések után. Egymás után lépkedünk, a lábak combig merülnek a hóba, csak arra kell ügyelnünk, hogy mindig az előttünk járó nyomába lépünk. Ilyen egyszerű az egész. Lépésről lépésre. A hó a mélyben keményre fagyhatott, mert elbír. Bokám körül hideg kések táncolnak. A hó már utat talált magának a síbakancsok és a gyapjúzokni között. Cerbulescu úrnak jó magas csizmája van. Vaskos lábszárán megfeszül a lovagló nadrág vastag szövete. Mintha ráöntötték volna a csizmaszárat. Most kigombolja prémes bekecsét, kimelegedett a mínusz tizenötben is. A bekecs alatt, mint telente mindig, vastag, szürke, kámzsagalléros pullóvert visel.

A vastag szürke pulóver akkoriban a hideg, hosszú téli hónapok alatt már-már az iskola szimbólumává vált. A tanulók télikabátban ültek a hosszú, szálkás, összetákolt padokban. Sem az ajtók, sem az ablakok nem csukódtak rendesen, a kilincs ismeretlen szerkezet volt errefelé. A Crivăț akadály nélkül fűtött a tantermen keresztül. A vastag agyagtéglából készült kályhák semmi meleget nem adtak. Tizenegy óra felé a hideg csontjainkig hatolt, a tanulók legnagyobb része megszökött a nagy szünetben. De Cerbulescu úr szürke pulóverében zavartalanul állt előttünk, tábla híján a levegőbe rajzolta a mértani ábrákat, és a fehér falakra írta a legfontosabb képleteket. A megmaradt krétadarabkákkal pedig célba vette a magyarázatát követni nem tudó tanulókat. Én is megérdemeltem volna, hogy célpontjává váljak, mégse dobált meg soha. Valószínűleg apára való tekintettel, aki történelemtanárunk, tehát kollégája volt, hagyott engem békén. De tudtam, hogy megvetett: úgy nézett el felettem, mintha levegő lennék. Vagy még az se. A számtan számomra idegen nyelv volt, amelynek megismerése semmiféle késztetést nem éreztem. Cerbulescu úr megvetése mélyen belém égett.

Megpróbálok a tanár háta mögül oldalt előre pillantani. A „messzi kútnak” valahol közel kell már lennie. Az állami gazdaság itteni részlegének épület- és facsoportja csak lassan tűnedezik elő az ürességből. Csak többszörös odanézésre veszem észre a púpos hótetőket. Tehát az irány jó. Szorosán hátam mögött fűjtat Valentin. Megfordulok, de a fiú nem néz rám, vörös arccal és nyitott szájával lefelé mered. Hogy hagyhatja így el magát? Az út hosszú, és ez még csak az első két kilométer!

Két kilométerre volt telepüinktől az egyetlen kút 1951 júniusában. A 'faluban' nem volt se ivó-, se főző-, se mosó- vagy mosdóvíz. Árnyék se. Se ház, se fa. Csak a forró szél és a benne kavargó por sűrű felhői. A por mindent betakart: a gyapotültetvényben lerakott bútorokat, a ládákat, az élelmiszert. Por csikorgott a fogak alatt, gyűlt meg a fiókokban. És a kis Ildikó porlepte arcára a könnyek rajzoltak fehér csíkokat, mielőtt végre elaludt volna a szennyesládán. A kis test még álmában is meg-megrándult a zokogástól. Sok órája szünet nélkül sírt. Halálfélelem, fenyegető összevisszaság. Anyu folyton elszalad mellőle, senkinek sincs ideje rá. – A gyerek aligha fogja ezt túlélni – mondta nagybácsink. Laci bácsi, az

orvos részvétellel nézte a csöppséget. Rövidnadrágot viselt, és a kavargó por ellen motoros szemüveget. Az én szemem égett és szúrt az állandó dörzsöléstől, de még enyhülést hozó vizünk se volt a mosakodáshoz. Az ország vízben legszegényebb vidéke ez, a talajvíz valahol harmincöt, száz méter mélységben rejtőzik. A legközelebbi falvakban száz méter mélyről ökrökkel húzzák fel a vizet, és üzletben árusítják. Vízüzletben. A falusiak szüntelen menete a távoli kúthoz! A besszarábiai és a bukovinai asszonyok egy rudat emeltek vállukra, két végére egy-egy vödört akasztottak, és lágyan ringó léptekkel hozták a vizet haza. Nekem ez sose sikerült. Tizenegy éves voltam, úgy éreztem, egyetlen vödörtől is leszakad a karom. Mezítláb a forró porban, két kilométer oda, két kilométer vissza maga volt a pokol. A vödör minden lépésnél a lábamhoz ütődött, és a víz minden alkalommal kilötykölődött. Mindig félig teli vödörrel értem haza. Anyu elkínzott arca. Nem szemrehányás, soha! A kút víztartaléka rövidesen kimerült: hajnali szürkületben, sőt éjszaka kellett érte menni. Végül hosszú időre használhatatlanná vált a kút: egy csecsemő tetemére találtak benne. Egy asszony bedobta újszülöttjét visszajövet a szülészeti klinikáról. Ezután csak a Duna vizét ittuk. Pálinkaízű Duna-vizet, amit hordókban és dézsákban szállítottak fel a faluba eladásra.

– Álljunk meg! – kiáltott a férfi a menet végéről. Megállunk, lábunk az előttünk járó által kitaposott lyukban. Senki sem szól. Egy üveget nyújtanak hátulról előre. Szeszes italok kimérése a faluban szigorúan tilos. Azért virágzik az alkoholcsempészet. Megvizsgálom jobb kesztyűmet: a tintafolt szétterjedt az egész kézfelületre, és a kesztyű teljesen merev. Szeretném a tintásüveget a másik kezembe venni, de nem tudom az üveget tartó ujjaimat mozgatni. Újra elindulunk. Dombnak fel a rövidítésen, a „bánságiak útján”: az állami gazdaság szántóján keresztülvezető gyalogösvényen, amit egyébként féltékenyen óvnak az illetéktelen gyalogosoktól. Minduntalan felszántják, de az emberek rövidesen ismét kitaposásák.

Erre indulnak el seregestül naponta abban reménykedve, hogy a városban vásárolhatnak kenyeret. A hosszú utat magam is gyakran megtettem szüleimmel, de a kenyeret csak jegyre árusították, és mert nekünk nem volt jegyünk, mindig csalódottan bandukoltunk az egyhangú visszaúton.

Szélteben-hosszában nem látható semmi sem, csupán egy fa. Az út minden részletét ismerem. A most bal kézről, a domb tetején megjelenő fa uralja az egész vidéket. A szél lefelé fújta a havat, és a fa most egy barna, hó-mentes folt közepén áll. Ha itt megfordul az ember, még láthatja a falut, a parányi házacskákat a völgyben.

Itt, ennél a fánál hagyta el bátyám a múlt télen a galaci fémipari szakiskolából a karácsonyi vakációra hazajövet az útjáról. Egyik kezében az Ildikónak szánt babakocsi, amit megtakarított pénzéből vásárolt. A másik keze, mivel kettejüknek csak egy pár kesztyű jutott, a zsebében keresett menedéket. A metsző északi szél a bőrüket perzselte, a szúrós hó a szemükbe vágott! Itt csüggedt el Jenicã, aki hiába volt kettejük közül idősebb és erősebb, összeesett a fa alatt. Szerencsére Béla még idejében segítséget küldhetett érte.

Visszafordulok: lehet még látni a falut? A levegő tiszta, de a hómező fehérsége és a vakító napnyilak fogva tartják tekintetemet. Csak Valentint látom, akit szülei a hóban húznak. Hármójuk csoportja, mint egy lassított felvételen, húsz méterre mögöttünk mozog. Szólni akarok a tanárnak, de a torkom összeszorult. Nem nézek vissza, keménynek kell lennem, el kell érnem az iskolát, nem azért tanultam és dolgoztam, hogy most semmivé váljak minden.

Bátyám már 1951-ben kijárta az elemi iskolát. Utána minden útját elrekesztette a továbbtanulási tilalom. Kényszermunka az állami gazdaság földjein, az ökörfogaton, a cséplőgépen, a kukoricakapálás, a gyapotföldi munka, a kubikolás a középületek építésénél... – Eladom az utolsó ingemet, csak te tanulj – könyörgött apánk, és a fiú újra meg újra megpróbálta. Elküldték rokonokhoz meg ismerősökhöz Nagyváradra, Szebenbe, Călărașira. Eltelt egy nap, kettő... Már reménykedni kezdtünk... de minden alkalommal visszajött. Visszahozták szuronyos, fegyveres katonák. Mindig elfogták. – Eladom az utolsó ingemet... – és végül a galaci fémipari szakiskola. Hét hónap telt el reménység és kétely között. És 1953 májusában Bélát megint hazatoloncolták... Akkor helyezkedett el a Gép- és Traktorállomás kísérleti telepén, ahol a brassói traktorgyár traktorait próbálták ki. Csak a hétvégeken jöhetett haza. Minden szombat egy olajos, bozontos és bűdös fiatal traktoristát láttam viszont. Anyu egész hétvégén bátyám

motor-olaj marta altestét gyógyította. – A fiú egész el fog vadulni – sóhajtotta anyu. Ekkor Béla már felesben viselte apuval az ingeket és a cipőket.

A varrógép esténként, a munka után éjszakáig zakatolt. Anyu vigasztaló optimizmusa: „De jó, hogy a régi ruhákat minden változáson keresztülmenekíthettük! Nagypapa prémkabátja még birtokfelügyeleti útjairól megmaradt, meg a prémes mellény. És megmaradt a hosszú, bársonygalléros fekete kabát. Micsoda finom szövet! Apátoké volt, amikor Bukarestben a jogot végezte. A háború előtt, persze. És a fekete-sárga-fehércokás ünnepi taftblúz vékony bársonyszalag fűzővel. Eljegyzésünkkor viseltem. Ott, a nagy fényképalbumban utána nézhetsz. Csinos, ugye? Oldalt be kell kissé vennem, és úgy áll majd rajtad, mintha rá döntötték volna. És talán nagymama fehér csipkeharisnyája, mit gondolsz? A szép menyasszonyi harisnya! Kár, hogy szakadozik. De majd megstoppolom neked, jó?

Nem minden ruhadarab volt alkalmas a mezei munkára. A nagy ládákban ridikülök, struccollak, feltűzhető kis művirágcsokrok, selyemruhák, sőt, egy cylinder is lapult. De bébi- és gyermekruhák is, amik többé-kevésbé előnyös csereárúnak bizonyultak. Az első télen, az építkezési munkák után mindenkinek üres volt a pénztárcája, és nem volt semmiféle kereseti lehetőség. Minden nélkülözhető holmival elvándoroltak az emberek a szomszédos falvakba. Perzsaszőnyegünk is pénzé változott. Anyu elegáns kisestélyije egy orvosnő ruhatárába került. Gyakran természetben fizettek, búzával vagy kukoricával, a terményt egy húsliteres, „dublá”-nak nevezett mérővel mérték. Anyu asztrahánbundája is, amit röviddel az 1952-es pénzreform előtt adott el, sajnos ráment erre a megélhetési üzletre.

A karom nehéz. Ólomból van a tintásüveg. És a kék-piros kesztyű páncélja. Minden ég, a kezem, a lábam. A lábamat nem tudom mindig eléggé felemelni, olyankor elvétem az előttem ásitó lábnyomokat. Egyre nehezebb tartanom a ritmust. Itt, valahol balra vannak a szalmakazlak, de az irritáló fehérségtől fáj a szemem. A tanár bekecsén is ezernyi sziporkázó csillagocska táncol.

Senkivel se találkoztunk eddig. Senki se merte még az utolsó hóvihár után ezt az utat megtenni.

A múlt héten a katonakötelesek százait hívták be a városba a körzeti katonai parancsnokságra a katonakönyvek ellenőrzése miatt. A farkasok ellen késekkel és

baltákkal felfegyverkezett tartalékosok csoportokban indultak el. A csoportok libasorban meneteltek váltott vezetéssel. A visszaúton hóviharba kerültek. Az építőtelep vasútállomás melletti barakkjában húzták meg magukat, ott várták ki a jobb időt. Egy teljes hétig kellett várniuk az enyhülésre. – Ha nem találsz szállást – mondta apu búcsúzóul –, menj te is a „Schwarz Hotel”-be. A barakkot, amelynek emeletes priccsei a telep munkásai, valamint a menedéket kérők számára nyújtottak szállást, férfiaknak, nőknek vegyesen, némi eufémizmussal nevezte a népszáj hotelnek. Schwarz Ludwig, az építészeti munkákat vezető doláci mester a barakk építetőként vált keresztapává. A terem közepén egy dobkályha áraszt fenyőillatot és jóleső meleget. – Ott biztonságban leszel, amíg haza nem térhetsz.

A számtantanár hirtelen megáll. – Valami nincs itt rendjén – mutat az előttünk hirtelen megjelenő lábnyomokra –, hiszen nem járt itt előttünk senki! – Visszanézünk. Sehol egy mozgó pont. A másik három társunk is lemaradt. Visszafordultak volna vajon? – Tovább kell mennünk! – mondja a tanár, és az órájára pillant. – Rövidesen el kell érniünk a várost. Három órája vagyunk úton. – Tovább vonszoljuk magunkat. A hátizsák miatt nem tudok kiegyenesedni. Mitől lett ennyire nehéz? Eldobom a malacombot, mihelyt megállunk, úgyse tudnék enni belőle. Szegény malacok!

Röviddel karácsony előtt vette őket bátyám a faluban. Micsoda lelkesedéssel fogadtuk: jövő karácsonyig hizlaljuk őket, végre nem kell egész télen át éhezniük. És akkor jött a hóvihar és a kemény hideg. Egy héten át szünet nélkül. A malacokat bemenekítettük óljukból a konyhába. Sokkal melegebb nem volt ott sem: csak a kisebbik, déli fekvésű szobát fűtöttük. Ott szorongtunk a téli hónapokban mind az öten. A fal mentén az emeletes ágyak. A nagy fehér banyakemence, amit a konyha felől szalmával és ördögsekérrel tápláltunk. A szoba közepén a nagy kerek biedermeier asztal, amelynél szépapám házában egy éjjelen át a nagyhírű Rózsa Sándor ült. Most mi ültük körül. Az asztallap teljesen színét veszítette az esővíztől. A petróleumlámpa közepén. Anyu varrnivalójával. Apu számtanfeladataink fölött töpreng. Mi kézzel írt tankönyveinkkel, amiket apu kölcsönvett jegyzetektől, tanulmányoktól és cikkektől a tanterv szerint állított össze. Ildikó rendszerint az asztal alatt foglalt helyet, a zsúfolt szobában ez volt

az egyetlen búvóhely. Fáradhatatlan volt a bújókázásban. Mindenkinek úgy kellett tenni, mintha képtelen volna őt megtalálni. Az egyetlen ablak hókeretezte apró üvegeivel, az ajtó mellett a takaréktűzhely. Azon olvasztgatta anyu nagy fazekakban a havat. Hólevet ittunk, és azzal mosdottunk is. Anyu azt állítja, hogy a hólé nagyon jót tesz a bőrnek. De melléke van. A belőle főzött teának és a levesnek is.

Anyu, miután az egyik reggel a konyhában a vizet befagyva találta a vödörben, behozta a malacokat a szobába. Az egyetlen szabad sarokban, a tűzhely mellett rendezte be rekeszüket. De minden gondoskodás és ápolás dacára az egyik váratlanul elpusztult, a másikat levágta, mielőtt túl késő lett volna. Hiába került azonban az asztalra az ínycsiklandó malacpecsenye, az evés öröme odavolt. Visszaemlékeztünk a hajdani újévi ropogós szopósmalac-pecsenyére, a sült malac dióval a szájában hasalt a tepsiben. Nagymama házában, amikor még a nagycsalád együtt volt, mindennek jobb íze volt. Micsoda idők voltak azok! Azóta családunk egyetlen tagja se él már szülőfalumban. Mindegyiküket elüldözték vagy elhurcolták. Egyik nagynénémnek családjával együtt már 1949-ben Szebenben jelöltek ki kényszerlakhelyet. Apu hűgát családjával és a nagymamával együtt hurcolták el. Vilma tánti, nagymama húga nem szerepelt ugyan a kiemelendők listáján, mégis velünk tartott. De hát hol is maradhatott volna? A házat államosították és lefoglalták. Ha marad, az utcára került volna.

Igen, a lista. Kezdetben volt a lista. Vészjóslóan csengő, eddigi életemet végigkísérő szó. Ott volt az 1944-es internálásoknál, az 1945-ös oroszországi deportálásoknál, a kisajátításoknál, az 1949-es és az 1951-es kiemeléseknél, a kényszerszolgálatára felszólító rendelkezéseknél, egész életünket meghatározta.

Cerbulescu tanár egyszerre visszahőköl, és egy sor tőlünk balra elkanyarodó lábnyomra mutat. Most értem csak meg, hogy körben járunk. A nyomok, amikkel az előbb találkoztunk, a sajátjaink voltak. A tanár arca sűrű, ráncai végtelen fáradtságról tanuskodnak. A kimerültség melegen árad szét a tagjaimban, s elnehezíti őket. Lábamat görcs béklyózza. A nap jobbra felettünk áll, délután három óra lehet. – Nem sok időnk van, fél ötör már sötétedik – hallom a tanárt, hallom saját gondolataimat. Most lenne jó a meleg szobában, most értékelném csak igazán az otthon melegét, gondolom, miközben az ólomnehéz bakanccokkal küszködök. Otthon, te százarcú otthon!

Tizenegy év telt el a szülői házban, amelyet egyik pillanatról a másikra váratlanul pribékek dúltak fel. Éjjel háromkor egy tiszt, akit fegyveres járőr kísért, hadarva olvasta fel az 1951/200-as dekrétumot. Mi hálóingben vacogtunk a hálószobaajtóban. Azonnali hatállyal eltávolítanak a lakóhelyünkről, szól a parancs, egy tehervagont bocsátanak a rendelkezésünkre. Négy óra múlva legyünk elszállításra készen. Szőnyeget, zongorákat, írógépeket nem vihetünk magunkkal! Személyi igazolványainkat bevonták, mozgási szabadságunkat a lakásra korlátozták. Egy katonára maradt őrizetünkre azzal az utasítással, hogy ellenállás vagy szökési kísérlet esetében lőjön. Fejtelenség. Mindenki a saját holmiját csomagolta. Apa könyvszekrénye könyveit egy nagy ládába ürítette. Melyiket vigye el, melyikről mondjon le? Diszkötések, bőr-, halina- és vászonkötések. Anyu benéz: – Ne csak könyveket, Anti, az Isten szerelmére! – Apu nem válaszolt, új ládát akart a garázsból behozni: az ő fegyverének závarja kattant. Ildikó rekedtre sírta magát és anyu szoknyájába kapaszkodott. Az ott-hon hét parasztszékérre zsugorodott. Sebtében kellett indulnunk. A berendezés legnagyobb része ottmaradt. Kísérteties volt utunk az állomásra: a nem érintettek számára kijárási tilalmat rendeltek el. Felrakodás a marhaszállító vagonba, ránk zárt ajtó, indulás. A célt nem ismertük. Az ajtónál ő utazott velünk, a gyerekek számára nem volt tej, a szerelvény csak vizet venni állt meg. – Kelet felé haladunk. Ezek Oroszországba visznek bennünket – mondta apa a térdén kiteretett térkép fölé görnyedve –, ha a nagy Duna-hidat Cernovodánál túlhaladjuk, semmi kétség: Poslanie na Sibir. Száműzés Szibériába! – A bizonytalanság kínját végre negyvennyolc órányi utazás után a fetești-i állomáson, pár kilométerrel a híd előtt felváltja a bizonyosság, mégsem Szibéria. Kirakodás, éppen egy bitófa alatt, amelyen még ott fityeg az utolsó akasztás kötélmaradványa. A vasúti pályatest zsbongó ócskapiac. Zsákok, ládák, bútorok, rémült emberek és állatok kusza összevisszaságban. Mellettünk nagymamánk és Vilma tánti holmijai. Az első vacsora és az első éjszaka szabad ég alatt. A következő nap aztán Anti úr – anyutól hallották, aki így szólította a férjét – halaszthatatlanul rakjon fel mindent két teherautóra. És megkezdődött a Pohod na Bărăgan, egy másik Szibéria felé. Akkor következett Ildikó idegsokjja. Anyu a vezetőfülkébe szállt föl vele, Apu velem az egyik teherautó platójára, Béla a másikéra. A száguldó teherkocsik a laza földből vastag porfelhőket ver-

tek föl. Hol egy matracot, hol egy tyúkládát veszítetünk el. Végül megállapodtunk valahol, egy kietlen síkság közepén, ahol világossárga és rózsaszín virágú növények feszítették szabályos soraikat a horizontnak. Apu nehézkesen mászott le a teherautóról. Nyári öltönye csupa por. Anyu sírva jött elé. Sose láttam azelőtt sírni. Azután sem.

Nem találunk egyetlen biztos pontot sem. Semmi se válik ki az egyhangúságból. Egyedül a még mindig vakító, hanyatló nap után tájékozódhatunk. Lábam eggyé vált a hóval. A hó betüremkedett a bakancsaimba is, és nem olvad már el. Mintha két jégboton járnék. El kell, hogy vigyenek az iskolához. Megkeményedem mint anyu, aki sose sírt többé, még akkor se, ha úgy látszott, nincs tovább.

Bútorbástyánk még aznap elkészült. A nappal hőségét felváltotta az esti hideg szél. Négyzögbe toltuk össze bútorainkat és ládáinkat, hogy a hidegtől és a kóbor kutyáktól megvédjük magunkat. A négyzög közepén felállítottuk ágyainkat. A messzi, csillagokkal pettyezett ég vigyázott ránk. A felkelő nappal aztán visszatért a hőség. Pár nap múlva családonként hat deszkát és négy négyzetméter gyékényt osztottak ki. Most letakarhattuk a bútorokat és kifeszítettünk föléjük egy szőnyeget, amit a tilalom dacára magunkkal hoztunk. Az alacsony és szűk bútorvaskó nem védett meg a portól, de mégis némi árnyékot nyújtott. Élelmiszer-tartalékunk kevés lisztből állt, amit anyu zsákban hozott el, és most a ruhásszekrénybe rejtett. A hőségtől teljesen folyékony zsírt bődönöstől egy lyukba eresztette le a kunyhó előtt, és árnyékfogónak egy matracot helyezett rá. A konyha a 'bejárattól' jobbra egy asztalból állt, rajta a száguldó teherautón eltört és gondosan összedrótózott aragáz-rezso. Három hónapos kaland a szabad ég alatt. Az ősz közeledett, de se építőanyag, se menedék sehol. Nap mint nap láhattuk az állomásról a telepre építőanyagot szállító kocsisorokat, de a szállítmányokat fegyveres katonák őrizték, nem férhettünk hozzájuk. Az emberek a föld alá kezdték magukat ásni. Három és fél méter széles, másfél méter mély és tetszés szerinti hosszú üregek keletkeztek így. Fedelelet csak a fuvarosok tudtak maguknak szerezni. A deszkák egy részét a kocsi aljában felejtették. A deszkafedélre aztán vastagon elsimitott földet halmoztak. Laci nagybátyánknak kiutaltak faanyagot, mert otthonában betegeket ápol. Bunkerében sötét volt, a levegő nedves, és még a

mezei egerek is beköltöztek hozzájuk. A bunker számkra álom volt csupán. Apu és Béla csodára számítva mégis hozzáfogott az ásáshoz. Apu az ő tudós külsejével – még sose láttam eddig ingujjra vetkőzve és nyakkendő nélkül – minden tapasztalat és edzettség híján küzdött a feladattal, tenyere hamarosan tele lett vérhólyagokkal. A tizenhárom éves nyurga, vékony, de szívós fiú jobban bírta a megpróbáltatást. A bunker félig készült el, amikor jött a rendelet, hogy minden családnak házat kell építeni. Építeni? Mivel? Miből? A felelet: földből. A tetőszerkezet anyagát és a befedésre való szalmát, ajtókat és ablakokat a telep vezetősége fogja rendelkezésünkre bocsátani. És a vizet a földből való építkezésre? A falutól négy kilométerre folyt a Duna, innen kellett vennünk a vizet. Vályogot vertünk a Duna-parton: a sarat csupasz lábbal dagasztottuk, két nagy formába nyomtuk és kifordítottuk a földre, ahol a vályogtégláknak meg kellett száradniuk. A teli formák nagyon nehezek voltak, kezünk felhorzsolódott, kirepedezett, hátunk sajgott. Végül is apa aggodalma, hogy a vályogtéglák mi módon kerüljenek a faluba, egy éjjel tárgyalanná vált: valaki szép csendesen elszállította őket.

A megoldást a vert falú ház hozta. Rokonainkkal lakóházépítő közösségbe tömörültünk. Csupa öregember, gyerek és semmiféle szakismerettel nem rendelkező felnőtt. Őt házat kellett építenünk. Kicsi és nagy a falakon dolgozott, egyedül Ildikó sirdogált lent a földön anyja után. És még mindig a bútorviskónkban laktunk. Sokan még mindig azon tanakodtak, építkezzenek-e egyáltalán? Augusztus 23-án, a nemzeti ünnepen, amikor a falu vezetősége már felállította a telep bejáratánál a diadalívet, váratlanul, kéthónapos szünet után megnyíltak az ég zilipjei. A bútorlakás rövidesen teljesen átázott. Fülüketítő mennydörgés közepette menekültünk nagybátyánk bunkerébe. A mocskos esővíz utánunk ömlött. A gyerekek a felső ágyakon izgultak, a férfiak pedig kint igyekeztek elvezetni a vízárdatot. Az asszonyok bent adogatták az esővizes vödröket kézről kézre. A küzdelem egész éjjel tartott. Már derengett, amikor a zivatar alábbhagyott, és kimászhattunk a napvilágra. Vigasztalan kép tárult elénk: kiásott bunkerünk színültig megtelt vízzel. Jövendő házuk még alacsony falai között óriási tócsákban gyűlt meg a víz. A bútorok, a könyves- és ruhásládák teljesen átáztak. A zsírosbödön kecsesen egyensúlyozott a lyukat megtöltő vizen. Mások még rosszabbul jártak: a mélyebben fekvő utcákat elárasztotta a víz, ahol azelőtt bunkerek vagy bútorviskók álltak, most hatalmas tavak terpeszkedtek.

Bútordarabok, ládák, matracok úsztak rajtuk. Azon a reggelen sok zilált, mocskos és az éjjeli küzdelemtől kimerült hajléktalan oldalán álltam a vezetőség barakkja előtt, ami mellett a falerakat volt. Nem volt ott már ünnepi beszéd, csak kétségbeesett kiáltás és a követelés, hogy a károsultaknak azonnal osszanak ki faanyagot, hogy végre tető alá kerülhessenek. Katonaszág érkezett a milícia erősítésére. Döbbenetet és valami emberit láttam a katonák szemében. Bizonyos távolságból, amit nem léphettek túl, kiáltották, hogy csak parancsot teljesítettek. A raktárnok még mindig megtagadta az építőanyag kiadását. Akkor valaki megragadott egy deszkát. Mintegy jelszóra kinyúlt most minden kéz, körülöttem húzták, rángatták és vonszolták az emberek a halomba rakott deszkákat és gerendákat a szélrózsa minden irányába. Apu még vizes rövidnadrágjához pizsamakabátját vette fel, mindnyájan mezít-láb voltunk, és a cuppogó sárban lihegve és nyögve cipeltük a deszkákat, amennyit csak elbirtunk. A tizenkét vagon építőanyag egy szempillantás alatt eltűnt. A következmények, amiktől tartottunk, elmaradtak. Csak számunkra maradt meg a tanulság: a házat fel kell építenünk bármi áron.

A hó már nem fehér óceán. Kékesen fénylik, és a hófúvások fodrozataiban, a hullámvonalak túloldalán sötét árnyak bújnak meg. A mély lábnyomokat színültig megtölti a sötétség. Rövidesen mindenünnen idekúsznak majd az árnyékok, körülvesznek, és a nap, amely részvétlen menekül a látóhatár széle felé, csak gyorsítja előrenyomulásukat. Lábam mint ha ólomból volna. A tintatartó! Vajon maradt még benne tinta? Ami nem folyt ki, az most kék jégkupac a kékesen befuttatott üvegben. Minden jéggé vált. A tanár is, magam is. Elérjük vajon a várost, mielőtt az is fekete tintába merül?

Koromsötét volt bunkerunkban. Őt méter hosszú volt, öt lépcső vezetett lefelé. Csak ha az ajtó nyitva volt, szűrődött be valami fény. A nagy kerek asztal, amit nem lehetett a föld alá cipelni, egykori bútorviskónk, a bunker és a félkész ház között állt: Ildikó színpada. Akkorára felcserélte már a sírást az énekléssel. Egy piros, fehérpetyes lábast, aminek füleire spárgát kötött, akasztott nyakába. Ez volt az ő akkor-deonja. Hajacskája rövidre volt vágva, kezében rendszerint egy lángost szorongatott. Ő volt a telep legfiatalabb lakosa. Borduşani-i Lángos Janinák csúfoltuk kedveskedve.

November elseje. Végre elkészült a ház. Egy nagyobb és egy kisebb szoba, közöttük a konyha. A falakat sárral tapasztottuk be, lótrágya helyettesítette a tapasztásban a pelyvát. Fehérre meszeltük őket, de oly nedvesek voltak, hogy a gabona kicsírázott a vakolatban. Minden, amit a falra akasztottunk, megpernesedett vagy elrohadt. Egy perzsa futó, amit anyu az ágyam melletti falra akasztott, szétmállott, amikor megérintettem. Apu „szögpróbája”: a fal fenti részén csak kalapáccsal lehetett beverni, középen már sokkal kisebb volt az ellenállás, egész lent pedig, mint a puha vajba, úgy lehetett bedugni a szöveget. Az állandóan kitaposott földes, sárral tapasztott padló. A padlás kívülről, létrán volt megközelíthető. A padlástér teljesen üres volt. A mennyezet: hézagosan alulról felszögelt lécek, a közöket sár töltötte ki. A tetőszalmát gerendanehezékekkel erősítettük meg. A szél így is kétszer elfújta már a fedelünket. Minden eső alkalmával aggódva néztünk felfelé: jönnek már a csurdogáló esőcseppek? Sose maradtak el. Anyu kiáltása: „Fel a padlásra!” Főzőedényekkel és tepsikkel suhantunk fel a létrán, a gerendákon egyensúlyoztunk és az edényeket a kritikus helyekre állítottuk. Anyu egész konyhaállománya vándorútra kelt. Amikor a víz utat talált magának az edények között: előbb a nagy nedves folatok a mennyezeten, azután a lezuhanó vakolat az ágyakon, az asztalon, mindenütt.

A tanár zömök alakja szakadatlanul tör előre. Nem pillant hátra, nem is fordul meg. Nem törődik vele, elmaradok-e. Észre se venné.

Az elmúlt télen iskolába menet apu is mindig előttem járt. Hatalmas alakja mögött szélről védve gázoltam. Időnként elért hozzám mindig ugyanaz a szél szárnyon küldött, elrongyolódott szó: „Csoooooont?” A mi titkos szavunk. Nekem is mindig vissza kellett kiáltanom: „Csoooooont!” Egyetlen, az avatatlan számára értelmetlen szó az üres, hódúnékkal fedett utcákon, de a legerősebb kötelék, a bizonyítéka annak, hogy aggódik miattam, hogy azonnal megfordulna, ha nem válaszolnék.

Ha most egyszerűen megállnék, vagy leülnék, csak amíg a lihegés, a mellemben a szűrés elmarad? Nem szabad gondolnom se rá! El kell érnem az iskolát, le kell tennem a vizsgát, ki kell innen kerülnöm! Erre megesküdtem már tavaly, amikor az elemi iskolát befejeztem.

Hogy tovább akarok-e tanulni? És a tilalom? És a könyvek? Honnan veszem a könyveket, Apu? Ne gondoljak a tilalomra. Végül is a magam számára tanulok. Azért, hogy más legyek, mint akivé itt bennünket változtatni akarnak. A tilalom nem tart örökké, és a könyvek, azokat ő írja majd nekem.

Napközben a munka. Anyuval betakarítjuk a répát, kaszáljuk a borsót, kukoricát kapálunk, gyapotot szedünk. Este hét lejjel a zsebemben s egy karéj vegyszerízű lekváros kenyérral a kezemben élvezem a munka jutalmát. Később: a kerek asztalnál a petróleumlámpa fényénél, füzetek fölé hajolva tanulok.

1953 márciusában megérkezett keletről a nagy generalisszimusz halálának híre. Fordulópont előtt álltunk. Néhány hónap múlva, októberben végre az áhított válasz: szabad továbbtanulnom, de csak magánúton. Megtört a jég.

Több éves elszokás után Béla is visszatért a tanuláshoz. Tanulmányi körök alakultak, határtalan lendület fogott el mindenkit, és mégis mindegyre visszatért a kérdés, vajon nem hiábavaló-e erőfeszítésünk, nincs-e minden út már eleve elrekesztve?

Nincs egyetlen kívánságom sem. Gondolataim sincsenek. Semmi, ami továbbsegítené. Miért is mennék tovább? Alvás és ébrenlét között támolygok. Ha el is érem az iskolát, holnap lehetetlen vizsgáznom. Semmi se jut a tanultakból eszembe. Talán megfagyott a kezem is. Az egész út alatt nem tudtam mozgatni az ujjaimat. Hiába cipeltem magammal a tintásüveget. Aludni szeretnék, nincs más kívánságom.

Örökösen kívánságokat szőttünk. Kívánságokkal akartuk a tényeket túlszárnyalni. A jó emléket akartuk megőrizni. Apa kívánsága: egyszer, egyetlen egyszer jóllakni. Úgy, mint régen. Legalább három fogást tervezett. Előétellel és desszerttel. Damasztterítővel szépen terített asztalnál. A tányérok mellett – lapos és mélytányér, természetesen, nem mindent egy tányérból kanalazna, mint a vízhiány miatt itt szokás – fehér szalvéta szalvétagyűrűben. És a menü – itt bukfencet vetett apu képzelőereje. Egész étlapokat talált ki: elő- és főételek, szósok, borok, pudingok, déli gyümölcsök sorakoztak – számomra tartalom nélküli szavak. Nyoma se volt már a spenóttá előléptetett útilapunak, se a marharépból készült főzeléknek. Nem volt többé vörös lisztből készült lapos lepény, amit anyu a korpából szitált ki. Vajaskenyér-változatunk: olaj, amit fokhagymával és ledarált húsos pirospaprikával ízesít.

tettünk és a lepényre kentünk. Nem is volt olyan rossz. És laktató volt. Mindenesetre jobban ízlett, mint a mámaliga, a puliszka, amit olykor a kényszermunkánál ebédre osztottak. Üstben sűrűre főzték, deszkára borították, és egy cérnaszállal nagy, négyzetes darabokra vágták. Kinézetre mosószippan, íze meghatározhatatlan, de körülöttem mindenki áhitattal ette pusztá tenyeréből. Igazi édességet is kívánt magának apa, nem lekvárt, amit ötkilós ládákból szállítottak, és kilóját öt lejért árulták a szomszéd faluban. Talált tárgyai gyűjteményét – csupa apróságot, amit a lekvárból halászott ki – gondosan egy dobozban őrizgette apu: rozsdás szögeket, legyeket, vastag barna csomagolópapír-darabokat, még egy döglött mezei egeret is. Ennek dacára jó étvágyal ettük a marmeládét. A második karácsonyra anyu még a hagyományos Gerbeaud-szelethez is azt használta. A tűzhely lapján napraforgómagot pirított a diótöltelék helyett, gondosan átvizsgálta a lekvárt – és még csokoládé-átvontot is varázsolt hozzá. Hamisat, persze.

Anyu egyetlen kívánsága mindennapos litániává nőtt: csak együtt maradassunk, csak el ne válasszanak egymástól! Sok rosszat élt már meg anyu. Szüleit elvesztette, tizenhárom évesen a budapesti keleti pályaudvaron, a „földönfutó városban”, vagonlakásban lakott egy évig. A családot kiutasították Romániából. Édesapja, az aradi gimnáziumi tanár megtagadta a román hatóságok által követelt hűségesküt. Bátyja az idegen légióba állt, utolsó hírért Madagaszkárból vette. Azóta azt se tudja, él-e még egyáltalán. Az unokatestvérek Pesten. A határzárlat miatt a háború kezdete óta nem látta őket. Most már leveleket se kapunk. Csak bennünket ne válasszanak el egymástól!

Béla szekeret és két lovat kívánt magának. A helyzet egyből megváltozna. Fuvarozhatna és egyet-mást hazaszállíthatna. Búzát és a disznónak herét, még fűtésre valót is. A ki nem mondott alapelv szerint, hogy a közjó megkárosítása nem bűncselekmény, hanem egyéni jóvátétel az elszenvedettekért. Szomszédunk reggelente Sepp fiát azzal az intelligenciával bocsátotta az állami gazdaság földjeire, hogy betöri a fejét, ha üres kocsival tér vissza. Az idős dr. Jäger Nándor mindig rejtegetett valamit kabátja szárnyai alatt, amikor reggelente visszatért a falerkattól, ahol éjjeliőr volt. Egyik osztálytársnőmnek az apja cséplésnél az egész szekérrakomány búzát egyszerűen hazaszállította. Pechére rajtakapták és bezárták. Amikor semmit se tudott asztalunkra tenni,

anyu is merészelt egy este, sötétedés után, a háti zsákba lóherét szedni az állami gazdaság földjéről. („A heréből kiváló spenótot lehet főzni, gyerekek!”) De rajtakapták. A milicista csak azután engedte el, miután a vadonatúj hátizsákot anyu nekiadta.

Ildikó egy csikót szeretett volna. Minden nap megszámlolta üvegben tartott pénzecskéjét, és mindenkitől megkérdezte, vajon futja-e már a pénzből egy csikóra. Hatéves volt, egyedül tette meg minden nap az egy kilométeres utat az iskoláig. Hazafelé elhozta a néptanács-tól szomszédaink újságait. Az aprópénzben kapott jutalom az üvegperselybe vándorolt. Két évvel ezelőtt még sokkal nehezebb volt vele a helyzet. Főleg karácsony előtt. Babáról álmodott. Egy baba a pusztaságban! Most értettem csak meg, miért emlegette anyu mindig szegény kis Ildikóként őt. Bosszantott ez a kifejezés. A „szegény” jelzőt idő előtt elhunytakkal kapcsolatban használtuk egyébként. Ezen kívül Ildikónak volt köztünk a legjobb dolga: otthon játszhatott, míg Bélának és nekem felnőtként kellett dolgoznunk. Már az első nyáron is: tizenegy évesen marokszedőként, azután az iskola és a néptanács építésénél. Majd a 'nagy Balta', a nagy Duna-sziget kertészetében. Tizenkét éves koromban a Duna-Fekete-tenger kanális melletti kertészetben. Az éjszakák a fabarakk közös hálótermében! Csak a hétvégeken mehettünk haza. Miért is sajnáltam volna Ildikót? És akkor a végtelen szomorúság szüleim szemében karácsony közeledtén. Első ízben nem volt se karácsonyfa, se ajándék, se pénz. Apu állatokat rajzolt barna csomagolópapírra, anyu pedig kívágta őket. Az állatok lába latt kétszer bevágta a papírt. A két első szegélyt előre, a középsőt hátrahajtotta – és az asztalon ott állt Ildikó parasztgazdasága. Szegényes játék. Megszégyenültem, ha gyerekkorunk karácsonyaira gondoltam. Nekünk legalább emlékeink voltak szép gyerekkorunkról, amiket senki se vehetett el tőlünk. A várakozásteljes adventi hangulat. Lichtenberg plébános és a roráték a nagy, hideg gótikus templomban. A karácsonyi énekek, rajzok és a bethlehemi játékok a zárdában. A nagy, szaloncukorral, óriás gömbökkel és angyalhajjal díszített fenyőfa. A nagy kaucsukbaba. Az állatkert. Béla ólomkatonái és az építőtelep. Mit nem adtam volna, ha akkori ajándékainkból valamit is kaphatott volna Ildikó!

Aztán Szentestén a nagy meglepetés! Két csomag érkezett. Az egyik, hosszúkás és könnyű faládikóban egy fenyőfa volt. Szétdarabolt és csapokkal ellátott, egyszerűen összeállítható fenyőfa. A távoli Erdélyből küldte a fűrő-faragó Mezei bácsi, akinek Ilonka

lányát szüleim az 1947-es ínségben magukhoz vették. A második, négyszögletes és meglehetősen nehéz csomag valódi kincsesbányának bizonyult: édességek, egy igazi torta, házikolbász és Ildikónak egy baba! Szeretettel állította össze egy ismerős hazai család. Hogyhogy? Hát az lehetetlen! Hiszen még csak nem is rokonaink.

Mikor hagytam el tanárom nyomait? Mióta botladozom oldalán? Egymás mellett dülöngélünk, egymásba kapaszkodva, egymásra támaszkodva. Ki segít kinek? Ki a támasz, ki a nehezék? A tintatartó gépiesen tova-hajszolt testem tartozéka. Jobb oldalunkon egy hatalmas, halványpiros gömb ereszkedett le a hókorong szélére. És egyszer csak, minha mesekönyvből vágták volna ki, behavazott házak és fák jönnek velünk szembe. Vajon a tanár se érez örömet? Most örülnöm kellene, csak hogy nem tudom már, miért is. Mélyen fekvő, egymással szembenálló házsorba kanyarodunk be,

közöttük magas hógát: a mi utunk. A kiásott házak előtt asszonyok: krétafehér, felfelé, velünk szembenéző arcok, szájuk elé kapott kezek. Azután a futballpálya kerítése – itt-ott kiáll egy-egy betonoszlop hegye –, az állomás. A vasúti átjáró még nem használható, katonák lapátolják róla a havat. Behavazottan veszteglő szerelvényeken mászunk át, és forgalmas utcákra érünk. Az úttest mentén mindenütt magas hóbarikádok.

– Büszke vagyok rád – mondja a tanár, és átkarolja a vállamat. Befordulunk az iskolautcába. A hosszú, földszintes épület csendben fekszik előttünk. A kapu be van zárva. Fél papírív van ráragasztva. Mi áll rajta? Semmit se látok. Minden elmosódottan fehér. Idegesen meresztem a szememet. Sietős írás tűnik elő, mely szükséztlenül közli, hogy a rendkívüli időjárás és a vasúti forgalom teljes felfüggesztése miatt a vizsgákat két héttel elhalasztják. Leteszem a tintatartót az iskolakapu elé. Aztán szótlanul visszafordulunk, és elindulunk az éjjeli menhely irányába.

LUDWIG STEINHERR

Ami egyszerre csak szembetűnik

*Például
az öntöttvas korlát markolatgombja
amit éveken át
figyelmetlenül érintettem –*

*csak amikor egyszer
kettesben álltunk
a sötét lépcsőházban
és már kifogytak szavaink
vettem észre*

*élesebben láttam
arcodnál
kivehetőbben felismertem
néma
kétségbeesését*

Egy zacskó gyümölccsel az esőben

*Hirtelen
megpuhul
a meleg csöppektől*

*és a csomagolópapír
kezem alatt
sima meztelen
emberi bőrré válik*

*érezem
a gyümölcsök formáit*

*és megrémülök
ennyi nem várt
gyengédségtől*

A való életről

*Ropogó kályhák melege
és jégvirágos szobák
Minden lépésnél
nyikorgott a padló
Imbolygó hintókban
utaztak
örökké porlepetten
úttalan utakon
A vásártereken
fröccsent a világos vér
Minden gyerek ismerte
a pálca éles hangját
a foghúzó kampóját
Gyorsan kellett olvasni
mielőtt a lobogó gyertya*

*kialudt volna
A kéj nehéz dunnák
alatt lihegett
és jajveszékeltette a hajókat
és a túlméretezett ágyakat
A megbánás
üvegcserepeken térdelt
A sötétség sötétség volt
A hús hús volt
A nehéztestű filozófusok
parókáiból bolhák
ugráltak
amikor azon merengtek
vajon álom-e
az élet*

Helyek

*Például
Linzer utca 7
Engel-Patika
ahol elkezdődött
Trakl haláltánca
a kokainnal –*

*én csak arra
a biciklis
fiatal lányra
emlékezem majd aki ott
a záporosőben
hangosan énekelve
elszáguldott mellettem*

Jól eltalálva

*Nincsenek jó
felvételek rólam:
valami mindig hamis
a fény a távolság
hiába keresnek hasonlóságot
a barátok –*

*Csak az az egy
amit véletlenül
oldottál ki
miközben
nyakadba akasztottad a gépet
(ferdén hátulról
a hegyi ösvény fölött
zuhanok ki a képből) –*

*de azon
megint csak túlságosan
hasonlítok magamra
ahhoz, hogy valaki is
felismerhetne*

A kislány Macbeth lady

Éjjelente gyakran
 nyitott szemmel fekszik
 és belehallgat a sötétbe
 Kezét gyertyaláng
 fölé tartja
 hogy akaraterejét próbára tegye
 Törött szárnyú
 toronylakó vércsét talál
 és ápolja gyögyulásig
 Orákulumot játszik
 a széllel – ha a levelet
 bal felé sodorja
 akkor sorsa a kárhozát
 A tükör előtt szentnek
 öltözik
 Egy tört szeretne
 és elrejtí fejlődő kebleit
 Amikor egyszer
 akasztottat lát
 megéri hogy a halál
 zsinóron rángatott bábu
 Barátnőjét aki elárulja
 titkos búvóhelyét
 nadragulyával eteti
 de semmi se történik
 Egyedül csak ő tudja
 hogy a felhők
 arctalanok

Történelem, visszafelé

Nem tehetünk már semmi
 egyebet Önért
 mondja a 21-ik század
 fehér köpenyben
 kezeit fertőtleníti
 és kigurítja a készülékeket –
 A 19-ik búcsúzóul
 egy utolsó Schubert-Liedet énekel
 a 18-ik egy Bach-kantátát –
 Aztán minden igen gyorsan következik:
 Newton elveszti almáját
 a Pápa menekül a városból
 Kolumbus elvitorlázik
 Santa Maria-ján a földszelet szélén túl
 és az Úrbe zuhan – vagy máshová?
 A keresztes lovagok hada elmerül
 a mocsárban
 Ott hátul Róma ég
 amott az alexandriai könyvtár
 amott Trója
 Platón kiált menekültében
 még egy mondatot
 Babel tornya
 összedől –
 Jób hörög –
 Már hideg és csupasz
 a környék
 merő dűnetáj
 fehér lepedő –
 Őstörténeti kietlenségben
 egy magányos bogár
 – egykor ember volt –
 a hátán fekszik
 és nem mozdul többé

Ludwig Steinherr (1962, München) író és költő. A müncheni egyetemen végzett filozófiai tanulmányai után Béla Weissmahnál doktorált. 1985-ben jelent meg első verseskötete. 1992-ben Anton G. Leitnerrel együtt létesítette a *Das Gedicht című* folyóiratot. 1995 óta szabadfoglalkozású író és megbízott filozófia-előadó. 2003 óta a Bajor Szépművészeti Akadémia tagja. Eddig 15 verseskötete és két filozófiai műve jelent meg. Fordításainkra a 2012-ben a müncheni Lyrikedition 2000-nál megjelent *Das Mädchen Der Maler Ich* (1997–2009) című kötetből válogattunk verseket.

Büvölet s büvölő Király László:
Készülődés Pazsgába
Orpheusz Kiadó, 2013.

Készülődés, hová is? Pazsgába? A Kolozsvárt élő költő, Király László friss verseskönyvének címevel már föladta a leckét. Nem a pokolba, nem a mennyországba kívánczik – minthogy sokat megéltünk, erre is, arra is lenne utunk –, hanem egy sosem halott helységbe, amely talán nincs is a térképen. Lehet, hogy csupán egy időn túli, a majdani búcsú ismeretlen tere-numát gyógyító, a fájdalmat megelőgezendő álomba kívánczik? Emlékezni akar egy sosem volt terepen arra a valóságra, idősvén az ember szívesen kószál a múltban, amelynek egyetlen kockája is – gondoljunk a Securitate borzalmaira – megforgatja a szívet, fölkarvarja az elmét?

A Pazsgába való készülődés – batár visz oda, vagy léglökéses repülőgép? – az emlékezetből való kiszakadásnak, ugyanakkor a megmaradásnak, a valamikori, látott-hallott élmény ébren tartásának bizonyítéka. Hát, még ha azt is tudjuk, hogy ez a csupán képzeleti kicsapongásnak tűnő hely – a világ legtávolabbi sarka? – egy kis komi falut takar, valamint tudott-letagadott, ám valós testvérközösséget a nagy orosz pusztaságban (ahol Király valamikor megfordult), rögtön értjük a mozdulatlan csendbe, hótiszta terepre való vágyódás összes indítékát is.

Azon lehet elismerően töprengeni, hogy az erdélyi fészkek nemegyszer balladai homályából előlépő, ám a kisebbségi sors szorítását, az övéi veszélyhelyzetét nagyon is bőrén érző lírikus milyen szövetséget kötött az „álmodott költővel”, az életideje szerint Dsida Jenővel rokon orosz Al. Nyezvanovval (1900–1938). És azon is, hogy ez a kimondhatóság határait feszegető (egyúttal rejtezés-módozatnak tetsző) maszkjáték minő kanyarokkal telített, s mily bátran a célt elérő leleplezés-mámorban landolt.

Viszont ahhoz kétség nem fér, hogy ez a technikainak tetsző fogás – egyazon költő több versnyelven való, több gesztusrendszerrel mutató megnyilatkozása – fölszabadította az elmét, és olyan tárnakat nyitott meg, amelyben a lírahős lámpása át tudta világítani a legvastagabb falakat is. Sőt, a kettős csavar értelmezést erősítő „robinzonádja” – az *Amikor pipacsok voltak* című kötet (1982) Nyezvanov-ciklusában a 4. vers *Kafka naplója* címmel szerepel – kiváltképp riasztóvá tette az összképet. „Félelemidőszámítás. // Gyanak-

vásesztendő. / Riadalom-hónap. / Sugdolózánapok. / Hallgatózásórák. / Látevalakipercek. // S az érinthetetlen létra / a láthatatlan hierarchia: / Utasításjegyző. / Fenyegetésbíró. / Üldözéscpap. / Rámmutató-ujjgróf. / Beszerelt-mikrofonherceg.”

Bár a három évtizeddel ezelőtti könyv nyitódarabja, az *A Kővadászok Klubja* hanglasként már kegyetlenül rávilágított az „álomban és köben” leledző aranykor valóságára – „Ti, akik valaha pipacsok voltatok, / Tudjátok, milyen egy vérben ázó ország” –, a főtebb idézett, a botütés sokkoló döndülését visszhangzó konkrét-vers inven-ciózus tálalásban, az egylényegűvé vált, versmondattá emelt összevont-összeragasztott szavakban (ebből is látni, hogy Királynak hány hangja van) a modern létérzékelés iskolapéldája.

A szükszavú, nem-vers voltában is vers-történelemkönyv annál döbbenetesebb, minél kevesebb szó eleveníti meg a vérlázító valóságot. A nyelv művésének sok mindent el kellett veszejteni ahhoz, hogy a hiány értékképző fogalomvá váljék. Márpedig a börtönlét-kihallgatás „intim” pillanatait, a megsemmisítésre törekvő hatalmi fölényt csupán így, evvel a meghökkentő kerettel lehetett döbbenetesen megmutatni (furcsa dialógus, csak a kemény – igaz, a kérdést is sejtető – válaszok ismertek). „– ? / Nem. / – ? / Nem tudom. / – ? / Nem ismerem. / – ? / Nincsen. // – ? / Nem voltam. / – ? / Nem voltunk. / – ? / Senkivel. / – ? / Sehol. // – ? / Nem láttam. / – ? / Nem hallottam. / – ? / Nem olvastam. / – ? / Nem írtam. // – ? / Nem hallgatom. / – ? / Nem szoktam. / – ? / Vele sem. / – ? / Soha. // – ? / Senkitől. / – ? / Senkinek. / – ? / Senkihez. / – ? / Egyedül. // – ? / Egyedül. / – ? / Nem voltam. / – ? / Nem leszek. / – ? / Nem vagyok” (*Szemtől szemben*).

Mindig a valóságot írni, költészetté emelve a hétköznapi történéseit s hőseit, és az univerzumot! – ez vezette a költőt az immár félszázados pályán. A romániai Forrás második nemzedéke evvel a (jobb híján a szó) szociográfiai valósághoz való visszakanyarodással – Szilágyi Domokosék és Lászlóffy Aladárék avantgárdjához hozzátevé a némiképp másfajta szólás egyediségét – el tudta érní, hogy a

sokszor „néma beszédként” suttogott, az erdélyi költői hagyományhoz közelebbi szavuk harangzúgással érjen föl.

Ebben a kórusban Király lírája – első az első között – nagyon is meghatározó volt. A szerelemtől (a szülőföldet és a lányt körülölelő szerelemtől) ittasult, s a sóváradi göröngyöt mindenkor a szabadság gyémántjaként énekelt lázbeszéd korvalósága mögött, izzó szenvedéllyel, mindig a szenvedést tisztaságpróbának tudó krónikás állt. Exkluzív, hol megemelt, hol a sírás lépcsőin lefelé barangoló hanggal. Királynak is, mint a megannyi jó fülűnek, Arany János osztotta az ígét, s ehhez jött támasznak a „támadók” – József Attilától Nagy Lászlóig és Juhász Ferencig hosszú a sor – és a „védekezők” (hogy csak a szűkebb honi példákat, Reményik Sándort és Dsida Jenőt említsem) magatartása, líra-tudása, líra-kedve.

Fölülhetett volna az avantgárd ringliszéljére, de nem tette. Ugyan megvolt hozzá minden kelleke: a magyar nyelvet fosztóképzőkkel csupaszra vetkőztetett és találékony (metaforikus) szófűzéssel csaknem a halandzsán túli terrénura vezényelt magabiztoság, nemkülönben az ilyesféle kiváláshoz szükséges bátorság, ám túlságosan „földhözragadt” volt. Ám hitt, mindennél jobban hitt az évszázados magyar költői hagyományban. Ezt akarta, tehetségétől telően, megújítani.

Hogy hova ért, milyen magaslatokra, azt a *Készülőds Pazsgába* – a líra-én kifinomult arcát híven tükröző „emlékezés-regény” – mindennél meggyőzőbben mutatja. Nincs benne a *Vadásztánc* (1967), számunkra lassan kiürülnek a tánctermegek; a költő fiatalos lobogása, pattogó ritmusa helyébe az emlékezetben megmerülő – nem visszavonult, hanem bölccsé vált – lírikus meditációja, az egyszerűen közlő mondatok nyugodt békéje lépett. A kényes megállapításokat is befogadó („A jó besúgó – hazafi”) *Tartalomjegyzékben* – minő verscím! – olvasható: „Vénülsz – beszélj tőmondatokban!”

A lefokozott, a költő ítélete révén lefokozott történelem személyre – természetesen rá is – kivetett börtönrácsa evvel a leleplező egyszerűsoddéssel még jobban kiemeli a gyalázatot. Az *Azt kérdeztékben* (kitől is kérdezték volna, mint a megfélemlített huszonkét éves egyetemistától) ebben a félig-tőmondatokban elsziszegett vád-versben a Securitate beszerző tisztjei s egyúttal a mocskos rendszer bünei (nálunk sem volt másként) lepleződtek le. „Azt kérdezték a Szürke Házban, / szerelmes, kihívó

városomban: / mit szólnék hozzá, / ha ott rothadnának el a csontjaim?”

Kincses Kolozsvár a fertőben – ad-e irgalmat a megtévedteknek Fadrusz János Mátyás király-szobra – a kizökkent (és máig sem teljesen helyre tolt) történelem által? Inkább a szeretett város az emlékezet – noha nem szabad feledni – tisztító, magas polcán. Jóllehet mindmáig éget a szekus-emlék – a magyar nyelv szótára új megnevezéssel gyarapszik –, hiszen az *Elmosódó vázlatnak* („Tótzoli örmester”), a rejtélyes támadásokról valló *Egyszerűnek*, és a legzseniálisabb „hiányverseknek” is (*Szemtől szemben; Tizenkét pont*) ez az alapjuk, de vele szemben, az igazság magasabbrendűségét hirdetvén, ott a megbocsátás gesztusa.

Gesztusa? Higgadt, bölcs, a benső forrongását keresztényi alázattal viselő, ugyanakkor naiv jószágunkból fakadó helyretevése. Mert az ütésben nemcsak az fáradt ki, aki ütött, hanem – alig hihető – a megkorbácsolt is. S az évtizedek párnája akarva-akaratlan csak csökkentette – mert meg nem történtté akarta tenni? – a bántások súlyosságát. Ha nincs az a sóváradi szülői ház, nincs az a föléje boruló égbolt, nincs az a hadifogságot megjárt, ugyancsak itt született nagyapa (*Nyitott zsalu*), és hiányzik, mert megjavításra szorul a gyerekkori bújócskák színhelye, a pincelépcső (*Szürke Nap-tár*) – úgy is, mint az emlék tisztító s az emlékezőt is megtisztító zsolozsmája –, aligha születhetett volna meg az egyszerűségében is megindító – a bünt az időtlen idő fátylával eltakaró?, saját gyengeségünk erejéről árulkodó? –, békés ítélet.

Az *A fontos idő* című költemény ennek révén a kizökkent idő – a közép-európai, legkivált a kisebbségi-nemzetiségi sorsot megkavaró történelmi-társadalmi ficamok – helyretolása-kiigazítása is. „Készülni kell, legyen majd erőnk, / mikor az ezredesek visszaólalkodnak / bocsánatunkért esedezni. // Vénán, nyamvadtan közelednek, / útonálló, nyaktiloló-időből. / Nekünk meg a szívünk megesik. // Hullni fog a hó, lefogadom, / s hajlamosak leszünk fátylat borítani, / zenélő poharak, / békítő pálinkák között. // Ahogy elnézem magamat: / a végén még virágot vinnék a sírjukra. / S kerülne egy kis muzsika is.”

A fölmentő ítélet azzal születik meg – vajon megszülethetik-e valódi súlyával? –, hogy ugyanitt a költő kinyilatkoztatja: „Kedvemre való gondolatokkal élek”. Az iróniát nélkülöző vagy csak enyhén érintő megbocsátás-vers egyúttal a líra-én (többnyire azonos a költővel) fegyverletételét jelzi. Azonban

ez nem meghátrálás – gondoljunk csak az oszlop formában írt, a mába áthelyezett 1848-as lelkület nyílt megvallására, a címe szerint balassibálintos *Férfiaknak valóra* – „A / HAZA / AZ / AMIÉRT / BÁRMIKOR / HARC / DALT / RIKOLTVA / INDULUNK / VÉRÜNKET / ONTANI” –, hanem a pszichológiai bántásokkal is támadott személyiség kiemelése abból a kelepcéből, amelybe az érzékeny lelket a társadalom bűnei taszították. Földoldást ez alól épp a megnyugvás paradicsomi (vagy annak tetsző) állapotának a hangsúlyozása jelent.

Illuzórikus vágykép? Önmagunk, az összes emlékezésbe belefáradt, és mégis minduntalan annak tisztító lépcsőjét kereső öreg vigasza. Ha lefelé tartva is, hátha lehet még főnek (zalai tájszó) – felfelé! – az út. A megbocsátás ösvényén kanyargó lírikust az eszméletlen fehér hó mint a tisztaság és múlandóság (mítoszi) jelképe is segíti („hullni fog a hó”), hogy beteljesedjék végakarata: a jóság fölülírhat mindent. Ezért a visszavágyódás arra a szinte földöntúli helyre, amely akkor – sok évvel ezelőtt – elbűvölte. Ezért a visszavágyódás abba az állapotba, amely attól hozott a távoli látogató számára megnyugvást, hogy a meseigazságok a szép, de könyörtelen természet harmóniájából lettek kihalászva. S mindezt a törvényt vendégfogadó sámánként az „öreg mester” szeme villanása nyugtázta.

A kötet címadó verse, a *Készülődés Pazsgába* így vált az önvizsgálatot ugyancsak segítő emlékezés fókuszává. Az alábbiakban lesz még szó arról, hogy hány rétegű emlékezés, vagyis az álom-valóság hány sarka játszott közre abban, hogy ez a ragyogó, önmagában is a confiteor teljességében izzó, és – paradox – mégis a pasztell lágy tónusával ható költemény megszülessék. Tagadhatatlanul támaszai a másfajta, a rend kemény követ feltörő, vagy a líra hajszálerejével meglazító darabok is, ám ha nem is ismerjük az egymásba folyó, egymást erősítő emlékezés-álom alkotás-lélektani rejtélyét, akkor is sokat mond az antológia-darab üzenete.

Remekműveken nem szokás számon kérni a hozzá vezető, a társadalom fenytését ugyancsak magukban hordó úttalan utak és ösvények (innen az ihlet!) a személyiséget igen, de a verset nem megterhelő bántás-tonnáit.

„Ha kényes sorsod Pazsgába visz egyszer, / És már tudod: minden, végleg jól van, / Köszönts vígan az öreg mestert, / Ágszobrai közt, a lila hóban. / Kéregpohárban nyírfá nedve, / Derítsen, s hallgass

öthangú dallamot. / Örök erdő jön feléd, megelevenedve, / S egy költő, ki medvenyomokon ballagott. // Jó ott járni, hol sose járunk többé. / Magtárrá alázott templomok között. / De lelkünk egyszerre égé és földé, / S száműzött istenünk visszaköltözött / Kézfogásba, varrottas ing korcába. / Fagyott vállunk rokon-ság fogja át. / Ritka tudás, hogy nem éltél hiába. / S ki űzött – névtelen kergeti önmagát. // Ebben a pöffeteg, rút világban / Maszkok között őrzöd az arcod. / Szemedben északi ragyogás van. / Ez a szerelem elrejtett, megtartott. / Erre gondolj, s pördülj az örök hóban. / Szégyen nélkül karold az öreg mestert. / Ha átlépsz a messi küszöbön szótlan. // Ha kényes sorsod Pazsgába hoz egyszer.”

A bizonyosság bizonytalanságával kérdezem: Pazsga vajon nem Sóvárásban lakozik-e? Az öreg ház mint szentély – mára ki lett tatarozva – nem épp úgy süllyed-e meg a hóban, és nem úgy úszik-e az emlékezés vizében, mintha nyírfakéregből épített csónak volna? A tudatosan meseivé varázsolt családi kör – a „Lelkem Kicsidem”-mel simogató dédanyával (*Költemény a falvédőn*), az öltözködésével rajongást kiváltó feleséggel (*Farsangi kendő*) és az ötven bimbóval ékeskedő bazsarózsabokorral (*Kerti reggel*) – úgy válik egy, a betonrengetegből kiszakított életforma megtestesítőjévé, hogy látjuk az évszakokat egybeomolni, s a nyírfakéreg-fehérségű emlékezés-résen pedig mindazokat, akik valamicskét hoztattak eme költői életmű karakteréhez.

A korábbi köteteket vizsgálván nyilván hamar kiderülne az egymást szülő rokonarcok – az így vagy úgy megszólítottak, maszkjukat kölcsönzők, az egyedi líravilág kialakításában segédkezők – magas száma. Mert Radnóti ugyanannak az anyaföldnek lesz szerelmetes dicsérője és rabja – földrajzi korlátok nincsenek –, mint Jeszenyin, és – fogódzkodjunk meg – az őt szülő Nyezvanov. S Takamura mester szomorúsága – pörgesd föl az *A költő égő asztala* című verseskönyvét (1986) –, egyáltalán a keleti bölcsesség mint titok, mint csend, mint lélek-kitárulkozás vajon nem hangulati előkészítője, ösképe-e Csang vejnek? Aki egyik tanításában (*Csang vej fényei*) filozofikus bölcsesembe csomagolta mondanivalóját: „Így szól Csang vej: – Ott kezdődik a köd, / hol elfelejtik a templomépítőt, / ki földet s eget tornyával összeköt, / vagyishát ember mindenk fölött”.

Szinte lényegtelen, hogy Csang vej, ez a kolozvári ferdeszemű, élt-e, halt-e, valós alak-e, vagy csupán kitaláció. Avval, hogy Király királyivá teremtet-

te – félreértés ne essék, nem egy trónon ülőről, hanem a stílus révén bekebelezett személyről van szó, aki mellesleg költő – új kertet, új udvart varázsolt maga köré. S új, a nyelvre és látásmódra mindenképp kiható szokásvilágot is – a lényegig lecsupaszított tartalommal. A „régí verseknek”, vagyis az azt földidéző öregek szólásnak egyetlen értelme van – a betakarítás közbeni megújulás.

Csang vej udvara a mi udvarunk is lehetne – mint ahogy az is –, ha nem villanyozódnék bennünk a lelkiismeret: ki innen! Mert sunyiságunknak, behódolásunknak fáj minden tiszta szó. Persze a groteszk álorcájában végzett szemlélődés – tudákosnak tetsző világmagyarázat – arra int, hogy a gyermeket ne a verekedésre tanítsuk. Hát mire, amikor tanúbizonyosságot kellett volna tenni valami – föltehetően az érték – mellett? „Füstölögtek a fontolgotók. / Beszélni vágyók / fulladozva lenyelték a szót”. Ám akiknek joguk – kötelességük! – lett volna (a nép számára?, az élet számára?) valaminő „felszabadítót” mondani, „A létről beszéltek: / Milyen szörnyű! / Rendezhetetlen. / Hatalmaskodó. // Akadoznak / a számrendszerek. / Sápadoznak a fegyvertervezők”.

S az úgynevezett rendszerváltás is megkapja a magáét, leginkább avval, ahogy az ítélkező bölcs kérdezi: „Bársonyos volt-e, netán valódi? / Élő adásban közvetített / forra-, ria-, vagy csak soka-dalom, / terror rémétől rettegő, romboló?” (*Kiút*). Csang vej, a bölcs, aki a sóváradi öreg háznak éppúgy lakója lehetne, mint a pazsgai laknak, arra az emlékezéssel kikövezett álom-útra lépett, amelyen a hosszú sor-

ban gyalogló zarándokok-barátok – az „Öreg”, vagyis Törös Gábor szobrász (Törös Gábor: *Próféta*), a korán meghalt jó barát, Csiki László (*A jó/rossz hír*), Al Nyezvanov, a hűséges társ (Al. Nyezvanov: *Hagyaték; Eső; Nyezvalov levele Csang vejhez*) – ugyanannak a (művész)sorsnak, életeszménynek, udvarló pillanatoknak és véres csatáknak fölkontjei, mint kitalálójuk.

Az emlékezés körei így a teremtés köreibé válnak. Tehát a kötet harmadik ciklusa, a *Csang vej fényei* – benne a valódi és képzelt alakok lírahósszá (sajátságos líra-énné) való avatása – úgy kanyarodik vissza az elsőhöz (*Kerti reggel*), hogy a föltámasztott, életre lehelt figurák, talányos személyiségek szinte a család tagjai lesznek. Eme ciklusban a szemfényvesztő varázslat – több ilyen létezik – ugyancsak egy kitűnő versben, a *Nyezvanov, a bűvölőben*, a méltó helyre került záró-darabban látható legérzékletesebben.

A nyitó és záró versszak (csoda a csodában) felvillantásával azt is érzékeltetni akarom, hogy a „régí vers” álorcájában született új költemény – amely Király László költői jelentőségét fényesen bizonyítja – micsoda érték.

„Álmomban régi magyar költő voltam, / Lőporos hordón háltam fél-imetten, / Sorsunk kutattam Napban, Holdban. / Magyarázatlan álmokból ébredtem. (---) Álmaimban magyar városomban járok, / Magnóliás úton, hol menekül a tél. / Köröskörül sohasemvölt virágrobbanások, / Ahogy bűvölet s bűvölő visszatér.”

Szakolczay Lajos

Gyermekkor – felnőttkor – öregség (famozaik, gyöngy, fafaragás, fakeret)

**A kócbábú-lét
tagadása** Döbrentei Kornél:
Ajánlások könyve,
Püski Kiadó, 2013.

A költő minden időben az emberiség kovácsa. Tűzzel, a szavak tűzével dolgozik, hús-vér anyagot hevít, a rímek kalapácsával üti, formálja azt a világot, amelyből önnönmaga is vétetett. Döbrentei Kornél is, héphaisztoszi módon szellemi műhelyéből előtörő alkotásaival figyelmeztet, utat mutat, abroncsként összefog, ívként egybehegeszt. Gondolatvilága mélyen beágyazódik a nemzeti irodalomba, és ezen keresztül a világirodalomba is. Az *Ajánlások könyve* erre a szemléletrendszerre épül. Verseit a magyar történelem nagyjain, szellemi kiválóságain, költőin, képzőművészein kívül egyetemes nagyságoknak is ajánlja. A költő eszmei körének legbelsőbb részében megjelenik a család, a közeli volt és jelenlegi barátok, ezzel tovább erősítve a munka hitelességét és intimitását. A kötetben olyan nagyságoknak ajánl verseket – a teljesség igénye nélkül megemlítve –, mint Géza fejedelem, Szent Erzsébet, Szent Margit, Zrínyi Ilona, a püspök vértanúk. De megjelennek itt az '56-os mártírok, köztük Mansfeld Péter, és a művészet elhunyt nagyjai, a politika szereplői – Balassi, Berzsenyi, Madách, Széchenyi, Petőfi, Németh László, Takács Gyula, Tisza István, Tormay Cécile, Kocsis Sándor, Sütő András, Gyurkovics Tibor, Csurka István, Schéner Mihály, Pilinszky János, Kormos István, Nagy László, Simonffy András, Nagy Gáspár, Latinovits Zoltán, Kassák Lajos, Victor Hugo, Hemingway, Munkácsy, Csontváry, Van Gogh, Aba Novák – mellett az élők is, mint Tökés László, Csoóri Sándor, Szervátiusz Tibor, a Csete házaspár, Tóth Bálint, Móser Zoltán, Olasz Ferenc, Lacza Márta és még folytathatnánk a sort. Ez a néhány név is mutatja, mennyire átfogó, színes és mennyire egyetemes munka született Döbrentei Kornél tollából, melynek vezérsugara maga is egy ajánlás. Nagy László 1971-es írása, ahol bemutatja a glóbuszon az új magyar költőcsillagot, aki munkájával ki tudott emelkedni a *verselő tehetségek tömegéből*. De a múlt nagyjain, a művészekén, tehetségeken túl Döbrentei Kornél verseit a mindennapok emberének is ajánlja. Olyanoknak, akiknek láthatatlan életművük van, akik vele együtt szenvedtek végig történelmi korszakokat, akiknek mindennapi munkája az ország boldogulásának alapjait teremtette meg.

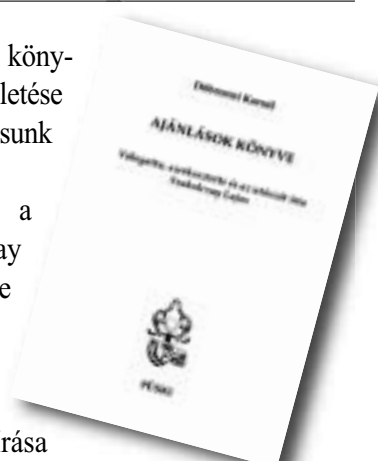
Lapozzuk fel ezt a könyvet úgy, hogy a mű születése mögé nézünk. Pillantsunk be a költő műhelyébe!

Kezdjük mindjárt a végéről. Szakolczay Lajos foglalja össze néhány oldalon keresztül, hogyan látja az általa szerkesztett Döbrentei-kötetet. Írása

magával ragadó, ismeri, érzi Döbrentei Kornél művészetét, amelyet aztán a maga sajátos lendülettel, vehemens képeivel fűszerez. Az *Ajánlások* könyvének nem is lehetett volna jobb gondozója, hiszen Szakolczay teljes mértékben ráértett mindarra, amit a könyv kifejezni akar. A felépítettségnek íve van, ez két nagy fejezetben – amelynek címei *Megtartó abroncsunk* és *Véredben a harangszó* – bontakozik ki, ezzel rendkívül jól körülírja a fogalmat: ajánlás. Hiszen manapság is szükség van az élő költészetre. A gimnáziumi és általános iskolás tantermek falain gyakran találni irodalmi arcképeket. Balassitól Weöres Sándorig időrendben sorakoznak a költők. Hidegen néznek a magyar kultúrát magukba szívni készülő nebulókra, akik sokszor talán nem is értik a memoriterként feladott verseket. Többnyire azért, mert nem él igazán az irodalom. Pedig mi más lehetne megtartóbb, és mi más lehetne életvezetőbb, mint a költők vezérharang szava, melynek a vérünkben kell lennie? Nem arcképcsarnokokra, hanem a köztünk élő hús-vér költőkre van sokkal inkább szükség, akiknek saját tapasztalatain, meglátásain élővé válik a klasszikus magyar irodalom. De hogyan is?

Kívülállóként bizony látni, hogy a költészet kökemény munka, amely lemondásokkal teli, noha a látszat délibábos. Jobb esetben közszereplésekkel, vacsorákkal, egyéb meghívásokkal, elismerésekkel, ünnepekkel esetleg méltatásokkal tarkított. Közben állandóan zakatol a költői agy: ezt is, azt is meg kellene írni! Hogy micsoda mindennapos erőfeszítést kíván mindez, csak akkor érthetjük meg igazán, ha belülről látjuk.

Döbrentei Kornél íróasztala semmiben sem különbözik a hétköznapi „ikeás” íróasztaltól. Sőt, még talán kisebb, egyszerűbb, olcsóbb is. Van ugyan rajta számítógép, de az soha nincs bekapcsolva, mondván, mi lesz akkor, ha végérvényesen elmegy az áram, visszajutunk a középkorba, és minden technikai apparátus befuccsol. Elhúzódik ettől a kénye-

lemtől, bár állandóan tartja másokban a reményt, egyszer majd... A jó öreg írógép soha nem hagyja cserben. Az újság és lapszerkesztők legnagyobb „öröme”, akiknek Kornél kéziratát maguknak kell bepötyögni. Szóval így születnek a versek, csattogva, zakatolva, mint a 424-es lokomotív. Az asztal fölött a szoba falán az Árpád Pajzs alatt a Balassiakard jelzi, csapataink harcban állnak, Kornél a helyén van. Mindezt az érzést erősíti egy végzős osztályról készített tablókép, amely az egykori ludovikás tiszteket ábrázolja, köztük az idősb Döbreneti Kornélt. Innen vezényel a néhai főhadnagy úr rohamot, visszavonulást, bár azt igen ritkán. Szóval ebben a légkörben indul a csata, itt kezdődik minden. Az ajtó bezárul, az ablakok spalettái csukódnak, és ezzel egy időben kinyílik egy olyan világ, amely képes kapcsolatot teremteni ég és föld között.

A költőt és a nem költőt elsősorban az különbözteti meg egymástól, hogy az outsider állandóan felteszi a nagy kérdést: hogyan tudsz ilyet kitalálni, hogyan születnek a művek? A szakember válasza tiszta: önmaga sem tudja. Van valami isteni átszellemülés ebben a művészetben, ami az arcra is kiül. A képzőművészet esetében ott van az anyag, amellyel a mester dolgozik. A költő, mint ahogyan Kornél is, kénytelen-kelletlen önmagát gyúrja, préseli, színesíti, kovácsolja, ha kell, formálja. Az alkotói folyamatban mindez látszik is. Amikor kinyílik a szoba ajtaja, azt gondolnánk, költőnk végre megpihen. De be kell látni, hogy a bezárkozás utáni előjövétel az igazi munka. Kornél ilyenkor télen hosszán nézi az általa elkészített tüzet a kályha üvegajtóján keresztül, fát hasogat – bár éles szablya helyett baltát használ –, tavasszal és nyáron pedig kint, az állatok, kutyák, macskák, madarak titkait próbálja fejtegetni. Csak onnan lehet tudni, hogy éppen dolgozik, hogy bele-belecsap a húrok pengetésibe, legalább egy-egy mondat erejéig. Dörgedelmes hangon, Istennel is veszekszik egy picit. Azután visszamegy, újra bezárkózik, és serceg a papír, füstöl a toll. A kézíraton látszik igazán a csata nyoma. Sztalingrád nézhető így ki a német haderő bekerítésekor, vagy a Donkanyar, ahol pergőtűzek hatására lángolt a föld.

Van viszont egy nagyon felemelő momentum. Amikor megszületik a vers, és pont kerül az alkotói folyamat végére, mindig a családtagok hallják először a műveket. Különösen furcsa beavatottságot éreztem az első ilyen alkalomkor, amely azóta sem csökkent. Részese lenni valaminek, amely új üzenetet hordoz. Gondolatok értékelődnek át, kerülnek más megvilágí-

tásba, kontúrok élesednek ilyenkor. A munka első véleményei is itt fogalmazódnak meg. A család benyomása talán még fontosabb, mint bármely kritika. Ebben a légkörben született meg az Ajánlások könyvében *A rendíthetetlen lovag*, amely Gróf Tisza Istvánról szól, vagy a *Rovásírás egy emlékoszlopra*, Tormay Cécile-nek. E két történelmi személyiséghez eddig még senki nem írt semmit. Sőt, a mai napig letörölhetetlen bélyeg van mindkettejük homlokán. Ezzel dacol Döbreneti Kornél, és méltó rangra emeli őket a XXI. század magyar irodalmában, hogy mindaz, amit képviseltek, élő lehessen újra.

A *Magyar Invalidus* megszületése különös történet. Ambrus Sándor ragyogó alkotásához, az 1848-as huszár szobrának avatásához született a vers. A szobor kicsinyített mása sokáig állt a kályhán, nézegettük, beszélgettünk róla. Zseniális munka, amely erősen kifejezi a küzdelmek mellett a magyar katona sorsát is. A másolat lábából letörtött egy darab, ezért mindenki azt gondolta, a művész így akarta még tovább erősíteni a katona csonkaságát, bal keze pedig a köpönyeg alatt volt megmintázva. Úgy nézett ki, mintha az is hiányozna. Csak amikor már készen volt a vers, akkor derült ki, hogy a látszat csal. Egy sort emiatt át kellett írni: „*bal kéz kardmarkolatra csírázik*”.

Nemrég hozták haza Kocsis Sándort, „Kockát”, az Aranycsapat egykori legendáját, a Barcelona kiváló játékosát. Ez alkalomból Kú Lajos kérte meg Döbreneti Kornélt, hogy készítsen el egy verset az újratemetésre. Ez lett a *Felhőfejes*. Az *Ajánlások könyve* tehát saját magát is folyamatosan alakította új szereplőkkel. Ebben az ívben és megvilágításban így lehetett teljes ez a szellemi kör.

A kötet utolsó verse, a *Mária kertje: DACFÖLD*. Petrás Máriának címezve. Ez a munka nem más, mint a központot, az alkotói szobát övező légkör bemutatása, s főként a kert, amelynek burjánzó közegében lépten-nyomon szoborroncsokra, az égetőkemence által elvetélésre rendeltetett műmagzatokra lelhet az ember. Ahol minden nap a teremtés jegyében telik. A kerámiaszobrok búvköre, az üvegkorpuszok napfényvilága, gyerekek, unokák derűje, óvó és féltő védelem. Ez mind Pomáz, a Meselia hegy, a külterület. Nem véletlen, hogy a munkát ezzel a művel kellett lezárni. Ez egy önmegvallás Máriának, hogy a költő miként látja azt a tájat, ahol él. Miként gondolkodik mindarról, mindazokról, akik őt körülveszik.

Az alkotói folyamat eme búvköréből időnként ki kell szakadni. Döbreneti Kornél életében ez külön, mérnöki

pontosággal megtervezett programként zajlik, talán azért is, mert nem szívesen rándul ki. Egy-egy nagyobb túra alkalmával a hazatérés eufórikus mámorában gyakran fogalmazódik meg benne az a gondolat, hogy odabilincseli magát a szoba rejtekében lévő kéményéhez, és soha többet egy tapotat se. No de mégis...

Költő barátjának és rokonának nemcsak a versek miatt jó lenni, hanem azért is, mert a költő „zaklatott élete” miatt ismeri a budapesti életet, és ebből a hozott ismeretanyagból valamit a kívülálló számára is csepegtet. Mind-egyik kis vendéglátóhely, kultikus tér, utca rejteget magában egy-egy különös történetet. Az *Ajánlások* könyvének egyes szereplői hol itt, hol ott bukkannak fel gondolatban. Szóval a jól megtervezett fővárosi séta soha nem tűnik szervezett programnak. Sőt, a szabadság kiteljesedését érezheti az ember egy-egy alkalomkor.

Békásmegyer, HÉV, Batthyány tér. Itt mindjárt meg is állunk, ez lesz a bázis, ahol megtervezzük utunkat. Gondolkodni a csarnokkal szemközti Kisvígadóba kell betérni. Régi ismerősök köszönnek. Döbrentei Kornélnak mindenképp van egy olyan szava, amit az ismeretlen ismerős magáénak érezhet. Szólni nem kell, a főúr – mint a régi világban – tudja, pohár vörösbor, cabernet sauvignon, természetesen a jobbikból. Az ántivilág – szigorúan nem a bolsevik – jellemző Kornélna, egy kicsit megelevenedik mindaz, amit a húszas-harmincas évek hajdani történetéből csak nagyanyáink elbeszélése nyomán ismerhetünk mi, nyolcvanasok. A kamásli azért hiányzik!

Miután kész a haditerv, indulhatunk. A háborút nem hagytuk otthon, visszük magunkkal, ilyenkor nagy szerencse, hogy már nem karddal járnak a nemes urak. Minden helyszínnek története, intimitása van, a metró aluljárótól az Astoria árkádjain át, a Deák térig. A költészethez ez is hozzátartozik. Az élet teljességében élése az írói alkotói folyamat eleve része. Ez a szabadság, ahol szárnyal és kibonta-

kozik minden, amit a fegyelmezett, reggel nyolcra munkába járó ember elnyom magában. Barátságok, szerelmek, néhány óras együttlétek története. Más világ ez, amely évszázadok óta mit sem változott, hiszen a költők úgy élnek és azon szenvedélyeknek áldoznak, mint őseik, csak más formában. Hát így lesz élő a könyv, így lesz hús-vér a művészet.

A mozgólépcsőn előbukkanva ellenőrök állják az utunkat. Váratlanul az egyik odaszóval: jó napot, művész úr! Mielőtt meghökkennénk, nem ez volt az első, és egyetlen eset. Egy korábbi verseskötet, vagy éppen a TV hatása-e, ez ebben az esetben részletkérdés. Tudják, ismerik, hús-vér költő, aki nemcsak az arcképcsarnokból integet, mint rémalak, az oszlopok közül. Püski István az *Ajánlások* könyvében, a kiadó előszavában teszi fel a kérdést, mit nevezhetünk magyar irodalomnak? A Döbrenteiét igen. A jelenség, az élet, amellyel Döbrentei Kornél rendelkezik. Nem kell féltünk tehát a XXI. század elején sem a nemzet líráját, hiszen élő, eleven, működő egész. Más kérdés, hogy nem

jut, vagy nem úgy jut el mindenképp, ahogy kellene. Könyvet egyre kevesebben olvasnak, viszont az új technikai eszközök új távlatokat nyithatnak ebben is.

Újra Batthyány tér, a Vigadó, a nap végi pohár vörösbor. Újragondolt gondolatok, benyomások után irány a HÉV, Békásmegyer, végül Pomáz. Vissza az idilli hétköznapiakba. A költő számára is az elvégzett munka után fontos az elismerés. Legyen az bármily kicsi vagy nagy, de kell, sokkal jobban, mint a hétköznapi ember számára. Még ha nincs is kimondva. Az 1971-es Nagy László-ajánlás fogalmazza ezt meg, hogy mennyire és miért is van szükség a költészetre, a költő megbecsülésére: „Védelemre nincs szüksége, de biztatásra, megértésre igen. Mert végül is nem egy kócbabáért küzd, hanem az egyetlen életért.”

Lantos Tivadar

Címer is lehetne... (famozaik, fafaragás, 1907-es keltezésű népművészeti fakeret, keretezett textil háttér)

Albert Gábor (1929, Egyházasharaszti) író, műfordító, könyvtáros. Az ELTE-n végzett. Dolgozott az Országos Széchényi Könyvtárban, majd az MTA Zene-tudományi Intézetében. Az Új Magyarország című napilap alapító főszerkesztője volt. A Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja (2004), József Attila- (1996), Arany János- (2003), Péterfi-díjas (2003), a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztje (2004) kitüntetettje. Legutóbbi kötete: *Óslakosok és telepések: vizsgálódások egy szociográfia körül* (2010).

Csontos János (1962, Ózd) költő, író. A Magyar Nemzet publicistája, a Nagytás főszerkesztője volt. Legutóbbi kötete: *Delelő – összegyűjtött versek 2002–2010* (2011).

Dobozi Eszter (1956, Cegléd) költő, a Kecskeméti Művészetoktatási Intézmények igazgatója. 1989 óta a Forrás szerkesztőségi tagja. Többek közt Pilinszky- (1992), Kölcsey- (2000), Arany János- (2004) és József Attila-díjas (2010), és a Magyar Érdemrend Lovagkereszt (2012) kitüntetettje. Legutóbbi kötete: *Körítés* (versek, 2013).

Döbrentei Kornél (1946, Pestszentimre) költő, író. József Attila- (1991), Kölcsey- (1994), Balassi Bálint-emlékkard (1998), Br. Eötvös József-sajtó- (2001) és Alternatív Kosuth-díjas (2004). Legutóbbi kötete: *Ajánlások könyve* (2013).

Fekete György (1932, Zalaegerszeg) belsőépítész, szakíró, Zalaegerszeg díszpolgára. Az Iparművészeti Főiskolán végzett 1957-ben, mestere Kaesz Gyula volt. A rendszerváltás után a Művelődési és Közoktatási Minisztérium helyettes kulturális államtitkára, a Nemzeti Kulturális Alap elnöke. 1995-től a Magyar Művészeti Akadémia tagja, 2008-tól az MMA ügyvezető elnöke. Többek között Munkácsy-díjas (1966), érdemes művész (1981), a Köztársasági Elnöki Érdemérem (2011) s a Kosuth-díj (2012) kitüntetettje. Legutóbbi kötetei: *Befelé tágasabb* (válogatott tanulmányok, 2007), *Tárgyak természetrajza* (2008), *Aranykor* (2012).

Kókai János (1972, Budapest) Jelenleg alternatív színházakban dolgozik: dramaturg, drámaíró, rendező, színész. Legutóbbi kötete: *A pusztulás anatómiája* (2011).

Kontra Ferenc (1958, Darázs) író. A szegedi József Attila Tudományegyetemen végzett 1982-ben. Az újvidéki Magyar Szó irodalmi mellékletét, a Kilátót szerkeszti. Munkáit több nyelvre lefordították. Többek között Szirmai- (1992) és Artisjus-díjas (1995). Legtöbbi kötetei: *Drávaszögi kereszték* (II. kiadás, 2008), *Horvátország magyar irodalma* (2011), *Idegen* (regény, 2013)

Lantos Tivadar (1981, Budapest) szerkesztő, újságíró. A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem mérnök fizikus szakán végzett 2005-ben. Leonardo Da Vinci ösztöndíjban (2005) részesült.

Luzsicza István (1975, Budapest) költő, újságíró, kritikus. A FötCafé újság szerkesztője, bírósági tisztviselő. Első kötete: *Az artista estére hazamegy* (versek, 2006).

Mezey Katalin (1943, Budapest) költő, író, műfordító, a Kilencek költőcsoport tagja. A Széphalom Könyvműhely igazgatója, 1992-től 2008-ig az Írók Szakszervezetének főtktára. József Attila- (1993), Prima- (2007), Bethlen Gábor- (2009) és Partiumi Írók Tábor díjas (2013). Legutóbbi kötetei: *Holdnek és más versek gyerekeknek* (2007), *Válogatott versei* (2008), *Bolygópályák* (új versek, 2010).

Oláh János (1942, Nagyberki) költő, író. A Kilencek költőcsoport tagja. 1994-től a Magyar Napló folyóirat főszerkesztője. Greve- (1992), József Attila- (1994), Március 15-e (2007), Bethlen Gábor- (2009), Márai Sándor- (2012) és Partiumi Írók Tábor díjas (2012). Legutóbbi kötete: *Száműzött történetek* (novellafüzér, 2011).

Papp-Für János (1976, Hajdúdorog) költő, gitár-tanár, A Nyíregyházi Zeneművészeti Konzervatórium gitár-művészettörténet szakán végzett. A Poet.hu irodalmi portál művészeti vezetője és a Kertész László Hajdúsági Irodalmi Kör elnöke. Hajdúböszörményben él. Legutóbbi kötete: *Nehogy egyedül* (versek, 2013).

Schiff Júlia (1940, Detta) magyar anyanyelvű német származású családban született. Tizenegy éves korában családjával deportáltak a Bărăgan-síkságra. Francia-román szakos tanárnő, műfordító. 1981 óta Münchenben él, az ottani egyetem Romanisztika Intézetében volt tanszéki titkárnő nyugdíjaztatásáig. Legutóbbi kötete: *Verschiebungen* (regény, 2013).

Szokolczay Lajos (1941, Nagykanizsa) irodalom-történész. Kortárs magyar irodalommal, különös tekintettel a határon túli magyar literatúrára, valamint színház- és képzőművészettel foglalkozik. Budapesten él. Kölcsey- (1995) és József Attila-díjas (1996). Legutóbbi kötetei: *Határtalan* (2011), *Sorsszerűség, álmok, etika* (2012).

Tarbay Ede (1932, Budapest) költő, író. A Színház- és Filmművészeti Főiskola dramaturg szakán végzett. 1954-től publikál. Többek között József Attila- (1993) és Stephanus-díjas (2001). Legutóbbi kötetei: *A szüretelő tél* (versek, 2006), *A kíváncsi királylány* (gyermekversek, 2010).

Az **Írott Szó Alapítvány** (1092 Budapest, Ferenc krt. 14., adószáma: 18090264-1-43) értesíti mindazokat, akik adójuk 1%-át alapítványunk javára felajánlották, hogy az alapítvány számára 29.505 Ft érkezett, amelyet a Magyar Napló támogatására fordítottunk. Kérjük, szíveskedjenek a jövőben is támogatni alapítványunkat!

Rosonczy Ildikó
az Írott Szó Alapítvány elnöke

Írott Szó
ALAPÍTVÁNY

A Magyar Írószövetség 2013. december 7-én tartott tisztújító közgyűlése
Szentmártoni Jánost választotta meg újra a szervezet elnökéül.

A közgyűlés döntése alapján közöljük az új elnökség és választmány névsorát:

Elnökségi tagok:	Bágyoni Szabó István	Király Zoltán	Szakolczay Lajos
Szentmártoni János	Bertha Zoltán	Kiss Gy. Csaba	Szalay Károly
(elnök)	Bíró Gergely	Kontra Ferenc	Szálinger Balázs
Csender Levente	Csender Levente	L. Simon László	Szentmártoni János
Dobozi Eszter	Csontos János	Madár János	Szondi György
Erős Kinga	Dobozi Eszter	Medvigy Endre	Szörényi László
Fekete Vince	Elek Tibor	Mezey Katalin	Takaró Mihály
Mezey Katalin	Erős Kinga	Monostori Imre	Tari István
Vasy Géza	Fekete Vince	Oláh János	Temesi Ferenc
	Filip Tamás	Papp-Für János	Tóth Erzsébet
Választmányi tagok	György Attila	Pósa Zoltán	Tóth Éva
(56 fő)	Iancu Laura	Prágai Tamás	Vári Fábrián László
Ács Margit	Jókai Anna	Rózsássy Barbara	Vasy Géza
Ágh István	Kaiser László	Sarusi Mihály	Vathy Zsuzsa
Albert Gábor	Kalász Márton	Serfőző Simon	Végh Attila
Alexa Károly	Karácsonyi Zsolt	Sturm László	Zsávolya Zoltán
Ambrus Lajos	Király Farkas	Sutarski Konrad	Zsille Gábor

MAGYAR EGYHÁZI KÖNYVKLUB
 A KATOLIKUS, REFORMÁTUS, EVANGÉLIKUS KIADÓK CSARNÉJÁK TELJES VÁLASZTÉKA
 SZINTE MINDEGYIK KÖNYVBŐL ENGEDMÉNY!

www.egyhazikonyvklub.hu

Iratkozzon fel a Magyar Napló levelezőlistájára!

Küldje el nevét és e-mail címét az
info@magyarnaplo.hu e-mail
 címre, vagy iratkozzon fel
 honlapunk Hírlevél rovatában:
<http://www.magyarnaplo.hu>

FELHÍVÁS ISKOLÁK RÉSZÉRE

Az ÍROTT SZÓ ALAPÍTVÁNY a Magyar Írószövetség lapjának, a MAGYAR NAPLÓnak és számos, főként jelenkori szép-
 irodalmi könyvnek kiadója lehetőséget biztosít a ferencvárosi iskolák számára:

- 1. Tárlatvezetés** a Magyar Napló Kiadó szerkesztőségében (beszélgetés a folyóirat és a kiadó szerkesztőivel)
- 2. Rendhagyó irodalomóra** – kiadónknál publikáló kortárs szerző vagy szerkesztőségi munkatárs részvételével

***

Kapcsolattartók:

SZALAI JUDIT – e-mail: szalaijudit@magyarnaplo.hu
GILÁNYI MAGDOLNA – e-mail: gilanyi.magdolna@magyarnaplo.hu

Várjuk a pedagógusok jelentkezését!
www.magyarnaplo.hu

